T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

KERKÜKLÜ TABİBOĞLU DİVANI

AYŞE KÜBRA BEKAR

TEZ DANIŞMANI

DR. ÖĞR. ÜYESİ RAMADAN DOĞAN

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....Türk Dili ve Edebiyatı.. ANABİLİM DALI

.....Türk Edebiyatı.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

..Ayşe Kübra NEKAL.... tarafından hazırlanan

.....Kerkük'lü Tahiroğlu Divanı.....

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca .....08.03.2019..... günü saat .....13:30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ali İhsan ÖLEK	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Ü. Ramadan DOĞAN	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Niyazi ADIÇÜZEL	kabul edilmesine	

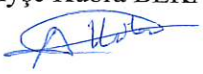
* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

30 / 09 / 2019

Ayşe Kübra BEKAR

Tezin Adı: Kerküklü Tabiboğlu Divanı
Hazırlayan: Ayşe Kübra BEKAR

ÖZET

Çok eski zamanlardan beri Irak'ta yerleşik olan Türkmenlerin kendilerine özgü bir kültürleri ve edebiyatları oluşmuştur. Musul, Kerkük, Erbil, Bağdat gibi Türk coğrafyalarını kapsayan Irak Türkmen edebiyatı, ilk yazılı ürününü İmadeddin Nesîmî El-Bağdadî'nin eseriyle 14.yy'da oluşturmuştur. Bu yüzyıldan önce sözlü kültürleriyle var olan Irak Türkmen edebiyatı, 14.yy'dan sonra yazılı edebiyatıyla da var olmaya devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu topraklar üzerindeki hakimiyeti 1918 yılında son bulmuştur. Özellikle Kerkük edebiyatı 1918'e kadar Azerbaycan ve Anadolu Türkleri edebiyatı ile paralel bir şekilde gelişmiştir. 19.yy'da Tanzimat'ın etkisiyle Anadolu'daki edebiyat modern bir çizgiye doğru ilerlerken, Kerkük edebiyatında Klâsik Türk edebiyatı eserleri verilmeye devam etmiştir. Bu alanda eserler veren şâirlerden biri de Tabiboğlu'dur. Asıl adı Abdullah olan Tabiboğlu, M. 1836'da Kerkük'te doğmuştur. Hanefi mezhebine mensup olan Tabiboğlu, Kadirî tarikatına sevgi besleyen dindar bir adamdır. Divanında ve diğer eserlerinde mutasavvıf kişiliğinin izleri görülmektedir. Tabiboğlu, Klâsik Türk edebiyatının nazım türleri ve şekillerini kullanarak şekil ve muhteva açısından mükemmele yakın denilebilecek bir divan meydana getirmiştir. Divan müretteb bir şekilde yazılmıştır ve gazelleri elifba sırasına göre düzenlenmiştir. Manzumeleri arasında "tercî-i bend-i bahariye" ile "muhammes bağçenamesi" risale teşkil edecek kadar uzundur. Bu çalışmada, şâirin hayatı ve bahsedilen divanı incelenmiştir. Çalışmanın amacı, Klâsik Türk edebiyatına yeni bir eser çalışması kazandırmak ve aynı zamanda Kerkük edebiyatının hak ettiği değere kavuşmasına katkıda bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler

Eski Türk Edebiyatı, Irak Türkmenleri, Kerkük Edebiyatı, Divan Şiiri, Tabiboğlu.

Name of the Thesis: Divan of Tabiboglu From Kerkuk
Prepared by: Ayşe Kübra BEKAR

ABSTRACT

The Turkomans, who had been living in Iraq since ancient times, had a unique culture and literature. Iraqi Turkmen literature, which includes Turkish geographies such as Mosul, Kirkuk, Erbil, Baghdad, formed its first written product in the 14th century with the work of Imadeddin Nesim al-Baghdadi. The Iraqi Turkmen literature, which had existed with its oral cultures before this century, continued to exist in written literature after the 14th century. The domination of the Ottoman Empire on these lands ended in 1918. Kirkuk literature developed especially in parallel with the literature of Azerbaijan and Anatolian Turks until 1918. While the literature in Anatolia was moving towards a modern line in the 19th century, the works of Classical Turkish literature in Kirkuk literature continued to be given. Tabiboğlu is one of the poets who gave works in this field. Tabiboğlu, whose real name is Abdullah, was born in 1836 in Kirkuk. Tabiboğlu, a member of the Hanafi sect, is a devout man who loves the Qadi. In his Divan and his other works, traces of the mystic person are seen. Tabiboglu, the verse types and shapes of classical Turkish literature in terms of shape and content can be called a near-perfect divan. The crew of the divan was written in a way and the ghazels were arranged in the order of elifba. Among the verses, "tercî-i bend-i bahariye" and "muhammes bagçenamesi" are long enough. This divan, where the topics are discussed in a short, simple manner and where there are many indigenous discourses, has not been published or published before. In this study, the life of the poet and its divan will be examined. The aim of the study is to give a new work on Classical Turkish literature and also to contribute to the value that Kirkuk literature deserves.

Keywords

Old Turkish Literature, Iraqi Turkmen, Kirkuk Literature, Divan Poetry, Tabiboglu.

ÖN SÖZ

Klâsik Türk edebiyatı sahasında yapılan çalışmaların büyük bir kısmını metin neşri teşkil etmektedir. Gerek bir dönemin kültürünü ve tarihini anlamak gerekse şairin hayat tarzını ve şiir üslûbunu görebilmek için neşredilen edebî metinlere bakmak gerekmektedir.

Biz de dönem ve dil hususiyetleri bakımından önemli gördüğümüz Kerküklü şair Tabiboğlu'nun divanı üzerinde çalışmaya karar verdik.

Kerküklü Tabiboğlu'nun divanı ile ilgili hazırladığımız çalışma üç bölümden teşekkül etmektedir:

Birinci bölümde Kerkük edebiyatının tarihî ve kültürel arka planı başta olmak üzere, dönemleri ve bu dönemlerin en önemli şahsiyetleri anlatılıp şiirlerinden örnekler verildi.

İkinci bölümde şairin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verildi.

Ardından tezimizin konusunu oluşturan "Tabiboğlu Divanı" adlı eserin şekil ve muhteva özellikleri anlatıldı. Eserin dil ve üslûp özellikleri açıklandı. Muhteva özellikleri başlığı altında eserde yer alan mutasavvıf, edebî ya da tarihî kimlikleriyle ön plana çıkmış şahsiyetler hakkında bilgi verildi. Sonrasında ise şairin bu şahsiyetleri ele alan beyitleri aktarıldı.

Son bölümde ise eserin transkribe edilmiş metnine yer verildi. Eserin ülkemizde bir nüshasına rastlayabildik. Bu nüsha da Fatih'te hizmet veren Kerkük Vakfı'nda bulunmaktaydı.

Çalışmamın her aşamasında yardımını esirgemeyerek bana rehber olan, öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ramadan DOĞAN'a desteğinden ötürü teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca hem tez çalışmamın konusunu araştırma safhasında hem de eseri okurken karşılaştığım problemleri çözme noktasında yardımcı olan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e şükranlarımı arz ederim. Son olarak, çalışmam esnasında benden desteğini esirgemeyen aileme de çok teşekkür ederim.

Ayşe Kübra BEKAR

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **i**
ABSTRACT ..... **ii**
ÖN SÖZ ..... **iii**
İÇİNDEKİLER ..... **iv**
KISALTMALAR VE İŞARETLER ..... **vi**
GİRİŞ **1**

I.BÖLÜM **2**
A. IRAK (KERKÜK) TÜRKMEN COĞRAFYASININ GENEL ÖZELLİKLERİ **2**
1. Tarihî ve Kültürel Arka Plan 2
2. Cumhuriyet Dönemi (1958-) 4
3. Irak'ta Türkçenin Kaynakları 5
4. Sözlü Edebiyat 5
a. Halk Edebiyatı 5
5. Yazılı Edebiyat 7
a. Ortak Devir Edebiyatı 8
b. Çağdaş Edebiyat 13

II. BÖLÜM **26**
A. KERKÜKLÜ TABİBOĞLU **26**
1. Kerküklü Tabiboğlu'nun Hayatı 26
2. Kerküklü Tabiboğlu'nun Edebî Şahsiyeti ve Şiiri 30
3. Kerküklü Tabiboğlu'nun Eserleri 32
4. Kerküklü Tabiboğlu'nun Eserlerinden Örnekler 33

III. BÖLÜM **36**
KERKÜKLÜ TABİBOĞLU DİVANI **36**
A) ESER HAKKINDA BİLGİ 36

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ 36
2. ESERİN İMLÂ, DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ 37
A. METNİ KURARKEN İZLENEN YOL 57
B. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ VE BAZI TEKNİK ÖZELLİKLER 57
TABİBOĞLU DİVANI (Transkripsiyonlu Metin) 59

SONUÇ 189
KAYNAKÇA 190

KISALTMALAR VE İŞARETLER

a.g.e. : adı geçen eser

a.g.m. : adı geçen makale

A.e. : aynı eser

a.y. : aynı yayın

b. : beyit; bin, ibn

bkz. : bakınız

bl. : bölüm

C. : cilt

İA : İslam Ansiklopedisi

Haz. : Hazırlayan

h. : hicrî

Hz. : hazreti

krş. : karşılaştırınız

ktp. : kütüphane (si)

m. : milâdî

nr. : numara, sayı

nşr. : neşir, neşreden

öl. : ölüm (senesi)

s. : sayfa

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

TDED : Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi

TDK: Türk Dil Kurumu

terc. : tercüme (si), tercüme eden

üniv. : üniversite (si)

vb. : ve başkaları, benzerleri

vd. : ve devamı

vs. : vesaire

(?) : doğruluğundan emin olunamayan beyitler

* : vezne uygunluk göstermeyen beyitler

GİRİŞ

İlk yazılı ürünlerini 13.yy'da vermeye başlayan Divan edebiyatı 19.yy'ın yarısına kadar Osmanlı coğrafyasında etkisini göstermiştir. Öyle ki bu etki saraylar ve ekâbir meclisleri ile sınırlı kalmamış, birçok coğrafyaya yayılmıştır. Böylelikle her bir sahanın kendine özgü inançları ve kültürleriyle şekillenen edebiyatları meydana gelmiştir. Bu edebî sahalardan birisi de Irak çevresinde şekillenen Irak Türkmen bölgesidir.

Divan edebiyatının çeşitliliği ve muhtevasının zengin oluşu Irak Türkmen edebiyatına da yansımıştır. Çok eski zamanlardan beri Irak'ta yerleşik olan Türkmenlerin kendilerine özgü bir kültürleri ve edebiyatları oluşmuştur. Musul, Kerkük, Erbil, Bağdat gibi Türk coğrafyalarını kapsayan Irak Türkmen edebiyatı, ilk yazılı ürününü İmadeddin Nesîmî El-Bağdadî'nin eseriyle 14.yy'da oluşturmuştur. Bu yüzyıldan önce sözlü kültürleriyle var olan Irak Türkmen edebiyatı, 14.yy'dan sonra yazılı edebiyatıyla da var olmaya devam etmiştir.

Kerkük'te yetişmiş olan şairlerin hayatlarını ve eserlerini bir arada görmek imkânsız gibidir. Çünkü bu memlekette yetişen şairlerden sadece birkaçının eserleri basılmıştır. Basılmış olan eserleri dahi her mecrada görebilmek güçtür. Türkmen şairler hakkında bilgi veren eserler de pek azdır. Nicelik olarak az olsa da niteliği güçlü olan bu eserler şunlardır:

Gülşen-i Şu'arâ (Tezkire-i Erbâb-ı Safâ): Hicrî 1002 yılında vefat eden Bağdatlı Ahdî'nin eseridir. Bu tezkire, Türk şairlerin bazı eserlerini içermektedir. Yazma bir eserdir ve bir nüshası İstanbul Üniversitesi'nin kütüphanesinde bulunmaktadır.

Cevâdu't-Tırâd Fî Ma'rifet-i Şu'arâ-i Bağdâd: Hicrî 13.yılın ilk yarısında Irak'ta yaşamış olan bazı şairlerin tercüme eserlerini içine alan bir eserdir. Aslı Türkçedir fakat sonradan Arapçaya tercüme edilmiştir. 1946 yılında Bağdat'ta yayımlanmıştır.

Ravzatu'ş-Şu'arâ: Bu tezkirenin Kerküklü şair Hicri Dede'ye ait olduğu yönünde görüşler vardır.

Riyâzü'ş-Şu'arâ: Eserin müellifi Hicri Dede'dir. 1930 yılında kaleme alınmıştır. Kerkük ve Erbil şairlerinin hayatları anlatılmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin Irak bölgesi üzerindeki hakimiyeti 1918 yılında son bulmuştur. Bilhassa Kerkük edebiyatı 1918'e kadar Azerbaycan ve Anadolu Türkleri edebiyatı ile paralel bir şekilde gelişmiştir. 19.yy'da Tanzimat'ın etkisiyle, Anadolu'daki edebiyat modern bir çizgiye doğru ilerlerken, Kerkük edebiyatında

Klâsik Türk edebiyatı eserleri verilmeye devam etmiştir. Bu alanda eser vermiş şairlerden birisi de Kerküklü Tabiboğlu'dur.

Şâir Tabiboğlu, H. 1252 – 1324 / M. 1836 – 1906 yılları arasında Kerkük'te yaşamıştır. Asıl adı Abdullah olan şâirin şiirlerindeki mahlâsı Tabiboğlu'dur. Şairin en mühim eseri divanıdır. Eksik birkaç sayfa dışında mükemmel bir divandır. İlâhî aşk, tasavvuf, peygamberler, mutasavvıflar, dehrin ve Müslümanların vaziyetleri divanın aslî konularını teşkil etmektedir.

I.BÖLÜM

A. IRAK (KERKÜK) TÜRKMEN COĞRAFYASININ GENEL ÖZELLİKLERİ

Tarih boyunca Irak'ta varlığını sürdüren Türklere "Türkmen" dense de bu toplum daha çok Türk kimliği ile anılmıştır. Irak'ta yaşayan Türkler için 1918 tarihi bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1918'e kadar Osmanlı himayesinde olan Irak Türkleri, bu tarihten sonra fiilen Türkiye'den ayrılmıştır. 1918'de Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde İngiliz heyeti tarafından ilk olarak Türkmen oldukları iddia edilmiştir. İngilizler bu iddialarını, Irak Türklerinin Anadolu'dan değil Orta Asya'dan göç ettiklerini ve dolayısıyla Türk değil Türkmen oldukları görüşüne dayandırmışlardır. Türkiye ile İngiltere arasında süren Musul meselesi, 5 Haziran 1926'da Musul'un İngiltere mandasındaki Irak'a bırakılmasıyla son bulmuştur.

14 Temmuz 1958'de yapılan darbe sonrasında Irak'taki azınlık soydaşlarımıza "Türkmen" adı verilmiştir. Irak'taki Türkler; Türkmenistan, Afganistan ve İran'da yaşayan Türkmen boylarına mensup değillerdir. Fakat batıya göç edip Müslüman olan Oğuzlara da Türkmen dendiğinden ve Türkiye, Kıbrıs, Azerbaycan, Balkanlar, Suriye ve Irak Türklerinin de Türkmen olmasından ötürü "Türkmen" adlandırmasının yapılmasında herhangi bir sakınca görülmemiştir. Bu minvalde Irak Türk edebiyatı yerine "Irak Türkmen edebiyatı", "Kerkük Türk edebiyatı" veya "Kerkük Türkmen edebiyatı" ifadelerinin kullanılmasında da bir sakınca yoktur.

1. Tarihî ve Kültürel Arka Plan

İlk zamanlar Irak'ta askeri koloni durumunda olan Türkler, son dönemlerde hilafet merkezini ve halifeyi korumakla mükellef olmuşlardır. Türklerin Irak'a ilk girişleri M. 674 senesine kadar uzanmaktadır.[1] A. Benderlioğlu ise Azerbaycan ve Orta Asya'dan Irak'a gelen Türkmen boyların bu bölgelere yerleşim tarihi olarak M. 673

[1] *Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1896, s.153-154.

senesini vermektedir.[2] Türklerin Arap toplumu içerisinde asimile olmamaları için Samerra şehri kurulmuş ve Türk kolonisinin korunması amaçlanmıştır.

Abbâsî Halifesi Mu'tasım zamanında (833-842) Türkler Irak topraklarına ilk adımlarını atmıştır. Türklerin yoğun bir şekilde Irak'a yerleşmesi Tuğrul Bey'in 1055'te ordusuyla Irak'a girmesiyle başlamıştır. Ardından Bağdat toprakları Moğollar, İlhanlılar, Celâyirliler, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Osmanoğulları, Safavîler ve tekrar Osmanoğulları'nın hakimiyetine girmiştir.[3] O dönemki coğrafî yapı da göz önüne alındığında Türkmenlerin ağırlıklı olarak güney bölgelerinde ikamet ettikleri söylenebilmektedir. Anadolu'da da durum bu şekildedir.[4] Bu durum 1918'e kadar devam etmiştir. Zengîler (Musul Atabeyleri), Beğliğinliler (Erbil Atabeyleri) ve Kıpçak Beyliği dönemlerinde Türklerin Irak'a yerleşmeleri yaygın hale gelmiştir. Moğolların Türkleşmeye başladıktan sonra Irak'a girmesiyle Irak'taki Türk nüfusu daha çok güçlenmiştir.[5] Bunun en önemli sebebi Moğol ordularının içinde Türklerin çoğunlukta olmasıdır. 5 Haziran 1926'da ise Irak Türklerinin yaşadığı Erbil, Kerkük, Musul ve Süleymaniye Türk âleminden koparılmıştır.[6]

Türkler varlığını aynı zamanda batıda da sürdürmüştür. Kaşgarlı Mahmut'un **Divân-ı Lügâti't-Türk** adlı eserini Kaşgar'dan gelip Bağdat'taki halifeye sunması bu durumun en önemli kanıtlarından biridir.[7]

Bağdat ise Celayirliler zamanında Türk kültürü için önemli bir merkez haline gelmiştir. Timur döneminde ise Bağdat Türk kültürünün önemli bir merkezi haline gelmiştir. Timur, Bağdat'ı ele geçirdikten sonra başta Abdülkadir Merâgî olmak üzere birçok Türk sanatçıları ve bilginleri Semerkand'a götürmüştür.

14.yy'da Bağdat'ta görülen Türkleşme hareketi sonucunda Irak'taki Türkler önemli bir yere sahip olmuşlardır. 15.yy'da Karakoyunlu Devleti'nin resmî dili Türkçe olmuş ve devlet fermanları dahi Türkçe yazılmıştır. Osmanlı-Türk kültürünün etkisi altına giren Irak, Fuzûlî gibi büyük bir şair yetiştirmiştir. Onun şairliği başlı başına bir dönüm noktası olmuştur.

Irak Türkleri, I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı etkisi altında kalarak yaşamıştır. I. Dünya Savaşı'nın sonunda bölge, İngilizler tarafından işgal edilmiştir. Bu sebeple kuzey Irak'ın Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye vilayetleri Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Türkler ile İngilizler arasında uzun bir süre tartışma konusu olmuştur. Çünkü Musul, Misak-ı Milli sınırları içerisindedir. Lozan

---

[2] *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı V, Sayı: 531, Mart 1996, s. 728.
[3] *Türk Dünyası El Kitabı*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Cilt 3, Ankara, 1992, s. 586.
[4] *a.g.e.,* s. 728.
[5] *a.g.e.,* s.154.
[6] *a.g.e.,* s. 586.
[7] *a.g.e., s.728.*

Konferansı'nda bir sonuca varılamayınca meselenin Milletler Cemiyeti'ne bırakılmasına karar verilmiştir. Milletler Cemiyeti, İngiltere'nin lehine karar alınca Türkiye de 5 Haziran 1926'da Ankara Antlaşması'nı imzalayarak Musul'u İngiliz mandasındaki Irak'a bırakmak zorunda kalmıştır.

Hızlı değişimlere maruz kalan Irak Türklerinin dili de haliyle karmaşık bir hale bürünmüştür. Topraklar devletlerarasında sık sık el değiştirdiği için Türklerin ağızları arasında bölgesel farklılıklar meydana gelmiştir. Örneğin; Türkiye Türkçesinde ikinci şahıs eki olan –n (nazal n), Irak ağızlarının bir kısmında –v (vav), bir kısmında ise –y şeklindedir. Geldin – geldiv – geldiy. Aynı durum iyelik eklerinde de geçerlidir: elin – eliv- eliy. Ayrıca Erbil bölgesinde "g"ler "c"ye dönüşmüştür. Bu gelişmelerde Kıpçak Türkçesinin etkisi görülmektedir. Bu dil olaylarının ilki Azerî şivesinin özelliklerine, ikincisi ise Doğu ve Güneydoğu Anadolu Türkçesinin özelliklerine paraleldir. Irak Türk edebiyatı da bu duruma bağlı olarak geliştiği için tarihin ve dilin sağladığı zenginliğe uyum sağlamıştır.[8]

Irak'ta cumhuriyetin ilanına kadar yapılan anayasa değişikliklerinde vatandaşlar arasında herhangi bir ayrıcalık yaratılmamıştır. 1933'teki anayasada Irak'ın resmî dili Arapça olmuştur. 1931'deki anayasada ise istisna olan konular üzerinde durulmuştur. Bu konulardan biri de "yerli diller" meselesidir. Kanuna göre Kerkük ve Erbil başta olmak üzere Türkçe konuşulan bölgelerde yargılamanın da Türkçe yapılacağı ve Türklerin çoğunlukta olduğu okullarda eğitimin Türkçe verileceği kabul edilmiştir. Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın kardeşi Hikmet Süleyman'ın Irak'ta yapılan darbe sonrasında istifa etmesi üzerine verilen haklar bir bir kaldırılmaya başlamıştır. Türkler, ana dilleri olan Türkçe eğitim ve öğretimden mahrum kalmışlardır.

2. Cumhuriyet Dönemi (1958-)

14 Temmuz 1958'de yapılan darbe sonucu Irak'ta cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkmenler için yeni bir dönem açılmıştır. Irak'ta azınlık olarak varlığını sürdüren Türkmenler artık büyük rol oynamaya başlamışlardır. İhtilal Komite Konseyi liderlerinin vermiş olduğu karara göre Irak'ı meydana getiren üç unsurdan biri Türklerdir. Monarşinin geride bırakıldığı Irak'ta artık demokratik bir sistemin var olacağına inanan Türkler ihtilali desteklemiştir. Artık Türkler ana dillerinde eğitim ve öğretim göreceklerdir.

1 Şubat 1959'da ilk defa Türkçe yayın yapan Bağdat-Türkmence Radyosu faaliyetlerine başlamıştır. Sonrasında İçişleri Bakanlığının izniyle Bağdat'ta Türkmen Kardaşlık Kulübü kurulmuş, sonraları ise Türkmen Kardaşlık Ocağı adıyla faaliyetlerine devam etmiştir. Türkler böylece sosyal ve kültürel açıdan faaliyetlerine başlamıştır. Türkmen Kardaşlık Kulübü'nün yaptığı en önemli icraat, Kardaşlık

[8] *a.g.e.,* s. 586.

dergisidir. Türkçe ve Arapça olarak yayın hayatını sürdüren Kardaşlık dergisi, İhtilal Komite Konseyi'nin kararıyla Baas yanlısı bir heyete verilmiştir. Irak Türklerine kültürel olarak tanınan hakların bir kısmı yerine getirilse de sonradan 1971'de uydurma gerekçelerle ortadan kaldırılmıştır.

Irak Türklerine verilen haklar beraberinde alfabe sorununu da gündeme getirmiştir. Çoğu Türkler Latin alfabesini istemesine rağmen Baas yönetimi Arap harfleri ile eğitim yapılması kararını almıştır. Böylece alfabe konusunda da bir birlik sağlanamamış, çeşitli karışıklıklar ortaya çıkmıştır.

Günümüzde Kardaşlık ve Birlik Sesi yayımlanmaktadır. Ayrıca eskiden haftalık, daha sonra ise aylık çıkan Yurt Gazetesi de vardır. Bu yayınların hepsinde eski yazı kullanılmaktadır.

3. Irak'ta Türkçenin Kaynakları

Irak'ta Türkçenin iki aslî kaynağı vardır. Bunlardan biri konuşma dili yani yöre ağzıdır. Türkmen şehirlerinde konuşulan yöre ağızları Azerî diyalektiğinin kapsamına girmektedir. Türkmenlerin kültürünü, halk edebiyatını ve etnik bilincini günümüze kadar ayakta tutan bu ana dil; Hristiyan Türkmenlerin hayatını da etkilemiştir. Öyle ki, Hristiyan olan bir koloninin yazı dili, konuşma dili, edebî ve kültürel ürünleri hatta incili bile Türkçeleşmiştir. Burada sözlü kültürün oluşmasının en büyük sebebi bu konuşma dilidir. Arapça ile yapılan mecburi eğitimden dolayı, okula gitmeyen halkın konuştuğu dil, eğitim gören insanların dillerine göre çok daha arı ve durudur.

Irak'ta Türkçenin ikinci aslî kaynağı ise yazı dilidir. Yazı dili olarak Türkiye Türkçesi benimsenmiştir. Irak'ta 16.yy'a kadar ortaya konan edebî ürünlerde dil eski Anadolu Türkçesi olurken, 16.yy'ın ikinci yarısından sonra yazılı edebiyat Batı Türkçesi olan Osmanlıcanın etkisi altına girmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra her ne kadar Türkiye'den ayrılmış olsalar da Türkiye Türkçesini tercih etmeye devam etmişlerdir. Irak Türkleri bir dönem dilde sadeleşme hareketini takip etmişlerdir. 1975'ten sonra ise Bağdat yönetimi her türlü Türkçe malzemeden onları mahrum bırakmıştır.

4. Sözlü Edebiyat

a. Halk Edebiyatı

Irak Türkmen coğrafyasında halkın edebî zevkini, gelenek ve göreneklerini, inançlarını, yaşam tarzlarını, dünya görüşlerini, çocukların dünyasına ait tekerleme gibi edebî ürünleri, ağıtları, ve ninnileri halk edebiyatı dile getirmiştir. Bu edebî ürünler insanların sevinçleri, üzüntüleri, karşılaştıkları musibetleri, yaptıkları savaşları konu almıştır. Halkın ağzında söylene söylene arılaşmış, berraklaşmış ve halka mâl olarak anonim hale gelerek kuşaktan kuşağa aktarılmıştır.

Türkmenlerin halk edebiyatı ürünleri manzum ve mensur olmak üzere iki türdedir. Türkmen halk edebiyatının mihenk taşı olan nazım türü ise yedi heceli manilerdir. Mani dörtlükleri; bilmece, ağıt, masal, atasözü ve ninnilerin manzum dörtlüklerini de oluşturabilmektedir.

Musiki ezgileri Türkmen halk edebiyatında oldukça önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu ezgiler uzun hava ve kırık hava olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uzun havanın metinleri halk edebiyatı metinleri arasından seçilmektedir. Bunlar bölgede *tenzile havaları, makam, divan, karabağı, gazel, aşık ve Kerem havaları* adlarını almaktadır. Bunlar arasında klasik divan edebiyatı örneklerine ve anonim ürünlere de rastlamak mümkündür. Aşık ve Kerem havalarında da yine anonim metinler ve yerel motiflerle bezenmiş örnekler bulunmaktadır. Aşık havaları daha çok Kerkük dışında kalan Tavuk, İmam Zeynelabidin ve Telafer yöresi Türkleri arasında yaygındır. Kerem örnekleri ise en çok Erbil Türkleri arasında yaygın olan bir türdür.

Kırık hava için Irak Türkleri "beste" deyimini kullanmışlardır. Lirik türkülerin yanı sıra tabiat, esnaf, oyun ve meslek türküleri de vardır. Kahramanlık ve olay üzerine söylenen türkülere "şarkı" veya "neşîde" adı verilmektedir. Türkülerde en yaygın kullanılan nazım biçimi yedi heceli maniler olsa da bunların sekiz, on bir, on iki veya on dört hecelilerine de rastlanmaktadır.

"Uşağ manileri" denilen çocuk şarkıları ve tekerlemeler, ninniler, yanıltmaçlar ve çocuk masalları çocukların dünyasını oluşturan halk edebiyatı ürünleri arasında yer almaktadır. "Okşama" ve "leyle" adı verilen lirik örnekler ise hoyratlardan meydana gelmektedir.

Türkiye'de Elazığ, Diyarbakır, Şanlıurfa gibi şehirlerde görülen "hoyrat" adındaki cinaslı veya kesik maniler Türkmen halk edebiyatının en önemli ürünüdür. Azerbaycan'da "bayatı" adı verilen hoyratın anlamı tam olarak bilinmemekle beraber "horyat" olarak da telaffuz edildiği görülmektedir. Çok farklı ezgilere sahip olan hoyratlar, halk makamı ile okunan bir halk müziği ürünüdür. Ezgilerine göre değişik isimler alan hoyratların Irak sınırları içinde ya da dışında Türkmenlere özgü bir eser olduğu kabul edilmektedir. Çok sevilen bir şiir olan hoyratlarda Türkmenlerin hayatının her döneminden izler bulmak mümkündür. Şekil olarak ilk dizesi üç, dört ya da beş heceli cinaslı sözlerden, sonraki dizeleri ise yedişer heceden oluşmaktadır. İnsanı düşündüren, hikmetli bir yanı da olan hoyratlar, cinas sanatı yönünden birbirinden farklı olabilmektedir. Tam cinas, cinas-ı mefruk, cinas-ı nakıs, cinas-ı lahik, mürekkeb cinas ya da muharref cinas gibi farklı isimler alabilmektedir.

Yaz bele (böyle)
Bahar bele yaz bele
Kâtibin ne suçu var
Xudam demiş yaz bele (belâ)

Bu hoyrat tam cinasa örnek teşkil etmektedir. Mürekkeb cinasa örnek ise aşağıdaki gibidir:

Oyan yeri (uyan yürü)
Seherden oyan yeri
Yüz il(yıl) sel gelse oymaz
Birgün gam oyan yeri

Cinas-ı mefruka bir örnek:

Qanad ağlar
Ox titrer qanad ağlar
Avım yaralı getti
Boyandı qana dağlar

Yavrusunu kaybeden bir anneden ağıt örneği:

Bala vay
Bala yemedim bala vay
Çöp yığdım yuva yaptım
Uçurtmadım bala vay

Maniler Irak Türkmen halk edebiyatında toplumun gelenek ve göreneklerine, kültürlerine, duygu ve düşünce dünyalarına ışık tutmasının yanı sıra bazen de güçlü doğa tasvirleriyle karşımıza çıkmaktadır:

Dağlar yeşil boyandı
Kim yattı kim oynadı
Qelbime ataş düştü
İçinde yar da yandı
Su septim ataş sönsün
Septiğim su da yandı

Irak Türkmenlerinin halk edebiyatı ürünlerinin arasında "tapmaca" denen bilmeceler de önemli bir yer tutmaktadır. Bilmeceler, atasözleri, nükteler, dualar-beddualar, dilek ve temenni sözleri de ilgi çeken türler arasındadır. Nesir alanında ise en yaygın tür "matal" denilen masaldır. Destan, efsane ve uzun hikaye örneklerine çok rastlanmamıştır. Bilinen tek uzun hikaye Arzu ile Kamber'dir.

5. Yazılı Edebiyat

Türkmenler 1918 yılındaki I. Dünya Savaşı'na kadar Türk dünyası ile ortak bir kaderi paylaşmış olsa da bu tarihten sonra Irak devletinin vatandaşları olarak yaşamaya başlamışlardır. Yaşamlarındaki bu değişim, elbette ki edebiyat ürünlerini de etkilemiştir. Bu sebeple Irak Türkmen edebiyatını iki ana döneme ayırmak gerekir:

1- Ortak Devir Edebiyatı (Başlangıçtan 1918'e kadar)

2- Çağdaş Edebiyat (1918 -)[9]

a. Ortak Devir Edebiyatı

14.yy ile 15.yy arasında gelişen Irak Türk Edebiyatı bazı edebiyat tarihçileri tarafından "Azerî edebiyatı" olarak isimlendirilmiştir.[10] Bu dönem, başlangıçtan 1918'e kadar olan dönemi kapsamaktadır. Irak Türkmen edebiyatı 14-16.yy arasında geliştiğinden dolayı eski Anadolu Türkçesine dahil edilmektedir.

Ahdî, Fuzûlî, Rûhî, Nesîmî ve Nevres-i Kadîm gibi meşhur şairlerin yanı sıra Gülşen-i Şuarâ tezkiresinde isimleri zikredilen Mustafa Hakîkî Bey, Fikrî Bey, Ahmed-i Harîrî, Abdu'd-Delîl Zimmetî, Rızâî, Rindî, Şemsî, Zâyiî, İlmî, Âteşî, Zihnî, Karakoyunlu İbrahim Germî Bey, Keşfî Bey, Hâlî Bey, Hüseynî, Hâdîmî ve Derûnî gibi şairlerin hepsi Bağdat ve civarında yaşamış ve bu yörenin ağız özelliklerine bağlı kalarak eserlerini kaleme almışlardır.[11] Fuzûlî'nin oğlu olan Fazlî de bu dönemde yetişmiş önemli şairlerden biridir. Fazlî, ilk müstezat yazan edebiyatçılardandır. Bazı kanyaklarda Hasanî, Zamirî gibi şairlerden de bahsetmektedir. Zamirî Leylâ ile Mecnun hakkında yazdığı destanla bilinmektedir. Aynı zamanda Fuzûlî'nin ekolüyle yetişen Alemî ve Zaidî gibi şairler de kaynaklarda zikredilmiştir. Kaynaklarda ismi geçen bir başka şair de Kavsî'dir. Fuzûlî hayranı olan Kavsî, aynı zamanda bir hattattır.

Türk ansiklopedisinin "Bağdat" maddesinde bilinen şairlerin dışında *Gülşen-i Hulefâ*'nın yazarı Nazmîzade Murtaza, Vakanüvis Vasıf, Tezkireci Şefkat gibi şair ve tezkire yazarlarının ismi de zikredilmektedir.[12]

1) Nesîmî: Bu edebiyatın ilk temsilcisi Nesîmî'dir. Türk dili ve kültürüne çok önemli hizmetler veren Nesîmî, yaşadığı bölgenin ağzını kullanarak şiirler yazmıştır. Irak Türk edebiyatının kurucusu sayılan bu şairimiz, Bağdat civarında doğmuş ve hayatının büyük bir bölümünü burada geçirmiştir. Nesîmî, harf ve rakamların muhtelif yorumlarına dayanan Hurûfîliğin en heyecanlı taraftarlarından biridir. Bu inancını makamlarla okunan şiirleri vasıtasıyla halka duyurmak istemiştir. Bu çabanın neticesi olarak tekfir edilmiş, dinden sapmakla suçlanmıştır. Kimi kaynaklara göre 1407, bazı kaynaklara göre ise 1404 senesinde verilen bir fetva ile derisi yüzülerek Halep'te öldürülmüştür.

Nesîmî, şiirlerini sanat yapmaktan ziyade fikirlerini yaymak için yazmıştır. Bilhassa gazellerinde mükemmel bir lirizme ulaşmıştır. 16.yy'a kadar etkisini devam ettiren Nesîmî'nin lirik bir üslûbu vardır. Bu üslûp onun bulunduğu yüzyılda zirvedeki

---

[9] *a.g.e.,* s. 154-159.
[10] *a.g.e.,* s. 587.
[11] Gös. Yer.
[12] *a.g.e.,* s. 728-729.

şair olmasının sebeplerinden biridir. En önemli eseri Türkçe divanıdır. İçerisinde üç yüz civarında gazel ve yüz elli civarında da rubâî bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Farsça ve Arapça yazdığı şiirleri de bulunmaktadır. Fuzûlî dahil birçok şairi etkisi altında bırakmıştır. Kendisinden sonra gelen Iraklı Türk şairler üzerindeki etkisi devam eden Nesîmî, Türk edebiyatının önemli bir temsilcisidir.

2) Fuzûlî: Türk edebiyatının tartışmasız en büyük şairidir. Kendi ifadesiyle "Andelîb-i Şeydâ" ve "Rusvâ-yi Sevda" olan Fuzûlî'nin (1480, Irak-ı Arap-1556, Kerbela) asıl adı Muhammed bin Süleyman'dır. 16.yy'da ise sadece Irak Türkmen edebiyatının değil Türk edebiyatının en usta şairlerinden birisi olan Fuzûlî karşımıza çıkmaktadır. Azeri Türk camianın tamamı onu sahiplendiğinden ötürü her zaman paylaşılamayan bir şair olmuştur. Türkmen edebiyatçılar onun Kerkük'te doğduğunu sonrasında babasıyla birlikte Bağdat'a göç ettiğini savunmaktadırlar. Fuzûlî'nin Kerküklü olduğunu savunanlar arasında Hicri Dede, Ata Terzibaşı, Şevket Kutkan ve Enver Yakuboğlu yer almaktadır. Bu şahıslar çeşitli makalelerinde Fuzûlî'nin Kerküklü olduğu üzerinde çeşitli tahmin ve yorumlarda bulunmuşlardır. Bu düşüncenin kesinliği olmasa da onun Türk coğrafyasında yetişmiş parlak bir şair olduğu kesindir. Fuzûlî, sadece doğduğu ya da yaşadığı toprakları değil tüm Türk dünyasını etkisi altında bırakan büyük bir şairdir. Yazdığı en önemli eserlerden birisi **"Beng ü Bâde"** adlı alegorik mesnevidir. Eser kırk dört beyitten müteşekkil olup dili Türkçedir. "Beng" (esrar) Osmanlı hükümdarı II. Bayezid'i, "Bâde" (şarap) ise Şah İsmail'i temsil etmektedir. Eser, bu ikisi arasındaki mücadeleyi anlatmaktadır. H. 1286 yılında Tebriz'de basılan **Külliyât-ı Divân-ı Fuzûlî** adlı eserin giriş kısmında Fuzûlî'ye ait olduğu düşünülen 7 sayfalık düz yazıda bu eserin Fuzûlî'ye ait muhtasar bir divan olduğu anlaşılmaktadır.[13]*Fuzûlî yazısında: "... Zaman-ı tufûletimde sâdır olup müteferrik olan gazellerden bir muhtasar divan cemetmek salâhın gördüm..."* demiştir. Fuzûlî yazısının devamında, kendisinin Irak'ta doğduğunu ve Irak'tan başka memleket görmediğini söyleyerek edebiyatçıların kendisini hor görmemelerini umut ettiğini söylemiştir: *"... Ümittir ki ashâb-ı fasâhat ve erbâb-ı belâgat müşâhade ve mütâlaa kıldıkta; menşe ve mevlidim Irak-ı Arap olup tamam-ı ömrümde gayrı memleketlere seyehat kılmadığımdan vâkıf oldukta bu illeti mûcib-i sukût-ı itibâr kılmayalar ve mahall-i makâmıma göre rütbe-yi istidâdıma hakaretle nazar kılmayalar..."*

Fuzûlî yazısının bir başka yerinde kendisinin ne kadar meşhur bir şair olduğunu şöyle anlatmaktadır: *"... Andelîb-i şeydâ gibi sermest oldum ve ol güllere karşu terennüm etmeği istidâd-ı fıtrattan ruhsat buldum. Ufk-ı tabıma hilâl-i mevzûniyet tulû edup ve ol hurşîd-veşlerden iktibâs-ı nûr-ı şevk etmenin gün günden ber-gâyette mütezâyit oldu ki az müddette eşi'a-yi envâr-i nazmım ile çok şehirler ve*

[13] *a.g.e.,* s.2-3.

vilayetler doldu… ve âvâze-yi nazmımla âlemler doldu ve şöhretim tamam buldu… ne pinhân eyleyem sevdâ beni rusvâ-yi âm etti…" demiştir.[14]

Fuzûlî'nin eserlerinin ölümsüz olmasının sebebi onun eserlerinde atasözlerine, deyimlere ve halk söyleyişlerine sıkça yer vermiş olması ve kelimeler arasındaki ses uyumunu yakalamış olmasıdır. **Hadîkatü's-Sü'edâ** adlı eseri dinî lirizmin zirve eserlerinden biridir.

Ahdî (öl.1598), Bağdatlı Ruhî (öl. 1605), Nevres-i Kadim (öl. 1762), Nevrûzî (öl. 1795), Bedrî (1743-1821), Erbilli Garibî (1756-1817), Esad (öl. 1833), Halis (1797-1858/9), Hakî (öl. 1859), Haydaroğlu, Şeyhoğlu, Nevres-i Salis 16-19.yüzyıllar arasında yetişmiş Irak Türk edebiyatının önemli temsilcileridir. 19.yy'da Sâfî (1809-1897), hicivleriyle meşhur Şeyh Rıza (1832-1909), Urfî (1832-1891), divan edebiyatı alanında Faiz (1834-1897), Kabil (1834-1909) ve Tabiboğlu (1836-1906) ilgi çeken şairlerdendir.

3) Ahdî: 17. yy şairlerinden olan Ahdî'nin asıl adı Ahmet'tir. Bağdatlı Ahdî'nin (?-1602 Bağdat) **Gülşen-i Şu'arâ** adlı eseri 374 şairi içinde barındıran bir tezkiredir. Bu eser, Fuzûlî'nin **Hadîkatü's-Sü'edâ** adlı eserinden sonra o bölgedeki en önemli ikinci mensur eserdir. Latîfî Tezkiresi'ne zeyl olarak yazılmıştır. Dört bölümden oluşan bu yapıtta Fuzûlî'nin etkisi açık bir şekilde görülmektedir.

4) Rûhî: Asıl adı Osman'dır. Doğumu 1546-1550 arası, ölümü 1605-1606 yıllarında olan şairin doğum yeri Bağdat, ölüm yeri ise Şam'dır. Rûhî de Nesîmî gibi hurûfîlik inancına sahiptir. Kendisine ait olup olmadığı henüz kesin olarak bilinmese de **Hakîkat Engîz** adında kasidesi olduğu bilinmektedir. Bu eserin yanı sıra **Külliyât-ı eş'âr-ı Rûhî-yi Bağdâdî** adıyla bilinen bir divanı vardır. Bu eserinde de Hurûfîlik inancının etkisi görülmesine rağmen diğer şiirlerinde İslam ve şeriate aykırı bir ifadesi olmadığı için Hurûfî olduğu hususu tam olarak kesinliğe kavuşmamıştır.[15]

Rûhî'nin 17 bentlik bir Terkîb-i Bend'i vardır. Bu esere Abdî, Ayetüllah, Cevrî, Fehim, Kabûlî, Leyla Hanım, Naci, Raşid, Recep ve Ziya Paşa nazireler yazmıştır. Bunların içinde en meşhur ve maruf olanı Ziya Paşa'nın yazmış olduğu naziredir.[16]

Rûhî'nin eserlerinde yerel söyleyişler ve sade bir dil dikkat çekmektedir. Fuzûlî gibi o da deyim ve atasözleri kullanmayı tercih etmiştir.

5) Nevres-i Kadîm: Kerkük doğumlu Nevres-i Kadîm'in asıl adı Abdürrezzak Nevres'tir. Eserlerinde konuşma dilinin kelimeleri hakimdir. 18. yy

[14] *a.g.e.,* s. 588.
[15] Ata Terzibaşı, "Rûhi'l Bağdâdî", *Kardaşlık Dergisi,* Sayı 2, 1962, s.2.
[16] İsmet Parmaksızoğlu, "Rûhî", *Kardaşlık Dergisi,* Sayı 11, 1968, s. 28.

ediplerinden olan Nevres-i Kadîm divan kâtipliği ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Devlet adamlarını hicvettiği için III. Osman tarafından Bursa'ya sürgüne gönderilmiştir. 1762 yılında sürgün edildiği Bursa'da hayatını kaybetmiştir. Türkçe ve Farsça yazmış olduğu divanı vardır. Ayrıca **Münşeât, Risâle, Gazve-yi Bedr,** ve bazı çeviriler ve şerhlerden oluşan **Mebâligu'l-Hikem** adlı eserleri de vardır.

6) Garîbî: Asıl adı Yusuf olan Garîbî, Erbilli âmâ bir şairdir. Hayatı hakkında fazla bir bilgi yoktur. 129 sayfalık bir divanı vardır. Bu divan Bağdat valisi, Reşit Paşazade Rüşdi Bey tarafından bastırılmıştır. H. 1210 yılında vefat ettiği tahmin edilmektedir. (BURSALI, M. Tahir. Osmanlı Müellifleri, c. II, Kerkük, 1968, s. 85.)

7) Fâiz: 1834'te Kerkük'te doğan şairin asıl adı Abdulkadir'dir. Hayatını tekkedeki odasında ibadet ve edebiyatla geçiren şair dünya nimetlerine değer vermemiş ve sade bir hayat tarzını benimsemiştir. Onun kanaatkâr bir insan olduğunu yazdığı şu beyit en iyi şekilde anlatmaktadır:

Ne kesb-i mal için sa'y ve ne câhe rağbetim vardır
Kanâat çok yaşasın sâyesinde râhatım vardır

Fâiz'in bir divan teşkil edecek kadar çok şiirleri olsa da pek azı günümüze ulaşmıştır.[17] Fâiz, döneminde bir çok şairi etkisi altında bırakmıştır. Onun şiirlerinde yerel söyleyişlere yer vermesi itibar görmesinin sebeplerinden biridir. Özellikle hoyrat tarzındaki dörtlüklere yer vermiştir. Şairin Nef'î'nin **Rabî'iyye** adındaki manzumesine nazire olarak yazdığı **Bahâriyye** isimli manzumesi başarılı bir nazire örneğidir. Hayatını Kerkük'te geçiren şair 1897 senesinde vefat etmiştir.

8) Sâfî: H. 1224 yılında Kerkük'te doğan şairin asıl adı Abdullah'tır. Eğitimini Kerkük'te aldıktan sonra bir müddet ticaretle ilgilenmiş sonrasında ise emlak-i hümayun muavinliği, kâtiplik ve nahya müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuştur. Türkçe ve Farsça şiirlerinde mahir olan Sâfî, nesir alanında daha başarılıdır. 3000 beyitten müteşekkil olan **İftiranâme** adlı şiiri, roman tarzında yazdığı **Hikâye,** Türk atasözlerini kapsayan **Emsile, Lügatü't-Türkiyye** adlı bir sözlüğün sahibi olan şairin bir divanı vardır. 1898'de Kerkük'te vefat eden Sâfî, edebiyata ses getiren şairlerden biri olmuştur. Sâfî'yi Kerkük gazetesinin 06.10.1954 tarihli nüshasında edebiyat dünyasına tanıtan kişi Ata Terzibaşı'dır.

9) Şeyh Rıza: H. 1254 yılında doğan Şeyh Rıza Kâdirî tarikatı şeyhlerindendir. Şair Abdurrahman Halis'in oğlu ve Şeyh Fâiz'in de kardeşidir. Hiciv alanında çok başarılı olan Şeyh Rıza iyi bir eğitim görmüştür. Hicivleri halk tarafından beğenilse de kaba bir üslubu olduğu için eleştirilmiştir.

[17] Ata Terzibaşı, *Kerkük Şairleri,* c. 2, Kerkük, 1968, s. 85.

Şeyh Rıza'nın Türkçe, Arapça, Farsça ve Kürtçe şiirlerinden oluşan 236 sayfalık bir divanı vardır. Bu divanın içinde altmış civarında Türkçe şiir bulunmaktadır.

10) Kâbil: Dinî şiirleriyle meşhur olan Kâbil'in asıl adı Muhiddin'dir. Din adamlarına methiyeler ve na'atlar yazmıştır. Devrin ileri gelen isimlerinden eğitim alan Kâbil, ilim sahibi bir şairdir. Çok sayıda şiirleri olmasına rağmen bir divanda toplanamamıştır. Kâbil, H. 1327 yılında Kerkük'te vefat etmiştir. (TERZİBAŞI, Ata, a.g.e., c. I, Bağdat, 1963, s. 162.)

20.yy'da Osmanlı Devleti'nde ve Irak'ta meydana gelen siyasî çalkantılar edebî ürünleri de etkilemiştir. Yüzyılın başlarında ortaya çıkan siyasî çekişmeler 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesine sebep olmuştur. Irak'taki Türk topluluğu Osmanlı-Türk kültüründen beslenmiştir. İstanbul merkezli meydana gelen edebiyat hareketleri Kerkük ve Erbil'de de yankı bulmuştur. İstanbul'da ortaya çıkarılan edebî ürünler Irak'taki Türk bölgelerinde de ilgi uyandırmıştır.

1908 Meşrutiyeti'nden sonra Türkiye'de yenileşme hareketleri başlamıştır. Buna bağlı olarak dilde sadeleşme çabaları ortaya çıkmıştır. Yapılan edebî münakaşalar daha çok nesir üzerine olmuştur. Sadeleşme hareketini güçlendiren olaylardan biri de Ömer Seyfettin'in İstanbul'a gelmesi ve sadeleşme hareketine dahil olmasıdır. 1917'de Ziya Gökalp tarafından kurulan Yeni Mecmua kadrosu sadeleşme hareketini daha da kuvvetlendirmiştir. O dönem savaş yılları olmasına rağmen dil ve edebiyat üzerine yapılan tartışmalar ve beyin fırtınaları Türk dilinin gelişmesine ve ilerlemesine sebep olmuştur. Bu dönemde Kerkük ve civarı, İngilizlerin Irak'ı işgali yüzünden, İstanbul'da meydana gelen edebî ve kültürel hareketlerden kopmaya başlamıştır. Böylece yıllardır ilham aldığı kaynaklardan bir bir kopmaya başlamıştır. Bu kopmanın bir neticesi olarak Irak'ta yaşayan Türkler Türkçe kaynaklara ulaşma noktasında sıkıntılar yaşamıştır. Eserlere ya kendi gayretleri ile ulaşacaklar yahut da sadece kendi kaynaklarından besleneceklerdi.[18]

11) Mustafa Bedrî: 1743-1820 tarihleri arasında yaşamıştır. Kerküklü olan şairin asıl adı Mustafa'dır. Şiirlerinde Bedrî mahlasını kullanmıştır. Divanı vardır.[19]

20.yy Irak Türkmen edebiyatında Servet-i Fünun hareketinin etkileri görülmektedir. Bu hareketten etkilenen şairlerin başında Zeynelabidin (1863-1913?), Baha (1866-1948) ve Rauf Görkem (1885-1948) gelmektedir.

1908'de Meşrutiyet ile birlikte edebiyat dünyasında da bir hareketlenme yaşanmıştır. Kerkük'te Havadis gazetesi ile Maarif dergisi başta olmak üzere çeşitli gazete ve dergiler yayınlanmaya başlamıştır. Gazeteci Kudsizade Ahmed Medeni Efendi, Cevad Neciboğlu, ressam ve heykeltıraş Fethi Safvet Kırdar ve Ali Kemal

[18] *a.g.e.,* s.4-6.
[19] *a.g.e.,* s. 729.

Kahyaoğlu dile, sanata ve düşünce dünyasına katkı sağlayan isimlerin başında gelmektedir.

Irak Türkleri yüzyıllar boyunca Osmanlı kültüründen etkilenmişlerdir. İstanbul'da başlayan edebî hareketler Kerkük başta olmak üzere Irak Türkmen coğrafyasında yankılanmış ve Irak Türkleri tarafından rağbet görmüştür.

b. Çağdaş Edebiyat

Irak Türk edebiyatındaki hareketler 1918'de I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle durağan bir hale gelmiştir. Türkiye'de her ne kadar Batı etkisinde gelişmeye başlayan bir edebiyat oluşsa da Irak Türkleri eski şiir geleneğini sürdürmeye devam etmiştir.[20] Çünkü 1918'den sonra bugünkü Türkiye sınırları içerisinde Batı etkisinde kalan edebiyat, çeşitli ekollere bağlı olarak gelişimini devam ettirmiş olsa da Irak Türkleri Türk geleneğine bağlı anlayışlara bağlı kalarak tepkilerini çaresiz ama bir o kadar da umutlu bir halde dile getirmeye çalışmışlardır. Türkiye'den ayrılmış olmanın üzüntüsü Irak Türklerinin şiirlerinde de tesirini göstermiştir. Öyle ki Türkmen şairlerinin şiirlerinde en çok işlediği konular özlem, üzüntü ve hasret olmuştur. Türk âleminden koparılmaya çalışılmaları onların Türk geleneğine ve kültürüne bağlılıklarını daha da artırmıştır. Bu hissi bağlılık onlar için bir hayat tarzı haline gelmiş ve bütün folklor ürünlerini şekillendirmiştir. Öyle ki doğum, ölüm, düğün gibi törenlerden yemek geleneğine kadar bu duygunun rol oynadığını görmek mümkündür.[21]

Örneğin; Türk dilinin en önemli eserlerinden biri olan Divân-ı Lügati't-Türk'te rastlanılan yuğ törenlerinin tüm özelliklerini, çadır ve at motifi dışında, Irak Türklerinin "Şivan" ismindeki yas törenlerinde görmek mümkündür. Şivan törenlerinin "Sazlayan"ı (ağlayıcı) yuğ törenlerindeki "Sığıtçı"nın vazifesiyle aynıdır. Her ikisi de törenlerde hüzünlü dörtlükler söyleyerek eski Türk geleneğini devam ettirmiştir. Siyah kıyafetler giymiş kadınlar etrafında halka şeklinde durarak tırnaklarıyla yüzlerini yırtıp saçlarını yolarak bu geleneğe iştirak ederler.[22]

Irak Türkleri geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kaldıkları için edebî ürünleri de bu hislerin gölgesinde oluşturmuşlardır. Türkçe eğitimin aksaması, matbuatın İngilizlerin eline geçmesi ile edebî ürünler zayıflamaya başlamıştır. Fakat buna rağmen şair ve yazarlar edebî ürünlerini oluşturmaya devam etmişlerdir.

Irak'ta yaşayan Türkler, Türkçe kaynaklara ulaşma noktasında büyük sıkıntılar yaşamıştır. Çünkü Türkçe kaynaklara kendi gayretleri ile ulaşmışlardır. İngiliz mandası olarak kurulan Faysal Krallığı her ne kadar önce Türkçe eğitim konusunda serbestlik verse de sonrasında verdiği hakları tek tek geri almıştır. Irak ile

[20] *a.g.e.,* s.159-160.
[21] *a.g.e.,* s.7.
[22] *a.g.e.,* s. 589.

İngiltere arasında 1922'de bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmaya göre vatandaşlar arasında ayrım yapılmayacak ve okullarda ana dilde eğitim yapılacaktı. 1933 yılında son şekli verilen anayasanın 17.maddesine göre Arapça resmî dil ilan edilmiştir fakat bazı durumlarda 1931 yılında çıkarılan "Mahallî Diller" kanununu gereğince Erbil ve Kerkük gibi Türklerin fazla olduğu alanlarda yargılanmanın Türkçe yapılmasına karar verilmiştir. Türklerin fazla olduğu bölgelerdeki ilkokullarda eğitimin yine Türkçe olacağı benimsenmiş olsa da 1938 yılından itibaren verilmiş olan bütün haklar geri alınmaya başlanmıştır.

14 Temmuz 1958'de Krallık dönemi sona ermiş ve inşa edilen cumhuriyet rejimi çalkantılar getirmiştir. Sonrasında yaşanan 1959 Kerkük katliamı Türklerin milli şuurunun daha da kuvvetlenmesine neden olmuştur. Bu tarihe kadar **Kerkük** ve **Afâk** adlı gazete ve dergilerde eserlerini kaleme almışlardır. Bütün yaşanan olumsuz gelişmelere rağmen 20.yy'ın ilk yarısında güçlü isimler yetişmiştir.[23]

1880-1952 yılları arasında yaşayan Hicrî Dede, hem eski şiir geleneğini devam ettirerek bu alanda usta bir şair olmuş hem de çok iyi bir halk edebiyatı birikimine sahip olduğu için üslup açısından şiirlerinde halk edebiyatının deyim ve terimlerini ustaca kullanmıştır. Yerel ağız özelliklerini koruyarak kendine özgü bir üslupla yazdığı **Kerkük Hâtırâtı** adlı şiirinde divan tarzını halk tarzına yaklaştırmıştır:

Cennet vatanım âlem-i gurbet de cehennem
Ben cennetimi zahmet-i nîrâna değişmem

Ben müftehirim millî lisânımla cihânda
Öz postumu yüz atlas-ı elvâna değişmem

Her horyatı var nağme-i Dâvûd'a müşâbih
Her perdesini evc-i aşîrâna değişmem

Hicrî Dede bir rubaisinde ise yerli olmanın kusuru (!) ile övünmüştür:

Varsa i'câz-ı belâgat ben gibi bir bendede
Kim yerinde olsa peygamber yetişmez maksada
Yerlidir aslı, metâ'ı, tab'ı, hariçten değil
Ger kusûru var ise Kerküklüdür Hicrî Dede[24]

Hicrî Dede'nin yazdığı bu şiirler çağdaşı olan Türkiyeli yazarların şiirlerine paraleldir. Bunun yanı sıra Dede, hoyrat gibi halk edebiyatı örnekleri de vermiştir:

[23] *a.g.e.,* s.10.

[24] *a.g.e.,* s.160.

Deryanın sağ alması
Aldı al bağ alması
Dost mene bir daş vurdu
Çetindi sağalması

1911 ve daha sonraki yıllarda Türkiye'de yaşayan şairler halk tabirlerini kullanarak şiir yazma gayreti içerisine girmişlerdir. Irak Türk edebiyatından bazı şairler de çağdaşları Türkiyeli yazarlarla aynı ekolde ürünler vermişlerdir. Bu paralellik Kudsîzâde'de daha belirgindir. Kudsîzâde Akif Paşa ve Muallim Naci gibi Türk edebiyatı temsilcilerinin gazellerine terbiler yazmıştır.[25]

Hıdır Lütfi (1880-1959), Mehmet Sadık (1886-1967), Reşit Akif Hürmüzlü (1893-1973), Esat Naip (1900-1993), Nazım Refik Koçak (1905-1962), Tevfik Celal Orhan (1905-1981), Osman Mazlum (1922-1995), İzzettin Abdi Beyatlı (doğ.1922), Ali Marufoğlu (doğ.1927) ve Mehmet İzzet Hattat (1929-1991) eski şiir geleneğine bağlı kalarak şiirlerini kaleme alan şairlerin başında gelmektedir.

Eski şiir devam ederken bazı şairler yeni akımlardan etkilenmiş ve ürünlerini bu akımlar doğrultusunda kaleme almışlardır. Ortaya konan ürünlerin bir kısmı başarılı olsa da bazen taklit ürünü olan eserlerin de ortaya çıktığı görülmüştür. Başarılı denemeler bazı insanlar tarafından "öze dönüş" olarak değerlendirilmiş bazı insanlar ise eski şiir geleneğinden koptuklarını ileri sürmüşlerdir. Ancak iki kesimin de çabası Türklüğü savunmaktır. Bu iki zıt görüş Recaizâde Ekrem ile Muallim Naci arasında çıkan tartışmaya benzer tartışmalar ortaya çıkarmıştır. Ata Terzibaşı ile Salah Nevres arasındaki bu tartışmalar Kardaşlık Dergisi'nde yer almaktadır.

1950 yılından sonra Irak Türkmen edebiyatında sadeleşme hareketi başlamıştır. 1958'de Kerkük'te yayınlanmaya başlayan Beşir Gazetesi bir dönüm noktası sayılmaktadır. Ata Terzibaşı'nın liderliğinde başlayan bu edebî hareket sadeleşmeyi hızlandırmıştır. Ata Terzibaşı'nın yanı sıra Reşit Kazım Beyatlı (1914-1983), Rıfat Yolcu (1926) ve Ali Marufoğlu (1927) gibi edebiyatçılar da sadeleşme hareketinde önemli rol oynamışlardır. Bu insanlar arasında Orhan Seyfi'nin şiir anlayışını benimseyerek sakin ve lirik bir üslupta şiirler yazan Tevfik Celal Orhan, en çok beş hececilerin etkisi altında kalmıştır:

Bekledim yolunu dediğin akşam
Söz verdin gelmedin söyle vefasız
Yârinken o ölen aşkı unutma
Öldürdün sen onu böyle vefasız

[25] *a.g.e.,* s.7-8.

Sadeleşme hareketinin diğer bir temsilcisi ise Nazım Refik Koçak'tır. "Yurdumun Derdi" şiirinde dilinin ne kadar sade olduğu görülebilmektedir:

Yurdum Kerkük avulum Türk başbuğum Kemal Paşa
Ben seninle övünürüm al bayrağım bin yaşa

Al bayrağım seni yurttan koparanlar savanlar
Yok olsunlar yurdumuzdan bizi yer yer kovanlar

O dönemde eski şiir geleneğini devam ettiren şairler de olmuştur. Bu şairlerden biri de İzzettin Abdi Beyatlı'dır. Yahya Kemal ekolünün temsilcilerinden biri olan İzzettin Abdi Beyatlı, dilde sadeliği benimsemiştir.

Irak Cumhuriyet döneminde Kerkük'te **Beşir Gazetesi** yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete Irak Türk edebiyatında sadeleşme hareketinin öncüsü olmuştur. Bir yıl sonra Bağdat Radyosu açılmıştır.1960'lı yıllarda Bağdat Radyosu'nun açılması Irak Türkleri arasında konuşma dili ve yazı dili noktasında önemli bir tartışma haline gelmiştir. 7 Mayıs 1960'ta Türkmen Kardaşlık Ocağı öncülüğündeki "Kardaşlık" adlı derginin yayın hayatına başlaması ile yeni edebiyat düşünceleri tartışma konusu olmuş ve böylece dergi bir dönüm noktası olmuştur. Derginin ilk sayısı Mayıs 1961'de yayınlanmıştır.

Kardaşlık dergisinde hem dilde sadeleşmeyi hem de yeni edebiyat ve şiir anlayışlarını görebilmek mümkündür. Sadeleşme hareketine katılan ve eski şiir anlayışını savunan şairler de eski dil anlayışının terk edileceğini ve yavaş yavaş sadeleşme akımının benimseneceği yönünde tavırlar takınmışlardır. Sadeleşme hareketine bazı yazar ve şairlerin destek vermesi bu hareketin yayılmasını hızlandırmıştır. Reşit Akif Hürmüzlü (1893-1973) ve Esat Naip (doğum 1900), Sait Besim Demirci (1902-1965), Nazım Refik Koçak (1905-1962), Tevfik Celal Orhan (1905-1981) ve Abdulhekim Mustafa Rejioğlu (1910-1975) de bu harekete destek veren şairlerdendir. Düzyazıda aşırı sadeleşme taraftarı olan Mustafa Rejioğlu kendinden sonraki şair ve yazarları etkilemiştir. Yeni edebiyat akımlarının temsilcilerinden biri olan Abdulhekim Rejioğlu, dilde sadeleşme hareketini savunmuş ve serbest şiirden yana bir tavır takınmıştır. Şiirin topluma sırt çevirmemesi gerektiğini söylemiştir*: "Gerçek edebiyatın iki büyük kaynağı vardır: toplumun kendisi, toplumun öz dili. Edebiyat yoluna ışık tutacak, edebiyatı milletin gerekli bir nesnesi olarak kabul edip, bütün edebî yazılara toplumun gözüyle, hissiyle bakabilecek, edebiyat idealini, zevkini, şevkini, çeşnisini verebilecek tek çıkar yol toplumun vicdanına, harîmine dönmek ve toplumun öz dilini konuşmaktır." (Şiir Toplumun Olmalı, Rejioğlundan Seçmeler, s.126.)*

Yeni şiir anlayışının yayılması Beşir Gazetesi ile başlamıştır. Böylelikle serbest şiir varlığını göstermiştir. Beşir'de yayınlanan ilk serbest şiir örneklerine

"özbaşına şiir" denilmiştir. Sonrasında Kardaşlık Dergisi'nde serbest şiir örneklerine çokça rastlanmıştır.[26] Bu yeni anlayış Irak Türk edebiyatına girince edebiyat çevreleri sert bir şekilde eleştirmiştir. Eski şiir geleneğini savunanlar divan edebiyatına bağlı olanlardı. Ancak bu fikrin en ateşli savunucusu Ata Terzibaşı'dır. Terzibaşı, serbest şiir anlayışını sert bir dille eleştirmiştir.[27] Eski şiir geleneğini savunan Ata Terzibaşı, gerçek şiir yazmanın fıtrî kabiliyet isteyen zor bir iş olduğunu, serbest şiiri ise her aydının yazabileceği kadar önemsiz bir iş olduğunu düşünmektedir. Ona göre serbest şiir, ilkel şiirin bir tekrarıdır. Serbest şiiri Turfan kazılarında bulunan "Tang Tengri" şiiri ve Dede Korkut Hikâyelerindeki şiirlere benzetmiştir. Terzibaşı'nın bu konudaki düşünceleri şöyledir:

"Biz şiiri illâ aruzla yazalım demiyoruz, millî vezinlerimize sarılalım diyoruz. Musıki ahenginden yoksul yeni şiiri kimseler bellemiyor. Böylece ezbere alınmış güç bir şiirden yeri düştükçe bir türlü örnekler verilmemektedir ki bu yüzden millî hissiyâtımıza tercüman olmaktan ırak kalmaktadır. Bugün serbest şiirle ne bir "vatan kasidesi" ne de bir "istiklâl marşı" yazılabilir. Yazılsa bile soğuk ve millî zevki heyecana getirmekten uzak ve donuk kalır."
……

Arapların serbest şiire "mensur şiir" yani nesirleşmiş şiir dediklerini belirtmek isterim. Bilindiği gibi "nesir" Arapçada "saçmak" anlamına gelir. Bu bakımdan serbest şiir için önceden kullandığımız "özbaşına şiir" ıstılâhından vazgelerek, bu defa daha yahşi bulduğumuz Türkçe bir terimi kullanmayı uygun ve yerinde buluyorum: Saçma Şiir!" (Ata Terzibaşı, "Saçma Şiir", Kardaşlık, 5/3, Temmuz, 1965, s.29-31)[28]

Ata Terzibaşı, serbest şiire kızgınlığını eserinde şöyle ifade etmiştir: *"… zavallı Bâkîler, Şeyh Gâlipler, Nedîmler, Fuzûlîler ve miskin halk edebiyatı hece şairleri, bugünü görselerdi belki de şiir yazmaya tövbe ederlerdi…"demiştir. (TERZİBAŞI, Ata, "Saçma Şiir", Kardaşlık Dergisi, yıl: 5, sayı: 3, Temmuz 1965, Bağdat.)*

Serbest şiirin bu dönemdeki en güçlü temsilcileri Nesrin Erbil ve Salah Nevres'tir. Edebiyatta yeni cereyanların savunucusu olarak görülen Salah Nevres, "Eski ve Yeni Şiir" adlı yazısında zaman geçtikçe her şeyin ilerleyeceğini, ilerlemezse bu asırda yaşamanın anlamsız olacağını belirtmiştir.

Buna karşın eski şiir anlayışına bağlı kalan şairlerin tepkileri çok dikkat çekmiştir. Bu şairlerin önde gelenleri arasında Mehmet Sadık, Tisinli Celal Rıza (1905-1981), Hasan Görem (doğum 1920), Fahrettin Ergeç (doğum 1933), Mehmet

[26] *a.g.e.,* s.162.
[27] *a.g.e.,* s.8.
[28] *a.g.e.,* s.162.

İzzet Hattat (doğum 1929) ve Osman Mazlum (doğum 1922) yer almaktadır. Bu grubun içerisinde en dikkat çeken isim ise Osman Mazlum olmuştur. Şiir türünde eser veren bu grup düzyazıda aktif olmamıştır. Bu gruptan başka, kararsız mizaçlı şahıslar da kalem oynatmıştır. Bunlar arasında Reşit Ali Dakuklu (1914-1975) ve Ali Marufoğlu (doğum 1927) etkili olan kalemlerdir.

Bunların dışında, Yahya Kemal'in anlayışını benimseyerek şiirler yazan İzzeddin Abdi Beyatlı (doğum 1922) sağlam bir edebiyat kültürüne sahip olan şairlerdendir. Dil ve edebiyatta düzyazılarıyla tanınmıştır. Serbest şiir denemelerinde başarılı eserler kaleme almıştır. Bahaddin (Salihi) Akasya da Yahya Kemal'in izinden yürüyen şairlerdendir. Çok az eseri vardır.[29]

Eski ve yeni şiir alanında ortaya çıkan tartışmalara rağmen Türkmen edebiyatında bu iki şiir anlayışı ile eserler yazılmıştır. Fakat eski şiir geleneği yavaş yavaş çekilmeye başlamıştır. 1980'den sonra daha çok yeni şiir geleneği benimsenmiştir. Nesrin Erbil ve Salah Nevres günümüzde çağdaş Türkmen edebiyatının en önemli iki ismidir. 1960 yıllarında kabiliyetiyle beğeni toplayan Nesrin Erbil, Türkçeyi kullanmada mahirdir.[30] Irak Türk şairleri içerisinde varlık gösteren tek hanım şairdir. 1939 yılında Erbil'de doğmuştur. Şiirlerinde acıyı, ümitsizliği ve yalnızlığı işleyerek insana sevinç ve mutluluk veren çocuk ve bayram motiflerini bile acıyla yoğurarak kaleme almıştır:

Çocuklar düşünceli
Çocuklar birer büyük insan
Artık nâfile tebrik
Bayramı unutanlara

Şair, "Göç" şiirinde kendisine ağır gelen esaret hayatından kaçıp kurtulmak istemiştir:

Güneşimi, yalınayak kişilere kaptırdıktan sonra
Neyleyim!
Alın yazısı gibi silinmez
Hatıralarımı yüklenip
Gitmeliyim…

Bazen de "Kerkük Şehitlerine", "Şehitleri Anarken" gibi şiirlerinde çaresizlik yerine yiğitçe bir söyleyişi tercih etmiştir:

Kerkük'ün Temmuz günü mahşer olurken yazı
Doldurdu semasını ana baba avazı

---

[29] *a.g.e.*, s.11.
[30] *a.g.e.,* s.162-163.

Bir "Emel" gitti diye Kerkük'ün durmaz nabzı
Yüz Emeller yetişir bir emel'in izinde

"Bir Yaprak Düşecek Dalından" ve "Anneme" adlı şiirleri dışında genel olarak duygulara yer vermeyen şair umumiyetle bütün bir milletin sesi ve nefesi olmuştur.

Türk milletinin eski savaş günlerini ve kahramanlık destanını yâd ederek geçmişten örnekler vermiştir:

Seller misâli nasıl aştıysa bendlerini
Gün dönecek bize de uzatacak elini
Yanan il, Solmuş ada Sana vermiş belini
Uzan Allah aşkına ellerin bayraklaşsın
Analar yavrularla yeni baştan kaynaşsın[31]

Serbest şiir dalında başarılı örnekler veren Nesrin Erbil, şiirlerinde ele aldığı konuları samimi bir üslupla dile getirmiştir. Bu sebeple diğer şairlere nazaran insanlar Nesrin Erbil'e daha hoşgörülü yaklaşmışlar ve onu takdir etmişlerdir. Salah Nevres ise başlangıçta aşırıya kaçan bir üsluba sahip olduğu için eleştirilere maruz kalmıştır.[32] Eski dil anlayışına şiddetle karşı çıkmış ve yeni dil ve şekil arayışına girmiştir. Bu sebeple "Pencere" şiirinde olduğu gibi duygusuz ve yavan örnekler ortaya çıkmıştır:

Pencerede bulut mu bilmem
Yağmur suladıkça yamaç ağara
İçimde çırpınır yorgun mağara
Acılar dikit mi sarkıt mı bilmem

Gerçek duygu ve düşüncelerini ifade etmede yetersiz kalsa da bir süre sonra daha başarılı şiirler yazmıştır. Önceleri çok fazla öz eleştirmeci olduğu için şiir dilini ortaya çıkaramamış, bir arayış içerisine girmiş ve sonunda edebî yeteneğini ortaya çıkararak kendine özgü bir şiir diline sahip olmuştur. Şekil özelliklerinin yanı sıra duyguyu da şiire dahil etmiş ve şiirleri belirli bir düzen ve güzelliğe ulaşmıştır:

Biz de değiştik dostlar, zaman bile değişti,
Yılları sara sara derdimiz de gelişti,
Unutulmuş bir türkü dilimize ilişti,
Bir an için coşturduk gizli şuûrumuzu
Bir dem için yaşadık eski gurûrumuzu

Şairlerin hayatlarında yaşadıkları olayların şiirlerine etkisi büyüktür. Salah Nevres de ailevi facialar yaşamış ve bu durum şiirlerinde tesirini göstermiştir.

---

[31] *a.g.e.,* s. 591-592.
[32] *a.g.e.,* s.11.-12.

Şiirlerinin olgunlaşması yaşadığı elim olaylarla ilişkilidir. "Bir Ömür Hikâyesi" adlı şiirindeki olgunluk bu durumun en açık göstergesidir:

Zaman zalimdir eşim, kader yaman sevgilim
Niçin ufkumdan aktın ey nâzenin yıldızım
Yalnızlığa kavuştun ama inan sevgilim
İnan ki ben hayatta senden daha yalnızım

Bir ömür hikâyesi elenmede zamandan
Kalbime sarılmada bir örümcek perdesi
Artık çok sitemkârım kara yazım yazandan
Canânım can verirken giryân gitti didesi

Nevres, şiirlerinde huzur dolu bir hayata olan özlemini dile getirmiştir:

Şehrim derin uykuda
Ne kapılarda kilit
Ne pencerelerde perde

Ne dert, ne hasret
Ne gam, ne keder
Şehrimde Tanrı'nın rahmeti

Salah Nevres, zaman zaman şiirlerinde yerel söyleyişlere de yer vermiştir:

Bu kâfile ne kâfile
Mesafeler siler geçer
Benim gibi her gâfile
Gençlik selâm diyer geçer

Irak Türkmen edebiyatında eski ve yeni şiir anlayışına bağlı olan şairlerin hepsi eserlerinde halk motiflerini kullanmıştır. Ama Mustafa Gökkaya ve Nâsıh Bezirgân gibi şairler halk edebiyatı ile daha çok ilgilenmişlerdir.

Mustafa Gökkaya halk ağzını çok güzel kullanan şairlerden biridir. Sosyal ve mizahî şiirleri vardır. Irak Türkleri arasında yaygın olan halk hikâyelerini dörtlükler halinde söylemiştir. "Kerkük'te Sapan davası", "Renksiz İnek", "Üzsüz Konağ", "Türkmen Şarkısı", "İmanlı Millet, Türkmen Diyer" gibi manzumelere sahiptir. "Kerkük Şarkısı" adlı eserinde Irak Türklerinin yaşadığı tüm baskıya ve özlerinden koparılmaya çalışmalarına rağmen onların dillerine ve milliyetlerine aslında ne kadar çok bağlı olduklarını anlatmıştır:

Geçeriğ yüzbin ili
Terk etmeriğ bu dili

Irak Türkü Türmanığ
Dünyada herkes bili

Mustafa Gökkaya 14 Temmuz 1959 Kerkük katliamını büyük bir tepkiyle karşılamış ve bu derin üzüntüsünü "O Günler", "Yaralı Kerkük", "Tevkif Yolunda Türkmen", "14 Temmuz Katliamı", "1959'un Temmuz Bayramı" gibi şiirlerine yansıtmıştır:

Kerkük'ün katliâmı
Ondört Temmuz akşamı
Ne anaştalığ gördüğ
Üç gün, ne ahşam şâmı

Şair bu şiirlerinde üzüntüsünü daha etkili anlatabilmek için şarkı nakaratlarına benzeyen ikili mısralar yerleştirmiştir.

Gökkaya mani tarzında eserler kaleme almıştır. "İlimiz On İki Ay", "Günler", "Hayalde Gezen Yerler", "Bibisu" gibi şiirleri bu tarzda yazmıştır.[33]

Gökkaya'dan sonra bu edebiyata kuvvet veren isimlerden biri de 1959 yılında doğan Mustafa Ziya'dır. Düzyazıda en önemli gelişmeler yine bu dönemde cereyan etmiştir. Başta Abdülhekim Rejioğlu olmak üzere Reşit Kazım Beyatlı, İhsan S. Vasfi, Rıfat Yolcu, Haşim Kasım Salihi ve Erşat Hürmüzlü düzyazıda başarılı olan şahıslardır.[34]

Türkmen edebiyatında ürün veren şair ve yazarlardan bir kısmı yeterli kabiliyete sahip olmalarına rağmen Türkiye Türkçesinde verdikleri eserlerde başarılı olamamışlardır. Bir kısmı ise Türk dili ve edebiyatını takip edemedikleri için dil eksikliklerinin farkında olamamışlardır. Iraklı Türk edebiyatçılar Türkçe eğitimden mahrum kaldıklarından ve Türkiye'de basılan eserlerin Irak'a sokulmamasından dolayı bu edebiyatçılar çok zengin kaynaklardan mahrum bırakılmışlardır. Buna karşın, halk edebiyatı içerisinde özellikle hoyrat ve mani alanında eser veren Türkmen edebiyatçılarının dikkat çeken bir başarısı olmuştur. Türkiye Türkçesinde eserler kaleme alan şairlerin de hoyrat ve mani alanında başarılı oldukları görülmektedir. Bunun belki de en önemli sebebi hoyrat ve mani gibi halk edebiyatı ürünlerinin halk söylemine yakın olmasıdır. Bir bölgede Türklüğü yaşatan ve daimiyetini sağlayan unsurun hoyrat olduğu söylenebilir. Halkın konuştuğu, yaşayan bir dilde eser vermek şairlere ve yazarlara başarı getirmiştir. Irak toplumu Türkçe eğitimden mahrum bırakıldıkları için halkın konuştuğu Türkçe onlar için bir eğitim olmuştur.

---

[33] *a.g.e.,* s. 592-594.
[34] *a.g.e.,* s.12.

Hoyrat ve mani türünde çığır açmış şairlerden biri Mustafa Gökkaya (1910-1983) ve onun izinden giden Nasih Bezirgan (1927-1990) bu alanda başarı sağlamış ve sevilmiştir. Bu şairler daha çok sosyal ve mizahî tarzda maniler yazmışlardır.[35] Nâsih Bezirgân çocukluğundan bu yana halk edebiyatına yakın durmuştur. Şair 1959 katliamından sonra üzüntüsünü ve tepkisini şiirlerine de yansıtmış ve hoyrat (kesik mani) tarzında şiirler yazmaya başlamıştır. Bu alanda yazdığı ürünler beğeni kazanınca mani tarzında uzun şiirler kaleme almıştır. Bu esnada hoyrat türünü de ihmal etmemiştir. Kardaşlık dergisinin açmış olduğu hoyrat yarışmasında derece almış ve ödüle layık görülmüştür. Sonrasında hoyratlarına bu dergide yer verilmiştir.

Gülün derdi
Dikendi gülün derdi
ahıma
Kim ekti kim becerdi
öldürdü
Kim geldi gülün derdi
günahıma

Gün ahıma
Dolandı gün

Sen üzduv sen

Sen girdüv

Dilden men
Kalemden sen dilden ben
Râkıp bu kem aklıydan
dohtordan
İster geçim dilden men
dağı

Oyar dağı
Ok gelse oyar dağı
Ümit kes bu

Bağlamaz, oyar

Kesik maniler tek dörtlük şeklinde yazılır ve manzum hikâyelere elverişli değildir. Bunun farkında olan şair düz manileri alt alta getirerek manzum hikâyeler oluşturmuştur. "Acı Bir Görünüş", "Doktora Arzuhalim", "Habip Nacar'ın Tanrısı", "Kabadayı Kardeşlere Açık Bir Söz", "Kumarcı", "Gelin ile Kaynana Dedikoduları", "Mazlum", "Tamah Ettiler Mala, Kızı Verdiler Lala" gibi şiirleri sosyal meseleleri ele almaktadır.

Irak Türk edebiyatı sadece bu şairler ve şiirlerle sınırlı değildir. Bu edebiyat aynı zamanda çok zeengin bir Anonim Halk Edebiyatı'na sahiptir. Mani ve hoyratların yanı sıra atasözleri, deyimler, bilmeceler (tapmacalar), ninniler (leyleler), masallar (matallar), halk hikâyeleri, dualar ve beddualar da bu edebiyat içerisinden büyük bir öneme sahiptir. [36]

[35] *a.g.e.,* s.163.
[36] *a.g.e.,* s. 594-595.

Halk edebiyatından etkilenerek eserlerini kaleme alan bir diğer şair de Felekoğlu'dur. Halk şiirine Nihat Akkoyunlu da ilgi duymuştur. Akkoyunlu'nun mahallî deyimleri içerisinde barındıran hoyratları dikkat çekicidir. Ali Marufoğlu, Mehmet İzzet Hattat ve Osman Mazlum gibi şairler de hoyrat ve mani türünde eser vermişlerdir. Ayrıca Hicrî Dede, Nazım Refik Koçak ve Reşit Kazım Beyatlı'nın da hoyrat ve mani tarzında eserleri vardır.[37]

Irak Türkmen edebiyatında hoyrat o kadar önemlidir ki, herhangi bir olay karşısında söylenen hoyrat hiçbir yerde yayımlanmasa dahi dilden dile dolaşarak çok kısa bir sürede anonimleşir ve halkın malı olur.

Irak Türk nesrinin gelişmesi ise matbaanın kurulması ile başlamıştır. Kerkük'te ilk yayımlanan gazete Havadis, ilk dergi ise Maarif olmuştur. Bu dönemde yazılarıyla dikkat çeken isimler; Ali Kemal Kahyaoğlu, Cevat Nesiboğlu, Fethi Safvet Kırdar ve Kudsizade Ahmet Medeni Efendi'dir. 20. yüzyılın ilk yarısında daha çok deneme, fıkra ve makale türünde eserler verilmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise nesir türleri büyük bir ivme kazanmıştır. Ata Terzibaşı'nın liderliğinde başlayan dilde sadeleşme hareketi Kardaşlık dergisinin yayın hayatına kazandırılması ile devam etmiştir. Hıdır Lütfi ve Molla Sabir bu harekete katılmamış ve eski dil anlayışını devam ettiren isimlerden olmuşlardır. Ata Terzibaşı'nın yazdığı makaleler ise dilde sadeleşme hareketini kuvvetlendirmiştir. Bu dönemde denemeleri ile Abdülhekim Rejioğlu; fıkra, gezi notları ve magazin yazılarıyla İhsan Vasfi; edebiyat, folklor ve kültür tarihçisi olan Ata Terzibaşı; edebî ve fikrî yazılarıyla Rıfat Yolcu; deneme ve hikâyeleriyle Ali Marufoğlu; hikâye türünün Türkmen edebiyatındaki öncüsü Haşim Kasım Salihi; düşünce yazılarıyla Reşit Kazım Beyatlı ile eleştiri ve denemeleriyle Erşat Hürmüzlü en dikkat çeken isimlerdendir. [38]Aktüalite ve magazin türü yazılarıyla İ. S. Vasfi, hikâye türünde ise yine Haşim Kasım Salihi kendilerine has bir anlatım gücüne, özgün bir üsluba sahip olan edebî simalardır.

Şiir alanında; Ata Bezirgan (doğum 1933), Erşat Hürmüzlü ve Nihat Akkoyunlu (doğum 1938) yeni şiir anlayışına bağlı kalmışlardır. Ancak bu sahanın en güçlü temsilcileri Salah Nevres ve Nesrin Erbil olmuştur. Sonraları Nesrin Erbil şiir yazmayı terk etmiş ve bu alanda Salah Nevres'i yalnız bırakmıştır. Yeni şiir anlayışını benimseyen şahıslar arasında Muzaffer Arslan (doğum 1946) da zikredilebilir. Ayrıca genç kuşaklar arasında Nusret Merdan (doğum 1948) ve Mustafa Ziyaî (doğum 1959) de dikkat çeken isimler arasında yer almaktadır.[39]

---

[37] *a.g.e.,* s.13.
[38] *a.g.e.,* s.163-164.
[39] *a.g.e.,* s.12-13.

Görüldüğü üzere Kerkük ve civarında tarihin her döneminde şiir varlığını sürdürmüştür. Ortaya konulan gazeller, maniler ve özellikle hoyratlar yüzyıllar boyunca etkisini devam ettirmiştir.

Irak Türkmen edebiyatının çok güçlü bir sözlü geleneği bulunmaktadır. Daha önceleri Türkmen halk ağzını kullanan bu edebiyat 1970'te gelen serbestlik ortamı ile Türkiye Türkçesini esas almaya başlamıştır. Bu üslûp ve söyleyişte eserler verilmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde Türkçeye girmiş olan bazı sözcüklerin Kerkük edebî dilinde de kullanılmış olması bu durumun en önemli delili sayılmaktadır. Arap harflerinde bazı değişikliklere gidilmiştir. Bunun sebebi Türkçenin ses özelliklerini tam olarak yansıtabilmenin amaçlanmasıdır. Örneğin; ince k ve ince g ayrımına gidilmiştir. Yuvarlak ünlülerin türleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Irak Türkmen edebiyatı birçok yenilik getirdiği için gün geçtikçe çağdaş bir görünüm kazanmıştır. Sözlü geleneklerinden yararlanmaya devam eden şair ve yazarlar eski tarzın üzerine yeni bir anlayış inşa etmeye çalışmışlardır. Bunun en mühim örneği yüzyıllardır kullanılan hoyratların bu yeni anlayış ile birlikte yaşadığı değişim ve çeşitliliktir.

Halk dili esas alındığı için Irak Türkmen şiiri Azerî şiiriyle özdeşleştirilmiştir. Ses ve şekil hususiyetleri açısından aralarında ortak noktalar olmakla birlikte Kerkük ve yöresindeki halk dilinin kendine özgü birçok özelliği vardır. Kıpçak dilinin etkisi bu özelliklerin başında gelmektedir.

Bugün halk dili ve yazı dili olarak iki koldan varlığını sürdüren Irak Türkmen Türkçesi eski yerli Kerkük şivesine dayanmaktadır. Ses, şekil ve kelime hususiyetleri bakımından Türkiye Türkçesi, Azerî Türkçesi ve Kıpçak Türkçesine yakınlık göstermektedir. Bu durumun sebepleri Irak Türkmen Türkçesinin hem Oğuz-Türkmen ağızlarıyla ilişkili olması hem de yaşadığı tarihî ve kültürel olaylardır. Kerkük Türklerinin ait olduğu boyları belirleyebilmek için Kerkük yöresinin atasözlerinin, deyimlerinin ve söz varlığının kapsamlı bir şekilde araştırıp ortaya konması gerekmektedir.[40]

Irak Türkmen edebiyatında gazellerde, manilerde ve özellikle hoyratlarda büyük başarılar sağlanırken bazı türler ihmal edilmiş ve gereken ihtimam gösterilmemiştir. İhmal edilen alanların başında oyun yazarlığı gelmektedir. Radyo ve televizyonda oynanması için yazılan oyunların tamamı yerel ağızla yazıldığı için basım işleri önemsenmemiştir. Salah Nevres'in yazdığı birkaç oyun yayınlanmıştır. Bu alanın en güçlü ismi ise İsmet Hürmüzlü olmuştur.[41]

---

[40] *a.g.m.,* s. 733-734.
[41] *a.g.e.,* s.12.

Irak Türkmen edebiyatının göz ardı edilen bir başka kolu da meddahlıktır. Türk Halk Tiyatrosu'nun bir kolu olan meddahlık 15.yy'dan bugüne kadar varlığını devam ettirmiştir. Meddahlığın Kerkük'teki tek temsilcisi Rüstem adında bir kişidir. Kadir isminde de bir yardakçısı vardır. Yardakçı tabirinin kullanılmasının sebebi Kerkük'te meddah anlayışının Karagöz ile meddahın karışımından oluşmasıdır. Kerkük'teki meddahın Karagöz oyunundaki yardakçıya benzeyen bir yardımcısı vardır. Bu yardımcı oyunu daha canlı bir hale getirmektedir.

Irak Türklerinin meddahı Rüstem, Kerkük'te yaşayan okumamış köylüleri, küçük kasabalardan Bağdat'a göç eden kişilerin karşılaştığı sıkıntıları, 1948'den önce Kerkük'te yaşayan Yahudiler hakkında halk arasında üretilen fıkraları, kavmiyetlere özgü komik özellikleri hikâyelerinde ele almıştır. Oyunlarını kahvehanelerde özellikle kış mevsiminin gecelerinde icra etmiştir. Anlattığı hikâyelerin arasında bazen müstehcen ifadeler de kullanmıştır. Zaman zaman küfürlere de başvuran Rüstem'in amacı dikkati dağılan seyircinin dikkatini toplamak ve onları güldürmektir. Bu sebepten Irak Türkleri arasında meddahlık geleneği diğer türlere ve edebî ürünlere göre fazla rağbet görmemiştir.[42]

Irak Türkmen yöresinde konuşma dilinde kullanılan mahallî ağız yazı dilinde kullanılmamıştır. Irak Türklerinin yazı dili Türkiye Türkçesidir fakat yörede konuşulan yerel ağızla söylenen anonim mani ve hoyrat dörtlükleri büyük ilgi çekmiştir.[43]

Türkmen yazarlar hikâye ve roman türünde başarı gösterememişlerdir. Türkmen yazarlarının hikâye ve roman türünde kendilerini gösterememelerinin sebebi Türkçeden ve Türk dünyasından kopuk olmalarıdır. Türk kültür ve edebiyat dünyasından beslenemedikleri için bu alanlarda varlık gösterememişlerdir.

Bir de Irak kökenli olup Türkiye'de ün salan Türkmen edebiyatçılar vardır. Bunlar: Hâşim Nâhid Erbil (1880-1959?), Mehmet Râsih Öztürkmen (1889-1936), Necmettin Esin (1912-1987), Ömer Öztürkmen (1929) ve İsmet Hürmüzlü (1938)'dür.[44]

[42] *a.g.e.,* s. 595-596.
[43] *a.g.e.,* s.12.
[44] *a.g.e.,* s.164.

II. BÖLÜM

A. KERKÜKLÜ TABİBOĞLU

1. Kerküklü Tabiboğlu'nun Hayatı

Kaynaklarda "arslanlar yurdu", "gaziler evi", "mertler yuvası" olarak tanımlanan Kerkük Kalesi gayret kaynağı, dehrin ve musibetlerin zehirli hançerine karşı göğüs geren yüce bir kale olarak görülmüştür. Kerkük Kalesi aynı zamanda büyük şâirler ve edipler de yetiştirmiştir. Bu muazzam şâirlerden biri de Tabiboğlu'dur.[45]

Kerkük kalesinde, Meydan mahallesi sakinlerinden olan babası ve dedelerinin hekim ve bilgin kimseler olduğunu bazı şiirlerinde de açıklayan Tabiboğlu da aynı mahallede doğmuştur. Şâir Tabiboğlu, H. 1252 – 1324 / M. 1836 – 1906 yılları arasında Kerkük'te yaşamıştır. Asıl adı Abdullah olan şâirin şiirlerindeki mahlâsı Tabiboğlu'dur. Bu takma adı kullanmasının sebebi, babası Mahmut'un halk doktorluğu mesleğinde çalışmasıdır.[46] Kale'nin Meydan Mahallesi'nde yaşayan Tabip Mahmut Efendi gündüzleri hastalarını tedavi eden, geceleri ise ibadet ve takva ile meşgul olan dindar ve güzel ahlâk sahibi bir kişidir.[47] "Tabiboğlu" diye tanınan ve bunu mahlas olarak kullanan Abdullah Efendi'nin isminin başında "Molla" unvanı bulunmaktadır. Bunun nedeni ise, şâirin bir zamanlar hocalık yapmış olmasıdır.

Kerkük Kalesi'nde doğan Tabiboğlu'nun, hayatının büyük bir kısmını Kerkük'te geçirerek yine Kerkük'te H. 1324 yılında vefat ettiği bilinmektedir.[48] Molla Sâbir'e göre H. 1322 senesinde vefat etmiştir.[49]

Tabiboğlu, 1863 yılında bir iftiraya maruz kalmış, bir süre işkence görerek, 21 ay kadar hapis yatmıştır. Atılan iftiranın ve yapılan işkencenin müsebbibi olarak garaz erbabı bazı kimseler gösterilmektedir. Kendisiyle yapılan tahkikat esnasında otuz bir saat işkence gördüğü ve cisminin dağlandığı söylenmektedir. Yirmi bir ay hapis yattıktan sonra, Halil Ağa isminde bir insanın yardımı ile Vali Takıyyüddin Paşa tarafından kurtarılmıştır. Şâirin bu kişileri övdüğü manzum methiyelerini divanında görmek mümkündür.

Tabiboğlu bir yandan babasından öğrendiği mesleği icra ederken diğer yandan edebiyat ve şiir ile de bir hayli ilgilenmiştir. Onun ismi, mükemmel bir divanı olan şâirler arasında geçmektedir.[50]

---

[45] Mehmed İzzet Hattat, "Kale Şairi Tabiboğlu", *Kardaşlık Dergisi*, 4/9, Ocak 1965, s.39.
[46] a.g.e., s.33.
[47] *a.g.m.,* s.39.
[48] *a.g.e.,* s.34.
[49] Molla Sabir, "Kerkük Şuarası", *Kardaşlık Dergisi*, 5/10, Şubat 1966, s. 35.
[50] *a.g.e.,* s.34.

Tabiboğlu, geceleri kahvelerde "Anter", "Yusuf u Züleyha", "Siyerü'n-Nebî" ve "Fütûhat-ı Şâm" gibi kitapları okumuştur. Birçok sanatta üstad olduğu gibi mühendislik, tıp ve kimya ilimlerinde de tecrübeli bir âlimdir. Anter kitabını bütün şiir ve kasideleriyle birlikte Arapçadan Türkçeye tercüme ederek otuz cüz kadar büyük bir kitap meydana getirmiştir. Böylesine kalemi kuvvetli olan şâirin *Yusuf u Züleyha, Fütûhat-ı Şâm ve Kahraman Fâtil* gibi mufassıl kitapları ve yazmış olduğu bu kitapların birçok bölümünde kendi şiirleri ve beyitleri vardır.

Vaktini hiçbir zaman boşa harcamayan Tabiboğlu, çalışkan ve herkesi kendisine hayran bırakan bir karaktere sahiptir. Bulunduğu meclislerdeki sohbetlerinde fesahat ve belagatiyle herkesin dikkatini çekmiştir. İnsanlara karşı vefalı ve hazırcevap bir kişiliğe sahiptir. Güzel bir ahlâka sahip olan Tabiboğlu, bütün eserlerinde bu lakabı kullanmıştır. İlim ve irfanını tamamladıktan sonra kendisini Geylânî Hazretleri'nin mirkad-i şerîflerinde hizmet etmeye vakfetmiştir.[51]

" Kimyacılık, yani başka madenleri altına çevirme sanatı ile de uğraşan Tabiboğlu'nun yetmiş yılı aşkın bir ömür sürdüğü anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre 1322, başka bir rivayete göre de 1324 yılında öldüğü söylenir. Ancak bu farkın, Rumî tarihlerinin birbirine karıştırılması yüzünden doğduğu düşünülebilir ki şairin 1906 Miladîde öldüğü anlaşılmaktadır. Şiirlerinden öğrendiğimize göre Mustafa adında bir oğlu henüz dört yaşında iken ölmüş, Mahmut adındaki oğlu ise Bağdat'ta tahsil görmüştür.

Şairin İstanbullu meslektaşlarıyla olan bağlılığını,

Şehr-i İstânbûl'a ey bâd yetür peygâmım
Soragör hâl-i ahibbâ-i vefâdârlarım

gibi beyitleri içine alan manzumelerinden öğreniyoruz."[52]

Tabiboğlu Hanefî mezhebine mensuptur. Şiirlerinde de görüleceği üzere Kâdirî tarikatına büyük bir ilgi ve sevgisi vardır. Onun dindar bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca vatanperver, milliyetçi ve fedakâr bir şahsiyete sahip olduğu beyitlerinde de göze çarpmaktadır.

"İşte muazzam şâirimiz gençlik çağlarında kendisini ve Kerkük gençlerini askerliğe alırken (1275) yıllarında yukarıda şiiriyle hamiyet sahibi ve vatanperverliğini ispat ediyor.

---

[51] *a.g.m.,* s.39.
[52] *a.g.e.* ,s.34.

Günler boyu felaket dostu olan dehrin yokluğuyla pençeleşen şâirimiz derdinden şikâyet ederken feleğin bî-vefâ olduğunu ancak birkaç beyit arasında sığmakla anlatmak istiyormuş."

Dirīġā sūz-i dil gün günden efzūn oldı firḳatden
Gelür çāk-i girībānım ayaġa dest-i miḥnetden

Ḳalub tenhā göñül cānān ḥayāli gitdi yanımdan
Sönüb fānus-tek şemʿ-i derūnım āh ḥasretden

Ne yāre ʿarż-ı ḥāl itdim ne oldım vāṣıl-ı peyġām
Dirīġā cevr-i aġyārile göçdim kūy-ı rāḥatdan

Felekden pür-felāketdir işim āvāre ser-gerdān
Bana bilmem ne ḥāṣıldır bu devr-i dār-ı ġurbetden

Hemīşe cevr-i yār u ṭaʿne'-i aġyār-ı der-kārım
Nidem yā Rab bu derdin vir devāsın ġayb-ı ḥikmetden[53]

"Meydan Mahallesi'nin bütün hastalarını ve dertlilerini tımar eden Tabiboğlu bu kadar ilim ve ikmâl ettikten sonra gönlünde yanan aşk volkanlarını, bağrında açılan hicran yaralarını ilaç etmekte âciz kalmaktansa bu ebyâtları söylemiş:"[54]

Baġrımı yaḳdın buḥūrdān eyledin
Gözyaşım ṣaçub gül-āb-dān eyledin

Ateşim dilde fürūzān eyledin
Gözyolındanāb-ı rīzān eyledin

Cevr ile yaḳdın vücūdum mūm tek
Meskenim vīrāne ḳıldın būm tek

...

"Perişanlık ve hastalık yüzünden dünyada ölümü gözüyle gören hicran taşından yapılan mezarı üzere bu şiirin yazılmasını istemiş:"

Benim de bir zaman āvāze'-i derdim şiʿār olsun
Göñülden ehl-i ḥāle ḥāl-i zārım āşikār olsun

Çekilsün rişte'-i naẓma dürr-i gencīne'-i rāzım
Dem-ā-dem ʿālem içre dāstānım ḫoşgüvār olsun

---

[53] Şâirin bu beyitleri elimizde mevcut olan divan nüshasında yer almamaktadır.
[54] *a.g.m.,* s.41.

Mezarım ṭaşına çeksün sirişk-i cismimi naḳḳāş
Yazanda ṣūret-i ḥālim ciger ḳanı niśār olsun

Turāb-ı kūy-ı yāri eylesün taʿmir iden ḳabrim
Bu ṣūretle neẓāretgāh-ı ḳabrim iştihār olsun[55]

"İşte yokluk her insanı yurdundan arkadaşından komşusundan hatta ana ve babasından nefret ettirir. Kalbi kırık şâirimiz kendi arzusuyla olmayan seferi Kerkük'ten keder ve gam baskısı altında kalarak nâçar olarak kabul etdikde iç yüzünü bu türlü halka izhar eyled[56]

"Ân-ı nihâyet Bağdat'ta olan damat ve hemşirezâdesi Zeynel Efendi'nin Şeyh Abdülkâdir Geylânî Hazretleri'nin civarında bulunan konağında konak oldu. Birkaç ay kaldıkda orada sıhhati günden güne düzelmeğe başladı. Bağdat'ın güzelliğine meftûn olan Tabiboğlu sevincini beyân ederek bu beyitleri söyledi.

(1316) senesinde dârü's-selâm olan Bağdat'ın methinde öyle demiş:"

Gezer mirāt-ı dilde her zaman gülzār-ı Baġdādın
Ḫayāl-cūy-ı sīmīn Dicle'-i enhār-ı Baġdādın

...

Yazılmış levḥ-i ʿālemde anıñ dārü's-selām ismi
Ānıñçün evliyā burcı dimişler dār-ı Baġdādın

Ḫuṣūsen Şeyḫ Geylānī hezārān evliyā birle
İdinmişler serīr-i ḫˇābgāh esrār-ı Baġdādın

"Dicle nehrinin kenarında gezerken dalgaların mûsikâsından ilham alarak ve kendisini bir âşık Kerkük'ü bir gönül dilberine benzetip hayal ederken bu şiiri söyledi:

Ġālibā bir dilberin ʿışḳıyladır icrā-yı Şaṭ
Rūz şeb emvācdan ḫāli degil bālā-yı Şaṭ

Sīne'-i ṣaḥrāyı tīġ ābile çāk eylemiş
Ravża'-i Baġdāda kendin eylemiş hemsā-yı Şaṭ

Ḳaṭre ḳaṭre cemʿ olur miśl-i sirişk-i ʿāşıḳān
Vāce-dār başdan başa ġarḳ eylesün dünyā-yı Şaṭ

[55] Şâirin bu beyitleri elimizde mevcut olan divan nüshasında yer almamaktadır.
[56] *a.g.m.,* s.41.

Ey Ṭabiboġlı ḥadd-i kemāl-i ḳudrete yoḳdır ʿaded
Raḥmet-i ḥaḳḳa naẓar bir ḳaṭredir deryā-yı Şaṭ[57]

2. Kerküklü Tabiboğlu'nun Edebî Şahsiyeti ve Şiiri

Tabiboğlu, şiirlerinde haşve çok meyletmemiştir. Konularını kısa ve sade olarak ele almıştır.[58] Eserlerinde, özellikle şiirlerinde, edebiyat kültürü yüksektir.[59] Şiirlerinde divan edebiyatı şairlerinin birçoğunun aksine, yerli kelimeleri ve mahallî söylemleri kullanmayı tercih etmiştir.

Tabiboğlu, şiirlerinde tasannudan ziyade daha çok açık ve sade bir anlatım tarzını benimsemiştir. Öyle ki kendisini manzum hikayeler yazan şairler gibi "kıssahan" olarak ifade etmektedir. "*Bunu,*

Yazdılar silk-i temettu'da Tabîboğlu seni
Defter-i şâhânede adın hikâyetḫ̆ân imiş
Sen de isbât et hikâyetḫ̆ânlığı olma hamûş
Tâ ölünce bu sana etvâr ü nâm u şân imiş

gibi şiirleriyle belirtmektedir. Kıssahanlığını, Türkçeye çevirdiği söylenen Anter hikâyesine eklediği Türkçe doldurma gazellerle de göstermiştir.[60]

Tabiboğlu da diğer Doğu şairleri gibi kötümser bir hayat görüşüne sahiptir.[61] Onun hayat görüşünce karamsarlık ve kötümserlik önemli bir yer tutmuştur. İki yıla yakın yaşadığı zindan hayatı onun bu duygularını daha da fazla etkilemiştir.

"Ol zaman Kâzımiye'de bayram yapılardı, kız ve oğul genç ve yaşlı hepsi birbirine karışup sevinçle bayram ediyorlardı, gözü bayramda gönlü mâtemde olan şâirimiz yine gönülde bir yalnızlık yarası açıldı gözlerinden gurbet yaşları damlamağa başladı hasretine hasret katub Kerkük'te bayram günlerini yâdlarken gönlüne teselli vermek isteyen şâirimiz işbu beyitlerle derdini bildirmiş:"[62]

Ne ḫoş mevsimde yevm-i ʿıyd ammā ittiṣāl itmiş
Ki ehl-i ʿışḳa bī ḥadd dilrubālardan viṣāl itmiş

Çıḳub seyrāna her yandan nice ḥūrī perī peyker
Bu ṣūretle meger dārü's-selām ismin maḳāl itmiş

[57] Şâirin bu beyitleri elimizde mevcut olan divan nüshasında yer almamaktadır.
[58] *a.g.e.,* s.34.
[59] a.g.e., s.6.
[60] *a.g.e.,* s.34-35.
[61] a.g.e., s.6-7.
[62] *a.g.m.,*s.35.

Ne ḫoş üstād maʿmūr eylemiş bu cānfezā şehri
Ki āhū-yı sipāh çeşmi ḫotanda mālā māl itmiş

…

"Yokluk gömleğini yırtmadan gurbetin acı hasret-i hicranlarından kurtaramayan şâirimizin göğsüne ihtiyarlık çöküb saç ağarmış, bel bükülmüş diş dökülmüş, hayatın bütün yokluğuna tahammül eden (Tabiboğlu) hemcinse nasihat ederek kendi hâl-i perîşânından şikâyet ediyor:"[63]

Dişsizlerin aḥvālini dişsiz bilür ancaḳ
Diş lezzetiniñ ḳaldı ḥayāli elḥaḳ

Dişlü ne bilür dişsizin aḥvāl-i maʿāşın
Tā düşmeyecek dişleri bilmez mi muʿāfın

Dişlü yemegi dişsize teklīf ider ammā
Dişsiz anı ḥall itmedigini bilemez aṣlā

…

"Her âşık gibi şâirimizin gönlünde yara içinde gurbet izi vardır. Kerkük sevdası gönlünde yer ettiği kadar dilinde feryâdîde vardır. Kerkük'ü bir cânâna benzedüb aşkıyla perîşân Tabiboğlu gönlüne hitap ederken öyle demiş:"

Ey göñül bilmem neden ben böyle nālān olmuşam
Yā kimiñ ʿışḳıyla ben böyle perīşān olmuşam

Ṣabrım ārāmım ḳarārım kimdürür tārāc idem
Sāḳī-i bezm-i elestden böyle sekrān olmuşam

…

"Gariplik hastalık yüzünden ne kadar fiġân etdiyse de şâirimizin kimse imdadına irişmedi (ateş düşdüğü yeri yandırır ancak) gönlü kırık şâirimizin günden güne derdi çoğalub hiçbir kimseyi keder ortağı itmeden süfle felekden şikâyet iderken bu şiiri söylemiş:"

Fiġān ey dostlar düşdim cüdā ol şehr-yārimden
Perīşānlıḳ beni ayırdı hem ṣabr u ḳarārımdan

Düşüb ṣaḥrāya ser-geşte ırāġam ʿaḳl kārımdan
Ḫayālim rūz şeb ḫāli degildir ġam küsārımdan

[63] *a.g.m.,*s.35.

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zarımdan

…

"Zamanın üstâdı olan Tabiboğlu sanat ve marifet kaynağı şâirimiz yine dehrin cefâsından çarhın mihnetliğinden kurtaramadı – Bağdad'ın güzelliği, Kerkük'ün sevdasını şâirimizin gönlünden azaltmadı ancak bu aşk ateşi günden güne içinde alevlenüb ziyâd oldu bağrını bir volkana döndürüb dîvâne bir hâle çivirüb hanlar ve tekyeler bucağında kalan Tabiboğlu hayatının son nefeslerinde tekrar Kerkük'e dönmek arzu idüb ana yurdunda rahatça can virmek istemiş. Evet insan gurbete düşdüğü zaman ancak (sıla-i rahim) kadir ve kıymetini bilür toprağın ne kadar tatlı ve aziz olduğunu anlar yeter ki şâirimiz hemcinse uzun yılların tecrübesi ardından birkaç beyit şiiri ile büyük bir nasihat itmek istiyor:"[64]

Geldi bir dem başıma ġurbet hevāsından eśer
Eyledim terk-i diyār u iḫtiyār itdim sefer

Seyr-iʿālem eylemek bupīrlik vaḳti meger
Bāḳīʿömrim ṣarf idib tā seyr idem dürlü hüner

Uşte ben gitdim diyār-ı ġurbete ḳıldım sefer
Ṣıla'-i raḥme gelürdim ṣāġ olursam ben eger

…

"Ân-ı nihâyet mutlu şâirimiz Kerkük'e dönmekde muvaffak oldu birkaç ay Kale Meydan Mahallesi'nde yaşadıkdan sonra 1322 yılında yılında vefat itdi Büyük Musallâ Mezarlığı'nda gömüldü."[65]

3. Kerküklü Tabiboğlu'nun Eserleri

a. Tecvîd-i Güzîde: Şairin 1285'te telif ettiği kendi el yazması eseridir. Eserin dili Türkçedir. Eserde tecvit ilminin tarihî gelişimi ve bu ilmin amelî ve ilmî izahı örneklerle anlatılmaktadır. Yazar kitabının sonunda ad silsilesini şu şekilde yazmıştır: Abdullah bin Hacı Mahmut Tabip bin Hacı Mustafa bin Molla Mehmet. Yazarın bu eseri, Av. Ata Terzibaşı'nın özel kitaplığında bulunmaktadır.

b. Anter Hikâyesi Tercümesi: Anter hikâyesi diye tanınan meşhur Arap halk destanını, Vali Takıyyüddin Paşa'nın isteği üzerine otuz cüz halinde Türkçeye çevirerek bunu, münasip manzumelerle süslemiştir.

---

[64] *a.g.m.,*s.35-36.
[65] *a.g.m.,*s.36.

Bu eser, İkinci Dünya Savaşı'na değin Irak Türkmenleri arasında ve özel olarak Kerkük'te kahvehanelerde geceleri devamlı olarak belirli bir tempo ile okunmuştur.

c. Divan: "*Mürettep divanı vardır. Gazeller, elifba sırasına göre düzenlenmiştir. Manzumeleri arasında* ***tercî ʿ-i bend bahâriye*** *ile* ***muhammes bağçenâmesi*** *birer risale teşkil edecek kadar uzundur."*[66]

Tabiboğlu'nun bir de evlilik hayatına dair cinsî münasebetleri konu edinen eseri vardır.

4. Kerküklü Tabiboğlu'nun Eserlerinden Örnekler

a. Nesrinden Örnekler

Anter Hikâyesi Tercümesinden: [67]

"… Birgün Şeddâd karındaşlarıyla Anter'in helâki içün meşveret edip yarın otlağa varıp anı helâk edelim. Ama Anter âdet-i kadîm üzre sabahtan atları alıp otlamaya gitti. Şeddâd karındaşlarıyla âlâta gark olup ardınca gittiler, tâ kim Anter'i helâk edeler. Ama Anter ol gece 'Able'yi vâkıasında görmüş, aşkı ziyâde olmuş idi. Ol gün atları sürüp izsiz sahraya gördü kim bir tenhâ mekânda 'Able'yi yâd edip ağlayıp bu şiiri söyleyip giderdi:

Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün

Âh kim yaktı beni nâr-ı firâkı dilberin
Yoluna cânım fedadır ol cemâl-i enverin

Aklını kıldı perişan zülf-i anberfâm ile
Cân u dil müştâkıdır yüzünde hâl-i anberin

Vâkıanda gördün ol yâri seninle ayş eder
Ey gönül oldu bugün san rûz-ı ıyd-i ekberin

Çıkma gönlümden kerem kıl ey hevâ-yı aşk-ı yâr
Başıniçün koyma gönlümde tehî kalsın yerin

Kandasın ey 'Able rahm et âşık-ı bîçâreye
Gel suâl et hâlini lûtf eyle bir dem Anter'in

Bunu deyip sürüp tâ kim bir sahrâya vardı kim ana Vâdi-i Sibâ' derler. Anda varınca atları öte salıp kendi bir tepe üzerinde karar eyledi. Ol sahrâya gelmekten murâdı oydu kim, ola kim bir aslana rast gelip helâk ede tâ kim kullar arasında iftihâr

---

[66] *a.g.e.,* s.35.

[67] Kerküklü Hafız Ali Efendizade Molla Saîd'in vakfedilmiş nüshasından sekizinci yapraktan alınmıştır.

ede. Sağ ve solu gezerken anı gördü kim atlar ürküp perâkende oldu. Develerin her biri bir cânibe kaçtı. Anter yerinden kalkıp aşağıya indi. Gördü kim bir gürbüz aslan pençelerin yere urup gürler. Anter anı görünce cûşa gelip aslana karşı yürüdü. Aslanın gözü Anter'e rast gelince pençelerin yere urup bir sayha çekti kim dağ ve taş lerzeye geldi. Anter haykırıp eyitti 'beri gel hasmın benim, ahdim olsun pençeleşirim dest-i dilgîrimle ceng edip serini tenden cüdâ edeyim' deyip bu şiiri yâd eyledi:

Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

Bugün bu arsa-i heycâda ben bir şîr-i gurrânım
Ki kurtulmaz elimden ejdehâlar merd-i meydânım

Salursam pençe-i şîrânemi ben kulle-i Kâf'a
Nice ankâyı pâmâl eylerim bir mîr-i mîrânım

Seni saldı felek dâm-ı belâ-yı pençeme ey şîr
Beru gel kim göresin ben seninle nice hasmânım

Beru gel hor bakma bana sen ey kelb-i bîçâre
Eger aslan isen ben Anter-i gerdûn-ı gerdânım

Bunu derken nâgâh Şeddâd karındaşlarıyla gelip erişip bir tepe ardından bakıp gördüler kim Anter bu şiiri söyleyip ejdehâ-yı heftser gibi bir aslan üzerine gider. Aslan dahi hışm ile pençelerin yere çekip üzerine gelir. Şeddâd anı görünce taaccüp edip eyitti 'ey biraderler bugün Anter ettiğin buldu. Şükür ki bu aslanın elinde helâk olur. Şimdengerü bize ihtiyaç kalmadı anı öldürelim.' Şeddâd ve kardaşları görüp ferahnâk oldular. Anter bu aslanın önünden halâs bulmaz deyip seyre durdular ama Anter kara aslan gibi aslanın üzerine yürüdü. Aslan hücum edip Anter'in üzerine atladı. Anter'in yerine düşüp pençeleriyle yerin kar'ın oymaya başladı. Anter haykırıp at biner gibi aslana binip pençe salıp sağ eliyle üst çenesini, sol eliyle alt çenesini tutup, aslanın kellesini gerdanına varınca iki şakk eyledi. Andan ayağından sürüyüp tepenin üzerine getirip başın kesti. Etraftan biraz odun cem' edip azîm ateş yaktı, aslanı kebap edip yedi andan aslanın kellesini başı altına koyup uyudu. Şeddâd ile kardaşları seyrederlerdi, deng ü hayrân olup Anter'den vehm aldılar. Şeddâd eyitti 'ey biraderler ne dersiz bu oğlanın gösterdiği cümbüşlere!? Zahmetül- Cevâd eyitti 'biz dahi şaşıp kaldık bunun hakkından gelmek mümkün değil.' Şeddâd eyitti 'çaresi bunu terk edip mekânımıza gidelim. Yine Anter'i kendi hâline bırakalım. Ben elem çekerdim atlara bir mazarrat olmaya, çünkü Anter böyle şecâatlü imiş, şimdengerü bir elem ve korkum kalmadı' deyip bırakıp gittiler…"

b. Şiirinden Örnekler

Mefʿûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

Ol denlü hurûş eyledi bu kalb-i melâlim [68]
Bağdâd'a uçardım ger olaydı per ü bâlim

Kısmettir eden kârımı hep münʿakis ammâ
Tâliʿ geçirir gaflet ile fikr ü hayâlim

Perverde-i cismim kaderin Kerkük'e salmış
Bağdât hayâliyle geçer rûz u leyâlim

Yâ Rab emelim şemʿasını eyle ziyâdâr
Ey Bâri Hudâ sen de kabul et bu makâlim

Devlet kuşu başımda Tabîboğlu konardı
Tahsîl-i ulûm eylese Mahmûd hısâlim

Mefʿûlü mefâîlü mefâîlü feûlün

Bir hâle gelip hâl-i perîşân-ı melâlim
Şeb rûz tahassürle geçer hicrile hâlim

Germiyyet-i hicrân ile bir nâra tutuştum
Bir vech ile yok hâlimi takrîre mecâlim

Kestim emelim riştesini çâr taraftan
Ey bâd-ı sabâ sende meger ola suâlim

Bir gün salınır mı güzerim Dâr-ı Selâm'a
Teklîf-i mülâkât ede Mahmûd hısâlim[69]

[68] Şair bu ve müteakip gazeli, Bağdat'ta tahsilde bulunan oğlunu anarak söylemiştir.
[69] Şâirin bu şiiriyle mevcut divan nüshasındaki şiiri arasında farklılıklar bulunmaktadır.

III. BÖLÜM

KERKÜKLÜ TABİBOĞLU DİVANI

A) ESER HAKKINDA BİLGİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

a. Vezin

Tabiboğlu Divanı kaynağını klasik Türk edebiyatından alan bir eserdir. Gazel, kaside, mesnevi ve tercî-i bend gibi nazım şekilleri kullanılan eserde aruzun temel bahirleri olan "Fâ ʿilâtün / Fâ ʿilâtün / Fâ ʿilâtün Fâ ʿilün" ve "Fe ʿilâtün / Fe ʿilâtün / Fe ʿilâtün Fe ʿilün" başta olmak üzere çeşitli aruz vezinleri ile şiirler kaleme alınmıştır**.**

Fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilün

Meclis-i hengām-ı maḥbūsḫāne-i dildādeyüz
Ḥalḳa'-i bezm-i elemde mest-i nūş bādeyüz

Ġuṣṣadan ḫāṭır perīşān dīde nemlü ḫoşk leb
Pāy-beste murġ-veş ālemde bir üftādeyüz

Her ḳażā ḳavs-i ḳuzaḥdan nāzil olsa tīr-veş
Sīne-yi ṣad çāki ḳılmaḳda pīr-i āmādeyüz

…

Mef ʿūlü mefā ʿīlü mefā ʿīlü fe ʿūlün

Ḥammām-ı ʿali mürde olan cāna devādır
Hem ʿayn-ı zülāl-i eśeri feyz-i Ḫudā'dır

Ser-çeşme'-i ḥikmetden olan āb-ı zülāli
Emrāż-ı vücūda eśeri ʿayn-ı şifādır

Ġā'ibden aña Ḫıżr ile İlyās ider imdād
Cemʿiyyet-i emrāża devā baḫş-ı ʿaṭādır

…

Fe ʿilātün fe ʿilātün fe ʿilātün fe ʿilün

Nedir ey baḫt-ı teġāfül bu girān-bār saña
Bulmadın menzil-i ihdā bu yeter ʿār saña

Eşk-i çeşmiñ aḳıdıb şarṭ-ı vuḍū eylemediñ
Ki ilk yevmiye ṣu ḳılmadı īṣār saña

Görem ey rind-i ḥaḳīḳat seni irşād olasın
Ḥarem-i Kaʿbe ola manẓar-ı dīdār saña

…

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gel ey sāḳī bahār oldı müzeyyen eyle gülzārı
Ḳurulsun bezm-i cemʿiyyet-i mey maḥbūb dildārı

O meyden vir ki bir cāmı ider ehl-i dili sermest
O meyden vir ki olmasun eḥibbāya dil iḳrārı

Bu mey ʿışḳın şarābıdır içenler mest olur dāim
Bu meyden nūş iden ʿāşıḳ bulurlar vuṣlat-ı yārı

…

b. Kafiye ve Redif

Divanlarda karşılaşılan genel hususiyetler Tabiboğlu Divanında da karşımıza çıkmaktadır. Eserde gazel ve kaside gibi nazım şekillerinde kullanılan uyak örgüleri (aa, ba, ca…) yer almaktadır. Ayrıca yarım, tam, zengin kafiye ve rediflere de sıkça yer verilmiştir:

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey göñül bilmem neden ben böyle nālān olmuşam
Ya kimiñ ʿışḳıyla ben böyle perīşān olmuşam

Ṣabrım ārāmım ḳarārım kimdurur tārāc idem
Ya mey-i bezm-i elestden böyle sekrān olmuşam

Rūḥ kimdir cism kimdir ʿaḳl ü idrākim nedir
Cān nedir ya ben kimim meyyāl-i cānān olmuşam

2. ESERİN İMLÂ, DİL VE ÜSLÛP ÖZELLİKLERİ

a. İmlâ Özellikleri

1) Metinde atıf vavları bazen ى ile yazılmış ve bunlar ye'li şekliyle okunmuştur.

*Mescid **i** meyḫāneye yol bulmanuz*
Her ʿamelden olmuşuz nādīde'i

2) Peltek z (z̲) ile yazılan "rezālet" kelimesi, şair tarafından keskin z ile yazılmıştır:

*Çoḳ telāş itme umūra bu **rezālet** saña*
Bu z̲ātın yüz ḳondıra öpmek saña şāyān imiş

3) Sağır kef dediğimiz "nazal ñ" bazen kef ile değil de nun ile yazılmıştır. Böylelikle damak sesi olan "-ñ", diş sesi olan "-n"ye dönüşmüştür.

b. Dil Özellikleri

1) Beyitlerde emir kipinin "-sın" ya da "-sin" şekline rastlanmamıştır:

*ʿĀşıḳ-ı bī-çāreler yānitme**sün***
*Ḫūb-dīdāre nice seyritme**sün***

2) "-dır" bildirme eki bazen arkaik kullanımıyla karşımıza çıkmaktadır:

*Hep perīşānlıḳ**durur** kārım benim*
Gice gündüz fikr ü efkārım benim

c. Üslûp Özellikleri

Eserde aşk, ayrılık, tasavvuf başta olmak üzere bireysel ve toplumsal konular ele alınmıştır. Okunup anlaşılması kolay olmakla birlikte anlam derinliğine de sahip bir eser olan Tabiboğlu Divanı'nda Türkçe kelimeler ağırlıktadır.

Şiirlerinde tasannudan uzak duran Tabiboğlu genellikle sade bir anlatım tarzını benimsemiştir. Şâir beyitleri kaleme alırken bir taraftan edebî sanatlara yer vermiş, diğer yandan yerel ağza da sıkça başvurmuştur.

3. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

a. Kerküklü Tabiboğlu Divanında Yer Alan Şahsiyetler

1) Abdülmecid Han: 1839-1861 yılları arasında padişahlık yapmış Osmanlı halifesidir. Babası II. Mahmud, annesi Bezmiâlem Vâlide Sultan'dır. 25 Nisan 1823'te İstanbul'da doğmuştur. Tahsili ve terbiyesi büyük bir özenle verilen Abdülmecid Han, Avrupalı bir prens gibi yetiştirilmiştir. İyi bir Fransızca bilgisine sahiptir. Batı

musikîsine ve yaşam tarzına hayrandır. Babasının ölümü üzerine on yedi yaşında tahta geçmiştir.

Abdülmecid dönemi ıslahat tarihi açısından çok önemli bir dönemdir. Çünkü padişah, ilân ettiği fermanlara sadık kalarak, Osmanlıcılık düşüncesini devam ettirmeye çalışmıştır. Fakat özellikle gayrimüslim unsurlarda uyanan milliyetçilik duygularının Islahat Fermanı'nın getirdiği imtiyazlarla dinî, millî ve iktisadî haklara kavuşan azınlıklarla Osmanlıcılık fikrinin gerçekleştirilmesi çok zor olmuştur. Abdülmecid Han, yaptığı icraatlarını her zaman şeriata uygun olarak yapmaya çalışmıştır fakat devlete devrinin şartlarına uygun bir düzen verilmesi gerektiğinin de farkında olmuştur. Bu yüzden ıslahatçı devlet adamlarını desteklemiştir.

Abdülmecid, başta demiryolları olmak üzere Batıda bulunan bütün medeniyet vasıtalarını almaya çalışmıştır. Devletlerin hükümet sistemlerini incelemiştir ama padişahlık ve hilâfet konusundaki fikirleri kendisinden önceki padişahlardan farklı değildir. Ona göre hilafet ve saltanat Allah'ın bir ihsanıdır. Abdülmecid Han, padişahların sarayda kapalı kalma geleneğine son vermiş ve ara sıra halkın içine karışmıştır. Gerek siyasî konularda gerek eğitim konusunda, diğer padişahların yapmadığı uygulamaları ilk defa Abdülmecid Han yapmıştır. Yabancı elçiler ilk defa onun döneminde randevu olarak padişah ile görüşebilmiştir. Ayrıca Abdülmecid, sadrazamlık makamını II. Mahmut'tan sonra yeniden tesis etmiştir. Yine II. Mahmut zamanında kurulan meclis ve nezâretlerin sayısı Abdülmecid döneminde artırılmıştır. Abdülmecid Han, maliyede, ekonomide ve basın hayatında ilk önemli ıslahatlara imzasını atan padişah olmuştur. Babası gibi tüberküloz hastalığına yakalanan padişah, 1861'de vefat etmiştir.[70]

Şâir Tabiboğlu:

Din yolına cān virib aʿdādan algıl intiḳām
Ṣāḥib-i nuṣret olan ʿAbdülmecid ḫān vaḳtidir

diyerek Abdülmecid Han'a olan sevgisini bu beytinde dile getirmiştir.

2) Behlûl-i Dânâ: Künyesi Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugīre el-Kûfî es-Sayrafî'dir. Hakkında çok fazla bilgi olmayan bir sûfîdir. Ukalâ-yi mecânînden (deli görünüşlü akıllılar) olduğu bilinmektedir. Abbasi halifesi Hârûnürreşîd ile olan münasebeti dolayısıyla Behlûl-i Reşîd de denilmiştir. Hârûnürreşîd'e gerçekleri çarpıtmadan söylediği, hatalarını yüzüne vurduğu ve onu uyarmaya çalıştığı rivayet edilmektedir.

Behlûl-i Dânâ, rivayetlere göre Kûfe'de doğmuştur ve hayatını Bağdat'ta geçirmiştir. Başlangıçta saf ve deli olmadığı düşünülen Behlûl'ün, sonraları ilâhî cezbeye girerek nefsinin tamamen silindiğine inanılmaktadır. Yarı deli haline gelmesine rağmen sözleri nükteli ve çok anlamlıdır. Yalnızlığı seven Behlûl-i Dânâ mezarlıklarda ve harabelerde dolaşmıştır. Behlûl, birçok tasavvufî eserde Allah aşığı

[70]TDV İA, Abdülmecid Maddesi, Hazırlayan: Cevdet Küçük, cilt:1, yıl: 1988, sayfa: 259-263.

bir sûfî olarak gösterilmiştir. Eserlerde Hak aşığı bir meczup olduğu vurgulanan Behlûl-i Dânâ kimi rivayetlere göre M. 799 yılında, bazı rivayetlere göre ise M. 806 senesinde vefat etmiştir.[71]

Şâir Tabiboğlu:

Andadır Behlül-i Dānā-yı emīn
Andadır cümle ḳulūbü's-ṣāliḥīn

diyerek bütün salih insanların kalplerinin Behlûl-i Dânâ'da olduğunu söylemiştir.

3) Bişr-i Hâfî: Künyesi Ebû Nasr Bişr b. Hâris b. Abdirrahmân b. Atâ b. Hilâl el-Hâfî el-Mervezî'dir. İlk devir sûfîlerinden olan Bişr-i Hâfî M. 767 veya M. 769 senesinde Merv'de doğmuştur. Merv'in ileri gelen ailelerinden birine mensuptur. İlk eğitimini aldıktan sonra hadis ilmine yönelmiştir ve bir süre sonra dönemin en önemli muhaddislerinden biri olmuştur. Birçok âlim, kendisinden hadis rivayetleri almıştır. Dârekutnî onun sahih olmayan hiçbir hadisi rivayet etmediğini belirtmiştir. Kaynaklara göre Hâfî, yedi dolap dolusu kitabını toprağa gömmüş ve tasavvufa yönelmiştir. Dayısının sohbetlerine katılmış ve dönemin önemli sûfîleriyle görüşmüştür.[72] Anlatılan bir menkıbeye göre Bişr-i Hâfî bir gün yolda giderken üzerinde "Bismillâhirrahmânirrahîm" yazan bir kağıt görmesi üzerine kağıdı almış, öpüp gözlerine sürmüştür. Sonrasında büyük bir ihtimam ile kağıdı bir yere koymuştur. Allah'ın ismine göstermiş olduğu bu saygı ona zühd ve tasavvufun yolunu açmıştır. Allah da onun adını dünya ve ahirette saygın kılmıştır.[73]

Bişr-i Hâfî, gurur ve kibir duygusu ile şan ve şöhret arzusunu nefsinde hissettiği için hadis rivayet etmeyi bırakmıştır. Nitekim rivayete göre, hadis ilmiyle ilgisini kesmemesini isteyen eski hocası ve arkadaşlarının, "Allah yarın senden, 'niçin Peygamber'in hadislerini nakletmedin?' diye sorduğunda ne cevap vereceksin?" şeklindeki sorularına şu karşılığı vermiştir: "Şunu diyeceğim: Sen bana nefse muhalefet etmeyi emrettin. Nefsim ise hadis rivayet etmeyi ve itibar görmeyi arzu etmekteydi. İşte bu yüzden ona muhalefet ettim" (Münâvî, I, 210). Ömrünü rıza, tevekkül, teslimiyet ve tevazu ile geçiren büyük sûfî Bişr-i Hâfî, M. 841 senesinde vefat etmiştir.[74]

Şâir Tabiboğlu da "*bişrī ḥāfīdir miyān-ı bostān"* mısrasıyla bu önemli sûfîye sevgisini dile getirmiştir.

4) Cüneyd-i Bağdâdî: Miladî IX. asırda Bağdat'ta yaşamış büyük mutasavvıftır. Onun yaşam tarzı ve fikir dünyası tasavvufa mütemadiyen tesir etmiştir. Tam adı Cüneyd b. Muhammed Ebu'l- Kâsım el- Hazzâz'dır. Irak'ta doğmuş ve orada büyümüştür. Ebu'l- Kâsım olarak adlandırıldığına göre onun evli ve çocuklu olması

[71]TDV İA, Behlûl-i Dânâ Maddesi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, cilt: 5, yıl: 1992, sayfa: 352-353.
[72]TDV İA, Bişr el-Hâfî maddesi, Hazırlayan: Ahmet Saim Kılavuz, cilt: 6, sayfa: 221.
[73]Feridüddîn, Attâr, *Evliya Tezkireleri,* Çeviren: Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 146.
[74]TDV İA, Bişr El-Hâfî Maddesi, Hazırlayan: Mustafa Kara, cilt: 6, yıl: 1992, s. 221-222.

gerekmektedir. Fakat eşi ve çocukları hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Bir zamanlar kendisine bir cariye hediye edilmesine rağmen, Cüneyd-i Bağdâdî bu cariyeyi azat etmiş ve zaviyesindeki bir müridi ile evlendirmiştir.

Cüneyd, tasavvuf literatüründe ismi en çok zikredilen sûfîlerden biridir. Sülemî, Cüneyd-i Bağdâdî'nin vefat tarihini M. 909 olarak kaydetmişse de bu tarihten bir yıl önce ya da sonra vefat ettiğini kaydedenler de olmuştur.
Cüneyd'in doğum tarihi konusunda herhangi bir bilgi yer almadığından, kaç yaşında vefat ettiği bilinmemektedir.[75]

Daha çocukken zekâ ve kabiliyetini sezen dayısı Serî, onun yetişmesi için büyük bir dikkat ve itina göstermiştir. Fıkıh dersleri almaya başlayarak eğitim hayatına adım atmıştır. Hayatında ifrat ve tefritten uzak bir tutum sergilemiştir. Evi zamanla, Bağdat sûfîlerinin ya da dışarıdan gelen sûfîlerin toplanma merkezi ve barınma yeri olmuştur.[76]

Cüneyd, şeriatın esas olduğuna ve şeriatın emirlerini yerine getirmeden tasavvuf yolunda yürümenin mümkün olmadığına ve tasavvufun şeriat temeli üzerine kurulduğuna inanmıştır. Verdiği eserlerle tasavvufun şeriattan ayrı düşünülemeyeceğini, yaşadığı hayatla ise tasavvufun bir söz ilmi değil hâl ilmi olduğunu göstermiştir.

Şâir Tabiboğlu:

şeyḫ cüneyd şeyḫ şehābeddīn ayār
cān-ı dilden maḥv ider gerd ġubār

diyerek Cüneyd-i Bağdâdî'ye beslediği muhabbeti dile getirmiştir.

5) Ebû Yûsuf: Künyesi Ebû Yûsuf Ya'kūb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî'dir. M. 731 senesinde Kûfe'de doğmuştur. Ebû Yûsuf, kalabalık ve yoksul bir aileye mensuptur. Çocukluğu ve gençliği büyük sıkıntılar içinde geçmesine rağmen ilim öğrenmekten vazgeçmemiştir. İlim tahsilini bitirmeden evlenen Ebû Yûsuf, hocası Ebû Hanîfe'den büyük bir destek görmüştür. Kûfe'de çok sayıda alimden ders almıştır. Hadis ve fıkıh eğitimleri alan Ebû Yûsuf, bir süre sonra Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katılmıştır. Ebû Hanîfe'nin vefatından sonra kadılık görevine başlayana kadar ne yaptığı bilinmemektedir.

Ebû Yûsuf, geçim sıkıntısı sebebiyle Bağdat'a yaşınmıştır. Halife ile tanıştıktan bir müddet sonra kadılık görevine getirilmiştir.

---

[75]Prof. Dr. Süleyman, Uludağ, *Cüneyd-i Bağdâdî,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008, s. 13-17.
[76]Dr. Süleyman, Ateş, *Cüneyd-i Bağdâdî Hayatı, Eserleri ve Mektupları*, Sönmez Neşriyat A.ş. Yayınları, İstanbul, 1970, s. 53.

Geçmişinde büyük sıkıntılar çeken Ebû Yûsuf, kadılık vazifesi sırasında ve sonrasında insanlara daima el uzatmıştır. Onun bu yönü, âlimler tarafından övgü ile karşılanmıştır. İlminin yanı sıra, ahlâk, şahsiyet ve karakteriyle de insanlara örnek olan Ebû Yûsuf, M. 798 senesinde Bağdat'ta vefat etmiştir.[77]

Şâir Tabiboğlu:

Şeyḫ Necmeddīn Ebā Yūsuf imām
Şeyḫ ṣandal şeyḫ elfiye maḳām

beytini yazarak Ebû Yûsuf'u imam olarak kabul etmiştir.

6) Hallâc-ı Mansûr: Künyesi Ebu'l Mugis el-Hüseyin Bin Mansûr el-Beyzavî'dir. Hallâcü'l-Esrâr gibi lakaplarla tanınmıştır. M. 857 senesinde Beyzâ şehrinin Tur kasabasında doğmuştur. Dedesi Mahamma isminde bir Zerdüştîdir.
Hallâc-ı Mansûr, Vâsıt'ta, Tuster ve Basra'da yetişmiştir. İtibarlı bir aileye mensup Ebu Yakûb el-Aktâ'nın kızı Ümmü'l-Hüseyin ile evlenmiştir. Abdullah Sehl-i Tusterî'den ve Amr. b. Osman-ı Mekkî'den tasavvufî bilgi aldıktan bir müddet sonra gurbete çıkmıştır. Hacca ve Kudüs'e gitmiş, sonrasında Bağdat'a dönmüştür. Bir müddet muhtelif şehirlere seyahat etmiştir. Sonrasında Basra'ya ulaşan Hallâc, İsfehan'a, Kum'a, Horasan'a seyahatlerde bulunmuştur.

Çeşitli yerlerde vaaz veren Hallâc-ı Mansûr, üçüncü haccı sırasında halktan kendisini tezlîl etmesini ve nefsine azap etmesini istemiştir. Mekke'de bir süre kaldıktan sonra tekrar Basra'ya dönmüş ve kendi ismiyle anılan mescitte insanlara vaaz vermiştir. Verdiği vaazlarda şehadetini istemiş ve vahdet-i vücûd ile ilgili en gizli sırları açığa vurmaya başlamıştır. Günün birinde kendisini ateşe atacak olan sırrını ifşa etmiş ve "Ene'l-Hak" demiştir. Bu ifşadan sonra birçok düşman kazanmış ve sonunda Sus'ta tevkif edilmiştir. Hapse atıldığında da boş durmamış, risalelerini kaleme almıştır. Sihirbaz ve sahtekâr olarak itham edilen Hallâc, yeniden mahkemeye çıkarılmıştır. Bu süreç içerisinde devrin halifesi, veziri ve kadısı onun hakkında katl fetvası almışlardır. M. 922 yılında, Hallâc-ı Mansûr'un vücudu önce kamçılanarak parçalanmış sonra ise darağacına asılarak öldürülmüş ve yakılmıştır.[78]

Şâir Tabiboğlu:

Mest olan söyler ene'l-ḥaḳ dem-be-dem Manṣūr vār
Ruḫlarıñ devrinde zülfiñ tek olır bir dār mest

diyerek Hallâc-ı Mansûr'un sarhoş olarak ene'l-hak demesini anlatmıştır.

7) Hz. Davut: Künyesi Dâvûd b. İşâ b. Yehûza b. Yâkub b. İshak b. İbrahim'dir.

---

[77]TDV İA, Ebû Yûsuf Maddesi, Hazırlayan: Salim Öğüt, yıl: 1994, C: 10, s. 260-265.
[78]Niyâzî-i Kadîm, *Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi,* Hazırlayan: Dr. Mustafa Tatcı, H Yayınları, İstanbul, 2008, s. 25-27.

Allah, Davut (a.s)' a hükümdarlık ve peygamberlik nasip etmiş ve kendisine Zebûr adındaki kutsal kitabı indirmiştir. Davut (a.s) İsrail oğullarına hükümdar olduğu vakit, kılık değiştirerek insanlar arasına karışmış ve sık sık kendi icraatları hakkında halka sorular sormuştur. Allah da bir meleği bir gün insan suretinde göndermiştir. Davut (a.s) o meleğe de kendisi hakkında sorular sorunca melek de kendisinin tek kusurunun kendisini ve ailesini devlet hazinesinden alarak geçindirdiğini söylemiştir. Hz. Davut, bunun üzerine Allah'tan kendisine bir sanat istemiş ve Allah da onu demiri işleme sanatıyla yetkin kılmıştır. Demiri herhangi bir ateşe sokmadan ya da çekiçle dövmeden demire ellerinde şekil verme yeteneğine sahip olmuştur. Aynı zamanda Allah ona zırh gömlek yapma sanatını da öğretmiştir. Rivayete göre bu işlerden sağladığı kazancın üçte birini kendisinin ve ailesinin geçimi için, diğer üçte birini fakirlere tasadduk için, kalan üçte birini ise yeni bir zırh yapıncaya kadar yanında tutmak üzere sarf etmiştir.

Hz. Davut vaktini ibadetle ve meşgul olması gereken insanlarla ilgilenerek geçirmiştir. Kaynaklarda öfkesini her zaman kontrol etmeyi bilen sabırlı bir insan olduğu belirtilmiştir.

Hz. Davut zamanında İsrail oğulları öldürücü bir hastalığa yakalanmışlardır. Bunun üzerine Davut (a.s) Sahra'nın bulunduğu yere gelerek Allah'tan şifa istemiş ve Allah da Beytülmakdis'in bulunduğu yerde dua eden Hz. Davut'un duasını kabul etmiş ve onların üzerindeki öldürücü hastalığı kaldırmıştır. Davut (a.s) da bu duanın şükrünü eda etmek istediği için İsrail oğullarından orada bir mescit yapmalarını emretmiştir. Mescidin duvarları örüldüğü zaman üçte ikisi yıkılmış ve Hz. Davut mescidin yapımını tamamlayamadan vefat etmiştir. Mescidin tamamlanmasını oğlu Süleyman (a.s)'a vasiyet etmiştir.

Kaynaklara göre Hz. Davut vefat ettiğinde yüz yaşındaydı. Onun bilgisine ve hikmetine mirasçı olan oğlu sadece Hz. Süleyman'dır.[79]

Şâir Tabiboğlu:

Görinür bāb-ı muʿaẓẓam cennet
Bā-ḫuṣūṣ bünye'-i ḳaṣr-ı Dāvud

Diyerek Hz. Davut'un sarayı ile büyük cennet kapısını ilişkilendirmiş ve sarayın güzelliklerinden bahsetmiştir.

8) Hz. Eyüp: Künyesi Eyyûb b. Mûs b. Ra'vil veya Razıh veya Rizah veya Zirah b. Ays b. İshak b. İbrahim'dir. Hz. Eyüp'ün annesi Hz. Lût'un kızıdır. Babası Mûs ise Hz. İbrahim'e ilk iman eden insanlar arasındadır. Kendisi de Hz. Yakup zamanında yaşamış bir peygamberdir. Hz. Yakup zamanında Allah tarafından kendisine vahiy indirilip peygamber olarak seçilmiştir. İbrahim Aleyhisselâm'ın dinine bağlı olan Hz. Eyüp'ün şeriatı Allah'ın birliğine inanmak ve insanların arasını düzeltmek olmuştur.

[79]M. Asım, Köksal, *Peygamberler Tarihi,* TDV Yayınları, Ankara, 1998, s. 266-271.

Hz. Eyüp bir dönem çiçek veya cüzzam hastalığına tutulmuş ve hastalanmıştır. Yemeğini güçlükle yiyebilmiş ve bir süre sonra dili şişmiştir. Bağırsaklarını işlevini yitirmiş, vücudu güçsüz kalmıştır. Akrabaları dostları kendisinden yüz çevirmiştir. Yaptığı iyilikler unutulmuş ve hiç kimse ona yardım etmemiştir. Sadece eşi onu ziyaret etmiştir. Hastalandığı şiddetlendiği zaman Allah'a hamd etmiştir. Kendisinin gece gündüz Allah'a ibadet edip yalnız onu tefekkür ettiğini söylemiştir.

Hz. Eyüp uzun bir müddet secdeye kapanıp Allah'a dua etmiştir. Allah hastalığını yok edene kadar başını secdeden kaldırmayacağını söyleyerek yalvarmıştır. Yüce Allah da onun bu duasını kabul edip üzerindeki hastalığı kaldırmış ve ona şifa vermiştir. Kendisine şifalı su bahşetmiş ve merhamet etmiştir. Allah onun bütün dert ve kederlerini gidermiştir. Zevcesi Leyya Hatun da bir süre sonra Eyüp (a.s)'ı aramış ve sağlam cismini görünce çok sevinmiştir.

Hz. Eyüp hastalıktan kurtulduktan sonra yetmiş yıl daha Hanîf dini üzere yaşayıp vefat etmiştir. Vefat ettiğinde bazı rivayetlere göre doksan üç yaşında olan Eyüp Peygamber, bazı kaynaklara göre ise yüz elli ya da iki yüz yaşlarında idi.[80]

Şâir Tabiboğlu:

Aġladır hicriñ beni Yaʿḳūb-tek
İńledir derdiñ beni Eyyūb-tek

beytiyle kendisini yaşadığı sıkıntılardan mütevellit Hz. Eyüp'e benzetmiştir.

9) Hz. İbrahim: Hz. İbrahim Yahudilerin, Hristiyanların ve Müslümanların ortak kabul ettiği bir peygamberdir. Hz. İbrahim peygamber olduktan sonra önce babası Azer başta olmak üzere kavmini hak dine davet etmiş fakat hepsinden aldığı cevap menfi olmuştur. Babası onu kovunca Hz. İbrahim babasının affı için Allah'a dua etmiş fakat bu duasının kabul olmadığı Kur'an'da bildirilmiştir. (Meryem 19/41-50; et-Tevbe 9/114)

Hz. İbrahim babasının ve kavminin taptığı putlara karşı bir olan Allah'ı savunmuş ve onları hak dine davet etmiştir. Taptıkları putların ya da gök cisimlerinin onlara ne bir fayda ne de bir zarar vereceğini anlatmıştır. Kavmine onların ortak koştuğu şeylerden vazgeçmelerini ve kendisinin de kavminin ortak koştuğu her şeyden uzak durduğunu söylemiştir. Hayatı boyunca tevhid inancını tebliğ eden Hz. İbrahim, putları kırmış ve bunun neticesinde putperestler tarafından ateşe atılmıştır. Onu ateşe atan toplumun öncüsünün Nemrut olduğu bilinmektedir. Ateşe atıldığında Allah'ın: "Ey ateş, İbrahim'e karşı serinlik ve esenlik ol!" emri üzerine ateş Hz. İbrahim'i yakmamıştır (el-Enbiya 21/68- 70).

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in nasıl ve nerede vefat ettiğine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Vefat ettiğinde 175 ya da 200 yaşında olduğu söylenmektedir. Vefat edince eşi Sâre'nin yanına defnedilmiştir.

---

[80] a.g.e., s. 305-320.

Hadislerde de Hz. İbrahim'in faziletinden bahsedilmiştir. Bir rivayete göre insanlar kabirlerinden kalktıklarında çıplak olarak haşredilecek ve elbise giydirilen ilk peygamber Hz. İbrahim olacaktır (Buharî "Rikâk", 45; Müslim, "Cennet", 58).[81]

Divan edebiyatında âşık, aşk ateşinde yanması ve sevdiği uğruna canını feda etmekten geri durmaması yönüyle Hz. İbrahim'e benzetilmiştir. Bilhassa mancınıkla ateşe atılması ve oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesi birçok manzumelerde çeşitli edebî sanatlarla zikredilmiştir.[82] Hz. İbrahim ömrü boyunca bir tevhid mücadelesinde bulunmuştur. Allah'a teslim olmuş, azim ve kararlılıkla savunduğu doğru yola insanları davet etmiştir. Edebî eserlerde de sofrasının bereketi, misafirperverliği ve aile hayatı da geniş bir şekilde anlatılmaktadır.

Şâir Tabiboğlu da:

Milḥ-i İbrāhīm Halīl'i ḳıldılar ʿāma ḥarām
Kim anıñ muʿciz nümāsı ʿāma bī-pāyān imiş

beytiyle Hz. İbrahim'den bahsetmiştir.

10) Hz. Îsâ: Kur'ân'da ismi anılan ve kendisine kutsal kitap İncil'in verildiği peygamberdir. Kur'ân'da ismi *İbn Meryem*, *Îsâ* ya da *Mesih* olarak geçmektedir.

Kur'an'a göre Hz. İsa, İsrâiloğullarına gönderilmiş bir peygamberdir. Kavmine Allah'ın bir ve tek olduğunu tebliğ etmiş ve onları namaza ve zekat vermeye davet etmiştir. İslâm inancına göre kıyametten sonra Hz. İsa dirilecektir. Ayrıca Hristiyanlıkta olduğu gibi Hz. İsa'nın çarmıha gerilme inancı İslâmiyet'te yoktur. Birçok ayette onun çarmıha gerilerek öldürülmediğini, insanlara Allah tarafından o şekilde gösterildiği ve Allah'ın onu göğe çektiğinden bahsedilmektedir. İslâmî kaynaklara göre çarmıha gerilen bir kişi vardır fakat bu kişi Hz. İsa değildir. Bu kişi, Hz. İsa'nın yerini Yahudilere gösteren Yahuda İskaryot'tur. İslâm inancında Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilmediği bilgisi vardır fakat hakikatte göğe nasıl çekildiği noktası Müslümanlar arasında da açıklığa kavuşmamış bir husustur.

Hz. İsa'nın göstermiş olduğu birçok mucize Kur'an-ı Kerim'de anlatılmıştır. Beşikteyken konuşmuş, çamurdan yaptığı kuşa üfleyip onu canlandırmış, anadan doğma körü iyileştirmiş, ölüleri diriltmiş, evlerde yenen ve biriktirilen şeyleri haber vermiş ve semadan sofra indirilmiştir. Ayrıca Hz. İsa peygamberliği sırasında Rûhulkudüs ile desteklenmiştir. Kendisi bir zaman Hz. Muhammed'in geleceğini de müjdelemiştir. Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. İsa bütün bu mucizelerine ve üstün özelliklerine rağmen bir kul ve insandır. Kitapta teslis inancı açıkça reddedilmiştir.

Hadislerde de Hz. İsa ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Onun beşikte konuşan üç kişiden biri olduğuna, Hz. Muhammed ile miraç gecesi semanın ikinci katında

[81]TDV İA, İbrahim Maddesi, Hazırlayan: Ömer Faruk Harman, cilt 21, 2000, s. 266-272.
[82]TDV İA, Îsâ Maddesi, Hazırlayan: Mustafa Uzun, c: 21, 2000, s. 272-273.

karşılaştığına ve kıyamette kendisine şefaat için gelecek olan insanları Hz. Muhammed'e göndereceğine işaret edilmektedir. Hz. İsa'nın şemâili ile de malumat vardır. Hadislerde onun kırmızı benizli, kıvırcık saçlı ve geniş göğüslü olduğu bilgileri yer almaktadır.[83]

Şâir Tabiboğlu:

Vaḳt irişdi ola ẓāhir mehdī'-i ṣāḥib zamān
Hem nüzūl-ı ḥażret-i ʿīsāya fermān vaḳtidir

Mısralarıyla Hz. İsa ile Mehdi'yi ilişkilendirmiştir.

11) Hz. Süleyman: Hz. Davut'un oğludur. İsrailoğulları'na gönderilen bir peygamber ve hükümdardır. Yahudiler ve Hristiyanlar tarafından sadece kral olarak görülse de İslâm inancında o hem bir peygamber hem de bir hükümdardır.

İslâmda, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere birçok kaynakta Hz. Süleyman'dan bahsedilmektedir. Kur'an'da on altı yerde ismi geçen Hz. Süleyman'ın şükreden ve salih bir kul olduğu bildirilmekte; zekâsından, ilim ve hikmetinden çokça bahsedilmektedir. (el-Enbiyâ 21/ 78-79; en-Neml 27/15, 16, 19, 20, 27, 34, 40; Sâd 38/30). Allah diğer peygamberler gibi Hz. Süleyman'a da vahiyde bulunmuştur. Kur'an, Hz. Süleyman'ı salih, güzel ve değerli bir kul olarak betimlemektedir. (Sâd 38/30, 40)

Hz. Süleyman Allah'tan kendisinden sonra kimsenin sahip olamayacağı bir hükümranlık istemiştir ve Allah da onun bu duasını kabul etmiştir. Rüzgârı, şeytanları ve "demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları" Hz. Süleyman'ın emrine vermiştir. (Sâd 38/35-39).

Hz. Süleyman'ın emrine kasırga gibi esen rüzgâr verilmiştir. (el-Enbiyâ 21/81). Ayrıca ona kuşdili de öğretilmiştir (en-Neml 27/16). Kuşlar ve karıncalardan başka diğer hayvanların dili de ona öğretilmiştir (en-Neml 27/17-19). Ayrıca cinlerden ve insanlardan oluşan bir orduya da sahip olmuştur. Bu orduları sayesinde Hz. Süleyman, hakimiyeti altına aldığı bölgeleri bir saraydan yönetmiştir. Bu saray, dönemin en ileri teknikleri kullanılarak estetik bir anlayışla inşa edilmiştir. Hz. Süleyman, Sebe melikesi Belkıs'a bir mektup gönderip onu Müslüman olmaya davet etmiştir. Belkıs bu davet üzerine Süleyman'a hediyeler göndermiş fakat bu hediyeler kendisine geri gönderilmiştir. Bunun üzerine Belkıs, Hz. Süleyman'ın sarayını ziyaret etmiş ve sarayda kendi tahtını görmüştür. Tahtıyla karşılaşan Belkıs Hz. Süleyman'a Müslüman olduğunu söylemiştir. Hz. Süleyman asâsına dayalı bir halde vefat etmiş ve emrinde çalışan cinler, ağaç kurdu asâyı yiyip de Hz. Süleyman yere düşünce öldüğünü anlamışlardır (Sebe' 34/14). Hz. Süleyman'ın kırk yıl saltanat sürmüştür ve elli üç yaşında vefat etmiştir.[84]

---

[83] TDV İA, Süleyman Maddesi, Hazırlayan: Ömer Faruk Harman, c: 22, 2000, s. 473-475.
[84] a.g.e., s. 56-60.

Hz. Süleyman divan ve halk şiirinde kapsamlı bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca Belkıs, Âsaf, Davut gibi kişiler; hüdhüd, çekirge ve karınca gibi hayvanlar; cin, dev, ifrit gibi yaratıklar; saltanat, zenginlik, haşmet gibi sıfatlar; kuşdilini bilme, rüzgâra ve cinlere hükmetme gibi meziyetler; mühür, hatem ve asâ gibi eşyalarla çok geniş bir kadroya sahip olmuştur.

Şâir Tabiboğlu:

Düşmiş ol zülf-i siyāhıñ rūy-ı pür-nūr üstine
Bir Süleymān gencidir mār oldı me'mūr üstine

diyerek Hz. Süleyman'ın mucizesine atıfta bulunmuştur.[85]

12) Hz. Yakup: Hz. Yakup, Hz. İbrahim'in torunu, Hz. İshak'ın oğlu, Hz. Yusuf'un babasıdır. Benî İsrâil peygamberlerinin atası, İsmâil'in kardeşinin oğludur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yakup hem bu isimle hem de "İsrâil" ismiyle zikredilmektedir. Hz. Yakup'un adı Kur'an'da on surede geçmektedir. "Benî İsrâil"şeklinde ise kırk bir yerde bahsedilmektedir. İslami kaynaklara göre Yakup, Arapça kökenli bir kelime değildir. Kur'an'da da diğer kitaplarda olduğu gibi, Hz. Yakup'a da vahiy geldiği ve onun da nebi olduğu bildirilmektedir (Nisâ 4/163; Meryem 19/49). Keskin bir zekaya sahip olan Hz.Yakup'un nesli de dürüst, erdemli, muhlis ve muhsin kullardır. (Enbiyâ 21/72; En'âm 6/84; Sâd 38/45-46)

Kur'an-ı Kerim'e göre Hz. Yakup'a inanmak Müslümanlığın bir şartıdır. Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. İshak ve Hz. Yakup'un diğer kaynaklarda yazıldığı gibi Yahudi veya Hristiyan olmadıkları da Kur'an'da anlatılmaktadır (Bakara 2/140). Kur'an'da Hz. Yakup ile ilgili bilgiler Yusuf suresinde yer almaktadır. Hadislerde ise Hz. Yakup'un nebi ve kerim olduğu anlatılmıştır (Müsned, II, 96; Buhârî, "Enbiyâ", 14, 19). İslami kaynaklarda Hz. Yakup'un zayıf yapılı, uzun boylu, ağırbaşlı ve güzel yüzlü olduğu zikredilmektedir.

Rivayete göre babası Hz. Yakup'a Ken'an diyarından evlenmemesini, dayısının kızlarından biriyle evlenmesini söylemiştir. Yakup bunun üzerine bir yolculuğa çıkmıştır. Bu esnada rüyasında Allah kendisine, üzerinde bulunduğu toprakları ona ve zürriyetine bağışlayacağını, kendisine kitap ve peygamberlik vereceğini ve zatı için bir mabet yapmasını söylemiştir. Bu mabet, Beytülmakdis'tir (İbn Kuteybe, s. 39-40; Sa'lebî, s. 101).

Hz. Yakup'un Hz. Yusuf'un yokluğunda kırk veya yetmiş yıl hüzün içinde yaşadığı ve Hz. Yusuf'un gömleğinin kokusunu seksen fersah öteden aldığı söylenmektedir (Fîrûzâbâdî, VI, 43). Hz. Yusuf'un yokluğunda Bünyamin de yanından ayrılınca Hz. Yakup'un iki gözüne de ak düşmüş ve Hz. Yusuf'un gömleğinin yüzüne sürünce gözleri açılmıştır.[86]

---

[85] a.g.e., s. 60.

[86] TDV İA, Ya'kûb Maddesi, Hazırlayan: Ömer Faruk Harman, 2013, c: 43, s. 274-276.

Hz. Yakup, Müslüman milletlerin kültür ve inanışlarında ismi çokça geçen peygamberlerden biridir. Duasının bereketi, sesinin çok gür olması, attığı okun çok uzak mesafelere ulaşması, oğlu Yusuf hakkında kurtlarla konuşması gibi mucizelerinden bahsedilmektedir. Edebiyatta Hz. Yakup'un daha çok duasından ve oğlu Yusuf'a duyduğu özlemden bahsedilmektedir.

Şâir Tabiboğlu:

Aġladır hicriñ beni Yaʿḳūb-tek
İńledir derdiñ beni Eyyūb-tek

diyerek Hz. Yakup'u oğlu Yusuf'tan ayrı kalması yönüyle ele almış ve kendisiyle benzerlik kurmuştur.

13) Hz. Yûsuf: Kur'an-ı Kerim'e göre ise Hz. Yakup'un on iki oğlu vardır ve Hz. Yusuf ile Bünyamin öz kardeştir. (Yûsuf 12/4, 59)

Hz. Yusuf'un kıssası Tevrat ve Kur'an'da büyük benzerlikler göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de "ahsenü'l-kasas" ismiyle anılan Yusuf'un kıssası tek bir surede anlatılmıştır. Hz. Yusuf'un kıssasında Yusuf'un gördüğü rüyayı babasına anlatması, kardeşlerinin Yusuf'a olan kıskançlığından dolayı onu bir kuyuya atıp babaları Hz. Yakup'a Yusuf'un öldüğünü söylemeleri, kuyudan kurtarılan Yusuf'un köle olarak satıldığı yerde Züleyha'nın iftirasına uğrayıp zindana atılması ve sonrasında Mısır'a hükümdar olması, babası Hz. Yakup'a kavuşması, peygamberliği ve güzelliği anlatılmaktadır.

Şâir Tabiboğlu:

İntiẓār muḳaddemiñdirʿāşıḳ-ı bī-çāreler
Ḥüsn içinde Yūsuf-ı Mıṣrī gibi bāzāra gel

beytiyle Hz. Yusuf'un güzelliğine değinmiştir.

14) İbn Zeydân: Künyesi Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdirrahmân eş-Şerîf el-Hasenî'dir. Faslı devlet adamı olan İbn Zeydân aynı zamanda tarihçi ve şairdir.

M. 1873 yılında Miknâs'ta doğmuştur. Fas kraliyet ailesine mensuptur. Devrin önemli ilim adamlarından çeşitli dallarda eğitim almıştır. Daha sonra Miknâs ve civarın şeriflerinin başına nakîbüleşraf olarak tayin edilmiştir. Hacca gitmiş ve seçkin âlimlerin derslerine katılma fırsatı elde etmiştir. Fas'ta Fransız sömürgeciliğinin kurulmasından sonra Miknâs'taki askerî okulun müdür yardımcılığına getirilmiştir. Resmî görevleri dışında tarih, ilim ve edebiyat ile de meşgul olmuştur ve Miknâs'ta büyük bir kütüphane yaptırmıştır. Pek çok eser kaleme alan İbn Zeydân, 1946'da vefat etmiştir.[87]

[87]TDV İA, İbn Zeydân Maddesi, Hazırlayan: Philip Charles Sadgrove, c: 20, 1999, s. 463-464.

Tabiboğlu:

Hele ey dār-ı selām cünbüşe gel naġme içün
Ola taḥsīne muḳābil meger İbn-i Zeydān

beytiyle divanında İbn-i Zeydan'a yer vermiştir.

15) İmâm-ı A'zam: Künyesi Numan b. Sabit b. Zota olan Ebû Hanife H.80 senesinde Kûfe'de doğmuştur. Dünyaya geldiğinde devletin başında Emevi halifesi Abdülmelik bin Mervan bulunmaktaydı. En büyük imam manasına gelen "İmâm-ı A'zam" onun ismi değil, unvanıdır. İran'ın ileri gelen bir ailenin soyundandır. Aslen Arap olmayan Ebû Hanife'nin dedelerinin Fars kökenli olduğu rivayet edilmektedir.[88]

Ebû Hanife sadece fıkıh mezhebinin kurucusu değildir. O, aynı zamanda ehl-i sünnet itikadının da önemli bir temsilcisidir. Bu yüzden, ilâhî sıfatlar, kader, büyük günah işleyen insanın durumu ve tekfir gibi konularda Mutezile, Cebriye, Kaderiye, Şia ve Havaric gibi değişik fırkalara mensup alimlerle tartışmalar yapmıştır. Ebû Hanife savunduğu fikirlerle Ehl-i Sünnet inancının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Akâid ilmine "Fıkh-ı Ekber" ismini vermesi ona fıkıhtan daha çok önem verdiğini göstermektedir.[89] İmâm-ı A'zam H.150 senesinde vefat etmiştir. Bağdat'ta Heyzûrân mezarlığına defnedilmiştir.

Kerküklü Tabiboğlu da Hanefî mezhebine mensup bir Müslümandır. İmâm-ı A'zam için yazmış olduğu beyitler divanında yer almaktadır:

Hem İmām-ı Aʿẓam meẕāhib rehberi
Kuḥl-i çeşmimdir anıñ ḫāk-i deri

Ḫāk-i dergāhı cilā-yı çeşm-i cān
Oldurur İslāma ser-meẕheb ʿayān

16) İmâm Mûsâ: Cafer es-Sadık'ın oğludur. Kendisi yedinci imamdır. Künyesi Ebu'l-Hasan olan İmam Mûsâ "Ebu İbrahim" ve "Ebu Ali" olarak da bilinmektedir. Örnek davranışları ve fazileti nedeniyle salih bir kul olduğu bilinmektedir. Onun en meşhur lâkabı Kâzım'dır. Kin ateşini söndürdüğü ve zalimlerin yaptıklarına sabretmesi sebebiyle bu sıfatla anılmıştır. 128/745 yılında 7 Safer pazar günü Ebvâ'da doğmuştur. İmam Mûsâ, kendi zamanında ilme herkesten daha fazla değer veren bir aile ortamında yetişmiştir. Bunun sonucunda ise ilimde büyük bir merkez haline gelmiştir.

---

[88] Ekrem, Sağıroğlu*, İmam-ı Azam Ebu Hanife Hayatı Siyaseti Eseri*, Yasin Yayınevi, İstanbul, 2002, s. 21.

[89] Hasan, Ayhan*, İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe Fıkh-ı Ekber,* Bayrak yayınları, İstanbul, 2017, s. 51.

Babası Cafer es-Sadık vefat ettiğinde oğlu Mûsâ yirmi yaşındaydı. O, bu yaşlarındayken Şîa'nın büyük çoğunluğu tarafından imam kabul edilmiştir. Bu mevkide otuz beş yıl kaldıktan sonra, Abbasî halifesi Harun Reşid onu Bağdad'a getirtip hapsetmiştir. Meşhur bir rivayete göre de hapisteyken zehirletilerek şehit edilmiştir.[90] Kerküklü şâir Tabiboğlu, İmam Mûsâ ile ilgili şu beyitleri kaleme almıştır:

Mūsā-i kāẓım īmām-ı evliya
Nesl-i pāk-i ḥażret-işāh rıżā

Zeyn olunmuş renk renk kāşānesi
Şem'iniñ ʿālemdürür pervanesi

17) İmam Gazâli: Tam adı Muhammed b. Muhammed b. Ahmed'dir. Lakabı Hüccetü'l-İslâm (İslâm'ın delili) olan Gazâlî, "dinin zineti", "ümmetin müftüsü" gibi unvanlara da sahiptir. İmam Gazâlî, M. 1058 yılında İran'ın Horasan bölgesindeki Tus şehrinde doğmuştur. *Tûsî* diye de anılmakla birlikte meşhur olan nisbesi *Gazâlî* ya da *Gazzâlî*'dir.

Gazâlî, döneminin önemli hocalarından fıkıh dersleri aldıktan sonra Nizamiye Medreselerine girmiş ve böylece el-Cüveynî'nin öğrencisi olma fırsatını elde etmiştir. İleride uzman olacağı alanlar için sağlam bir temel oluşturmuştur.

Gazâlî, tasavvufa meyilli sünnî bir çevrede büyümüştür. Aynı zamanda meşhur mutasavvıflardan da ilim öğrenmiştir. Hocası Cüveynî'nin vefatından sonra vezir Nizamülmülk tarafından Nizamiye Medresesi müderrisliğine tayin edilen Gazâlî, felsefe, kelâm, tasavvuf ve Bâtınîlikle ilgili önemli incelemeler yapmıştır.

Kudüs'e, Mekke'ye ve Medine'ye giden Gazâlî, M. 1106'da Nîşâbur'a dönmüştür ve tekrar Nizamiye Medresesinde öğretim görevine başlamıştır. Sultanın ve vezirin ısrarları üzerine görevine dönmüş olsa da içinde her daim sükûnet hayatının özlemi olmuştur. Bu durum hocalık vazifesine zarar verince ikinci defa görevini bırakmış ve memleketi Tus'a dönmüştür. Memleketine döndükten sonra evinin yanına medrese ve dergâh yaptıran ve ömrünün son zamanlarını ders okutmak ve gönül ehlinin sohbetlerine katılmakla geçiren Gazâlî, 18 Aralık 1111 tarihinde vefat etmiştir.[91]

Şâir Tabiboğlu:

Andadır Manṣūr-ı Ḥallāc be-nām
Şeyḫ Ḫaylī Şeyḫ Ġazālī İmām

beytinde İmam Gazâlî'den söz etmiştir.

---

[90]Prof. Dr. Avni, İlhan, *İmam Musa Kâzım İmam Ali Rıza İmam Muhammed Taki*, TDV Yayınları, Ankara, 1996, s. 5.

[91] Prof. Dr. Mustafa, Çağırıcı, *Gazzâlî,* DİB Yayınları, İstanbul, 2017, s. 19-29.

18) İskender: Tarihimizde "İskender" namında iki kişinin varlığı bilinmektedir. Bunlardan ilki İskender-i Zülkarneyn, diğeri ise İskender-i Yunanî (Makedonyalı Filip'in oğlu İskender)'dir. Bilim insanları, yakın zamana kadar bu iki kişiyi aynı kişi sanmışlardır fakat bu kişilerin birbirleriyle hiçbir ortak noktaları yoktur. İskender-i Yunanî, "Büyük İskender" olarak tanınır. Büyük İskender, M.Ö. III. yy'da yaşamıştır. Zalim, adaletli olmayan, insan öldürmekten zevk alan Tanrıtanımaz bir insandır.

Kur'ân-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi verilen kişi ise İskender-i Zülkarneyn'dir. Zülkarneyn, peygamber veya salih bir insan olarak bilinmektedir. Hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir.[92] Rivayete göre İskender, ordusu ile zulûmât ülkesine âb-ı hayâtı aramaya gitmiş ama veziri olan Hızır, suyu bulup içtiği hâlde ona nasip olmamıştır. İskender'in Yec'üc ve Me'cüc kavmi üzerine sed yapması da zaman zaman ele alınır.[93]

Kerküklü Tabîboğlu'nun divanında değindiği İskender ise, İskender-i Zülkarneyn'dir. Şâirin;

cisr-i İskender seddi eridir meger
yāfelekde kehkeşāne reşk ider

beytinden anlaşılacağı üzere, İskender-i Zülkarneyn, kurduğu seddi ile zikredilmiştir.

19) Mehdî: "Hidayete eren, doğru yolu bulan" anlamlarına gelen Mehdî, İslâm inancına göre kıyamet alametlerinden biridir. Kıyametin kopmasına yakın bir sürede geleceğine ve ilâhî kanunları yeniden tesis edip bir süre saltanat süreceğine inanılmaktadır. İsmi, kimliği, doğum yeri vs. hakkında kesin bir bilgi yoktur. En kuvvetli rivayete göre Mehdî, dördüncü kat gökte bulunan Hz.İsâ'dır. İnanışa göre, Hz. İsâ, Şam civarında bir bölgeye inecek ve elinde bir asa ile batıya doğru ilerleyecek, insanları hidayete ulaştıracak ve Deccal'ın şerrinden insanları kurtaracaktır.

Başka bir inanışa göre ise, Mehdî peygamberimizin soyundan olacaktır. Şiî-Batınî inanışında Mehdî fikri hayli kuvvetlidir. Onlara göre Mehdî, on birinci imam Hasan-ı Askerî'nin oğludur. Onun ölmediğine ve kıyamet günü tekrar döneceğine inanılmaktadır.[94]

Şâir Tabiboğlu:

Vaḳt irişdi ola ẓāhir mehdī'-i ṣāḥib zamān
Hem nüzūl-ı ḥażret-i ʿīsāya fermān vaḳtidir

[92] a.g.e., s. 557.
[93] İskender, Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 237.
[94] *a.e.,* s. 301-302.

beytiyle Mehdi'nin özelliğine dikkat çekmiştir.

20) Necmeddîn-i Kübrâ: 1145 yılında Harizm'in Hive şehrinde doğduğu kabul edilmektedir. Lakabı Kübrâ ismini Kübreviyye tarikatına vermiştir. Şeyh-i velî-tırâş unvanıyla anılmıştır. Bunun sebebi müridlerini velî yapmasıdır.

Necmeddîn-i Kübrâ ticaretle meşgul olan bir aile ortamında yetişmiştir. Çocukluk yıllarını doğduğu şehirde geçirmiş sonrasında ise ilim tahsil etmek için ailesinden ayrılmıştır. Nişabur, Hemedan, Isfahan ve Mekke gibi önemli şehirlerde devrin ileri gelen hocalarından ilim öğrenmiştir. Otuz beş yaşına ilim öğrenmiş daha sonra intisap edecek bir şeyh aramıştır. Bu dönemde Dizfûl şehrinde hastalanmış ve şehrin meşhur sûfîsi İsmail Kasrî ile tanışmış ve sonunda ona intisap etmiştir.

Necmeddîn-i Kübrâ'nın "El-Usûlü'l-Aşere", "Risâle ile'l-hâʾimi'l-ḫâʾif min levmeti'l-lâʾim", "Âdâbü's-sûfiyye" gibi meşhur eserleri vardır.

Seyr-i sülûkunu tamamlayan Necmeddîn-i Kübrâ 1184 yılında Harizm'e dönmüş ve ömrünü müridlerine adamıştır. Moğolların 1211 senesinde Harizm'in merkezine yaptıkları katliam esnasında vefat etmiştir.[95]

21) Şah Rızâ: 148/765 senesinde Medine'de doğduğu söylenmektedir. Annesi Mağribli dindar bir cariyedir. Künyesi Ebu'l-Hasan'dır. Babası Kâzım'a da Ebu'l-Hasan dendiği için kendisine Ebu'l-Hasan es-Sani denilmiştir. En meşhur lâkabı er-Rızâ'dır. Bu lâkabı verilmesinin çeşitli nedenleri vardır. Bunun dışında, es-Sabir, er-Raziyy ve el-Vefiyy gibi lâkapları da vardır. Şîa mensupları tarafından sekizinci imam olarak kabul edilmektedir.

İmam Ali er-Rızâ da babası gibi derin bir dinî kültürle ve ilimle dolu bir çevrede yetişmiştir. Henüz yirmi yaşında fetva makamına yükselmiştir. Halife Me'mun, kendisini veliaht olarak ilan etmiştir. Buna rağmen o, alçak gönüllü olmaktan vazgeçmemiştir. Misafirleri olmadığı zaman sofrasına kölelerini ve hizmetçilerini çağırıp onlarla birlikte yemek yediği rivayet edilmektedir. İmam Rızâ, 203/818 yılında Horasan'da Tus şehrine yakın bir köyde vefat etmiştir. İlim ve şeriattaki bilgisi yadsınamaz ölçüde fazla olan İmam Rızâ'nın çok sayıda eseri vardır.[96]

Şâir Tabiboğlu:

Mūsā-i kāẓım īmām-ı evliyā
Nesl-i pāk-i ḥażret-işāh rıżā

[95] a.g.e., s. 500-506.
[96] *a.g.e., s.* 94-96.

beytiyle, İmam Rızâ'nın nesline temiz diyerek ona olan hürmetini eserinde dile getirmiştir.

22) Şeyh Ebû Bekir Şiblî: Künyesi Ebû Bekr Dülef b. Cahder (Ca'fer b. Yûnus) eş-Şiblî'dir. M. 861'de Sâmerrâ'nın Şibliye köyünde doğmuştur. Kökeni Türk olan bir ailenin çocuğudur. Babası hâcibü'l hüccâblık yapmıştır. Şiblî'nin hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. İyi bir eğitim gördüğü ve sonrasında hâciblik yaptığı bilinmektedir. Valiliği sırasında tasavvuftan etkilenmiştir ve bir süre sonra valiliği bırakmıştır. Tasavvuf eğitimini Cüneyd-i Bağdâdî'nin yanında tamamlayan Şiblî, sadece tasavvuf ile ilgilenmemiş aynı zamanda dinî ilimleri de almıştır. Tefsir, fıkıh, hadis ilimleri ile meşgul olmuştur. Ebû Bekir eş-Şiblî, tasavvuf hakkında fikir beyan etmiştir ve tasavvufun bir ilim haline gelmesine büyük katkı sağlamıştır.

Şathiyeleriyle de ünlü olan Ebû Bekir eş-Şiblî, Hallâc-ı Mansûr'un yakın arkadaşlarından biridir. Özellikle idamı sırasında Hallâc'ın yanından ayrılmamıştır. Şiblî'nin sözleri, yorumları ve şiirleri önceleri dağınık halde olsa da, sonradan Kâmil Mustafa eş-Şeybî tarafından bir araya getirilmiş ve yayımlanmıştır.[97]

Şâir Tabiboğlu:

Şeyḫ Şıblī şeyḫ ḥabībü'l ʿacem
Lāmekān seyrine başmışlar ḳadem

beytiyle Şeyh Şıblî'nin tasavvuftaki önemine dikkat çekmiştir.

23) Şeyh Geylânî: Tam adı Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir bin Ebî Sâlih Mûsâ ez-Zâhid el-Geylânî el-Hanbelî'dir. Ülkemizde Abdülkâdir Geylânî adıyla meşhurdur. Kadiriyye tarikatının kurucusudur. Kaynaklar Abdülkâdir Geylânî'nin doğum tarihi hakkında iki bölüme ayrılmıştır. Bazı araştırmacılar onun 470/1077-1078 yılında doğduğunu belirtirken, diğer araştırmacılar 471/1077-1078 yılını tercih etmişlerdir.[98]

Abdülkâdir Geylânî, Hazar denizinin güneybatısında bulunan Geylân ya da Gîlân olarak bilinen yerde doğmuştur. On sekiz yaşına gelince ilim tahsiline devam etmek için Bağdat'a gitmiştir. Dönemin önemli ilim adamlarından fıkıh, akâid, hadis ve edebiyat eğitimi almıştır. Bağdat'a gittiğinde mensup olduğu Şâfîî mezhebini terk ederek Hanbelî mezhebine girmiş ve tüm hayatı boyunca bu iki mezhebe göre fetvalar vermiştir. Yaşadığı süre boyunca birçok türde çok sayıda eserler veren Abdülkâdir Geylânî 561/1165-66'da Bağdat'ta vefat etmiştir.[99]

Şair Tabiboğlu'nun, Abdülkâdir Geylânî'ye karşı derin bir muhabbeti vardır. Divanında ona olan sevgisini sıkça dile getirmiştir:

---

[97] TDV İA, Ebû Bekir Şiblî Maddesi, Hazırlayan: Dilaver Gürer, C: 39, 2010, s. 125-126.

[98] Dilâver, Gürer, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri,* İnsan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 57.

[99] TDV İA, Abdülkâdir Geylânî Maddesi, Hazırlayan: Süleyman Uludağ, C:1, 1988, s. 234.

Ol sultān-ı gül-i evliyā
Dergehinde cān u dil bulur żiyā

Şeyḫ Geylānī çerāʿ-ı evliya
Hādī-i rāh-ı velayet-i pür-ziyā

Ravża-i pāki kerāmetgāhıdır
Ehl-i ḥācātın ziyaretgâhıdır

Vaṣf olunmaz dil ile vaṣfı anıñ
Şarḳı ġarbı ḳābilmiş luṭfı anın

24) Şeyh Maʿrûf Kerhî: Künyesi Ebü'l-Mahfûz Maʿrûf b. Fîrûzân el-Kerhî'dir. Bağdat'ın Kerh mahallesinde doğmuştur. Kendisi Iraklı zâhid ve sûfîdir. Maʿrûf-ı Kerhî tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden biridir. Bunun sebeplerinden birisi, Kādiriyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Desûkıyye, Mevleviyye, Safeviyye, Ni'metullāhiyye, Nurbahşiyye, Bektaşiyye gibi Sünnî ve Şiî birçok tarikatın silsilesinin kendisiyle devam etmesidir. Kendisi zâhidliğiyle tanınmıştır ve duasının kabul olduğuna inanılmıştır. Ali er-Rızâ'dan huruf ilmini öğrendiği rivayet edilmektedir. Ayrıca Fütûh-ı Erbaʿîn isimli risâle'nin de Kerhî'ye ait olduğu söylenmektedir. Bu eser, kırk bölümden oluşmakta ve ilâhî aşk konusunu ele almaktadır. Ma'rûf-i Kerhî'nin M. 815-16 veya 816-17 yılında Bağdat'ta vefat ettiği belirtilmekle birlikte 819-20 tarihini verenler de vardır.[100]

Kerküklü Tabiboğlu da;

Şeyḫ Maʿrūf Kerḫī vesā'ir
Evliyā-i kiram ḥażerātı

diyerek Kerhî'ye olan hürmetini mısralarında dile getirmiştir.

25) Şeyh Muhyiddin: 1852'de İstanbul Tophane'de bulunan Kadîrî tekkesinde dünyaya gelmiştir. Adı geçen tekkenin şeyhi Şerefeddin Efendi'nin oğludur. Devrin ileri gelen alimleri ve hocalarından eğitimini aldıktan sonra hafızlığını da tamamlamıştır. Babası vefat ettikten sonra kendisi Kadîrî tekkesine şeyh olmuştur. Dönemin hükümdarı II. Abdülhamid tarafından ödüllendirilen Muhyiddin Efendi 3 Ocak 1897'de Meclis-i Meşâyih reisliğine görevlendirilmiştir. 1902'de devlet nişanı alan Muhyiddin Efendi 1906'da Rodos'a sürgüne gönderilmiş ve bir süre sonra orada vefat etmiştir. Meclis-i Meşâyih reisliğindeyken tarikatların daha verimli çalışması için gayret göstermiştir. Birçok risale kaleme alan Muhyiddin Efendi devrin yöneticilerine yakın olabilmek için meşâyihin gönlünü incitmiştir. Bu davranışının sonucunda onun sürgüne gönderildiğini söyleyenler olmuştur. Özellikle tıpla ilgilenen

[100]TDV İA, Ma'rûf-i Kerhî Maddesi, Hazırlayan: Reşat Öngören, C: 28, s. 67-68.

Muhyiddin Efendi zehirlenmeler ve bitkiler üzerine çalışmalar yaptığı için onun döneminde tekke bir çiçek bahçesine dönüşmüştür.

Mâ Hasal-ı Ömrüm, Kebîr Tarik-ı Sûfiyye Silsilenâmesi, Tomâr-ı Tekâyâ, Fütüvvetnâme-i Tarîkat, Mecmûa-yı İlâhiyyât gibi eserleri vardır.[101]

Şâir Tabiboğlu:

Şeyḫ Muḥyiddīn Ebū Kefgir ol
Cümlesi ehl-i taṣarruf ṣağ u ṣol

diyerek Şeyh Muhyiddin'e duyduğu saygıyı dile getirmiştir.

26) Şeyh Sırri (Serî es-Sakatî): Künyesi Ebü'l-Hasen Serî b. el-Mugallis es-Sakatî'dir. Bağdatlı ilk sûfîlerdendir. M. 772 senesinde Bağdat'ın Kerh semtinde doğmuştur. Sakatî (hurdacılık) mesleği ile geçimini sağlamıştır. Genç yaşlarda hadis ilmini öğrenmeye başlamıştır. Serî es-Sakatî zühd ve takvasıyla tanınmıştır. Dini geçim yolu haline getirenleri kınamıştır. Ticaretle meşgul olan insanlara hiçbir zaman haktan ayrılmamalarını nasihat etmiştir. Günaha düşmekten sakınmış, daima murakabe halinde olmuştur. Öldükten sonra naaşını toprağın kabul etmeyeceği endişesiyle kimsenin kendisini tanımadığı bir yerde ölmek istemiştir. Tasavvuf yoluna girmeden önce hadis ilmini almak gerektiğini düşünmüştür. Onun tasavvuf anlayışında şerî ve zahirî hükümlere riayet önemlidir. Serî es-Sakatî kerametlere güvenilmemesi ve fazla önem verilmemesi gerektiğini, sûfînin kerametlere sahip olmasının ilâhî mahremiyet perdelerini yırtmasına sebep olacağını söylemiş (Kuşeyrî, s. 65) Serî es-Sakatî, "seyyidü't-tâife" diye anılan Bağdat tasavvuf ekolünün kurucusu Cüneyd-i Bağdâdî'yi yetiştirerek kendinden sonraki sûfîler üzerinde etkili olmuştur. M. 865 senesinde vefat etmiştir.[102]

Tabiboğlu:

Şeyḫ sırri şeyḫ sirāceddīn ayār
Şeyḫ Muḥammed şeyḫ Celāleddīn kibār

beytiyle Şeyh Sırri başta olmak üzere önemli gördüğü mutasavvıflardan bahsetmiştir.

27) Şeyh Şehabeddin: Künyesi Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî'dir. Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddistir. 27 Ocak 1145'te İran'ın Cibal eyaletinde Zencan!a bağlı Sühreverd'de doğmuştur. Birçok âlim yetiştiren seçkin bir aileye mensuptur. Babası bir iftira sonucu idam edildiğinde Sühreverdî henüz altı aylık

[101]TDV İA, Serî es-Sakatî Maddesi, Hazırlayan: Mustafa S. Kaçalin, C: 31, 2006, s. 81-82.
[102] a.g.e., s. 564.

bir çocuktur. Bağdat'ta, genç yaşlarda çeşitli hocalardan dersler almıştır. Bir süre sonra vaaz ve irşada başlamıştır.
Şeyh Şehâbeddin hayatını tasavvuf yoluna adamıştır. Son zamanlarında gözlerini kaybetmesine ve kötürüm olmasına rağmen müridlerinin yardımıyla cuma vaazlarına çıkmaya devam eden Sühreverdî, 26 Eylül 1234'te vefat etmiştir. Abdülkâdir Geylânî'den de feyz alan Sühreverdî'nin birçok eseri vardır.[103]

Şâir Tabiboğlu;

Şeyḫ cüneyd şeyḫ şehābeddīn ayār
Cān-ı dilden maḥv ider gerd ġubār

dizelerini beslediği hürmet üzerine kaleme almıştır.

28) Yûşâ: Hz. Mûsâ'dan sonra peygamberlik yapan Benî İsrâil peygamberidir. Önceleri Mûsâ'nın yardımcılığını yapmış, ondan sonra da İsrâiloğulları'nın başına geçmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de Yûşa' adı geçmemekle birlikte iki yerde ona işarette bulunulduğu kabul edilmektedir. Mûsâ, İsrâiloğulları'nın kendilerine Tanrı tarafından vaad edilen topraklara girmeleri gerektiği emrini alınca on iki kabileden seçtiği birer kişiyi keşif kolu olarak önden göndermiş, on iki kişiden sadece ikisi ilâhî emrin yerine getirilmesini istemiş, diğerleri ise o topraklarda zorbaların yaşadığını ileri sürüp oraya giremeyeceklerini söylemiş ve Tanrı emrine karşı çıkmıştır. Tevrat'ta bu iki kişinin Yeşu ile Kaleb olduğu belirtilmiştir ve İslâmî kaynaklarda da bu şekilde yer almaktadır. Diğer taraftan Mûsâ ve Hızır kıssasında kendisinden Mûsâ'nın genç yardımcısı (fetâ) diye bahsedilen kişinin de Yûşa' b. Nûn olduğu ifade edilmektedir. Hz. Yûşâ'nın kabrinin İstanbul Beykoz'da olduğu inancı yaygın olsa da bu konu henüz netlik kazanmamıştır.[104]

29) Zeynelâbidîn: Künyesi Ebü'l-Hasen Alî b. el-Hüseyn b. Alî b. Ebî Tâlib'dir. İsnâaşeriyye'nin dördüncü ve İsmâiliyye'nin üçüncü imamı olarak kabul edilmektedir. M. 659 senesinde Medine'de doğduğu kabul edilmektedir.

Zeynelâbidîn, Kerbelâ olayından tek sağ kurtulan Hüseyin evlâdıdır. Hayatında çeşitli sıkıntılara maruz kalsa da hiçbir zaman fitnecilerin yanında yer almamıştır. Ehl-i beytin başına gelen sıkıntıları onların siyasetle ilgilenmelerine bağladığı için kendisi siyasetle hiç ilgilenmemiştir. Bu sebeple Emevi halifesinin Zeynelâbidîn'i sevdiği nakledilmiştir. Zeynelâbidîn, hayatını daha çok ilim ve ibadetle geçirmiştir. Vefat tarihi hakkında çeşitli rivayetler olsa da onun M. 712 yılında Medine'de vefat ettiği yaygın kanaatler arasındadır. Amcası Hz. Hasan'ın yanına defnedilmiştir. Onun vefat ettiği yıl birçok fakih de vefat ettiği için bu yıla "senetü'l-fukahâ" denilmiştir.[105]

---

[103] TDV İA, Sühreverdî Şehâbeddin Maddesi, Hazırlayan: Hasan Kâmil Yılmaz, C: 38, s. 41-42.
[104] TDV İA, Yûşaʿ Maddesi, Hazırlayan: Ömer Faruk Harman, C: 44, 2013, s. 43-45.
[105] TDV İA, Zeynelâbidîn Maddesi, Hazırlayan: Ahmet Saim Kılavuz, C: 44, 2013, s. 365-366.

Şâir Tabiboğlu Zeynelâbidîn hakkında şu mısraları kaleme almıştır:

Ḳıldı rıḥlet bir ferīd ʿaṣr-ı ʿālim-i muʿteber
Nāmı Zeynel ʿĀbidīn meşhūrbeyne'l-ʿārifān

2) METİN TESPİTİ VE HAZIRLANIŞIYLA İLGİLİ HUSUSLAR

A. METNİ KURARKEN İZLENEN YOL

1. Türkiye'de Kerküklü Tabiboğlu Divanı'nın bir nüshası tespit edilebildi.
2. Çalışma sırasında varaklar ve şiirler numaralandırıldı.
3. Vezne uygunluk göstermeyen beyitler ya da mısralar "*" işaretiyle gösterildi.
4. Okunabilen fakat doğruluğundan emin olunamayan beyitler "(?)" ile gösterildi.
5. İsim ve sıfat tamlamalarında iki kelime arasına çizgi (-) konuldu.
6. Aruz ölçüleri italik harflerle yazıldı.
7. Yazıldıktan sonra silinmiş ya da zarar görmüş kelimeler dipnotlarda belirtildi.
8. Şairin yanlış yazdığı kelimeler ya da harfler dipnotlarda gösterildi.

B. TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ VE BAZI TEKNİK ÖZELLİKLER

Metin tespitinde ilmî eserlerde takip edilen transkripsiyon sistemi kullanılmıştır.

1. Arap alfabesinde yer alıp Latin alfabesinde bulunmayan harfler şu şekilde gösterilmiştir:

ء : ’

ث : Ś,ś

ح : Ḥ,ḥ

خ : Ḫ,ḫ

ذ : Ẕ,ẕ

ص : Ṣ,ṣ

ض : Ż,ż (Ḍ,ḍ)

ط : Ṭ,ṭ

ظ : Ẓ,ẓ

ع : ʿ

غ : Ġ,ġ

ق : Ḳ,ḳ

گ : ñ

2. Metinde geçen Arapça ve Farsça kelimelerdeki met harfleri şöyle gösterilmiştir:

ا (آ) : Ā,ā

و : Ū,ū

ی : Ī,ī

TABİBOĞLU DİVANI (Transkripsiyonlu Metin)

1a

1

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Cān gibi yārim ḫasta bu cān baña lāzım degil
Hemdemim ġamdır benim ġamdan vefā lāzım degil

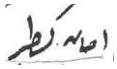
Ey beni menʿ eyleyen ḥūrī dildār iden
Ol gül-i raʿnāya cān vir cān baña lāzım degil

Yaḳamı çāk eyledim ʿālemde feryād idem
Ehl-i ʿirfāndır bu yār maḥrem-i nādān degil

Naẓar ḳıl her ṭurfa aḳrānına uşūlü nice oldı*
Çün Yūnus dedigi laflar saña ḥased degil (?)

Ḳapdı elemden ġamına ṣırla ārām-ı dili
Ateşinde yanaram yaḳ güzelim ʿışkın baña lāyıḳ degil* (?)

Gel efendim genc-i ʿömrime insāf ḳıl
Raḥm ḳılsan bir kere bu ʿāşıḳa aḥsen degil

Ben baña cān dirmişem iḳrārım
Ey ṭabib olġıl bir ḳażāya baḳ saña gül degil (?)

Tercīʿ-i Bend-i Bahāriye

1b

2

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Açdı ġonce nevbahār-ı ʿālem-ārādan gönül
ʿAşḳ mühri bülbüle mefhūm olub oldı gül

Oldı gīsū-yı muʿanber sünbül ile münfaʿil
Göz açub ḫāb-ı hemdemden terk-i şehlā [ḫacīl] (?)

Hāzihī cennātü ʿadn söyledi her berg-i gül
Sūsen-i lāl-i süḫandan indi ol ẕikr-i [cemīl]

Oldı her servin miyānında nümāyān selsebīl
El virüb bezm-i ṣafā gül meclisi oldı sebil

Nevbahār mevsim-i güldür geliñ ey ehl-i dil
Fırṣatı fevt eylemen kim bu cihan bāḳī değil

ʿĀşıḳ-ı giryāna cānāndan ḫaber vir ey ṣabā
Nevbahār oldı gülistāndan ḫaber vir ey ṣabā

Bülbüle gülberg-i ḫandandan ḫaber vir ey ṣabā
Ṭūṭīye hem şekeristāndan ḫaber vir ey ṣabā

Sünbül-i zülf-i perīşāndan ḫaber vir ey ṣabā
Terk-i şehlāyı cānāndan ḫaber vir ey ṣabā (?)

ʿĀşıḳa ol kūy-ı rıdvandan ḫaber vir ey ṣabā
Derd-mendem derde dermāndan ḫaber vir ey ṣabā

Nevbahār mevsim-i güldür geliñ ey ehl-i dil
Fırṣatı fevt eylemen kim bu cihan bāḳī değil

3

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ṣubḥ-dem burc-ı felekden ṣaldı burḳa āfitāb
ʿIyd-ı eyyam-ı bahāra zeyn içün ḳıldı şitāb

Revnaḳ-ı ʿālem çemen seyrinde buldı istiṭāb (?)
Refʿ ḳıldı gül yüzünden bād-ı ṣubḥ açdı niḳāb

2a

4

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ʿÖmrimiz āḫir olub olmadı āḫir şeb-i ġam
Ḳaynadı çeşme'-i dil ḫuşk-lebi gerden-i ḫam (?)

Dīdemizde zendüzen dūr olur şām u seḥer
Şām ifṭārı içün cemʿ iderüz derd ü elem

Ḳılmaġa ʿālemi āgāh yeter āh-ı neva
Serimiz fevḳ-i mīnāda oḳúr naġme'-i ġam

Giceler ḫāb-ı ḥaram olmaġ içün çeşmimize
Keśret-i derd çeker levḥ-i dile naḳş-ı elem

Tekyeden pehlūlarım kesb ḳılur naḳş ḥaṣīr (?)
Dīdeden eşk-i terim ferşi reḥm eyledi nem

Ramażān ʿıydı ola tāze libāsı nidelim
ʿIydımız taʿziyedir köhne libās ḳadd-ı ḫam

Ṣavm eyyāmıdır ey ṣūfī yeter virme ta‘b
Dutdığıñ ṣavm senin ʿıyd bizim matem-i ġam

Şeb-i hicrān sihr-i ümmīd-i viṣāl olmaġiçün
Dilerüz Bārī Ḫudā’dan bize feṭḥ ide kerem

Nevbahār-ı ġam açıldı ḳaça olur kerem revāc
Dāġ-ı dil lāle virer ḳatre-yi eşkim şebnem

Düşdi mir’āt-ı dile fikr-i nigāh leb-i cū
Bezmden bezme ḳanı seyr ḳılam çend ḳadem

Ḳanı ol bezm-i eḥibbā ḳanı ol ẕevḳ u ṣafā
Niceler ḥasret idi gūş ide āvāz-ı neġam

Ḳanı ol vaḳṭ-i viṣāl-i dil-i pür-şevḳ ü sürūr
Feleğin devri hebā itdi ḳılub cevr ü sitem

Ḳanı ol günleri yād eyle Ṭabīboğlu nola
Niceler dirler idi laḥmüke laḥmī demmī demm

2b

5

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ṭāli’im ebvābına baḫt-ı siyāh urmış kilīd
Dergeh-i maḥbūs-ı zindān feṭḥine yokdır ümīd

Tekye-yi hengām-ı maḥbūsḫānede bilmem mekr
Mürşid-i kāmilden aldım himmeti oldım mürīd

Hemdemim bend per-i anḳā nāle-yi hengāmedir
Ḥasret-i āh-ı nevādır sāẕ-ı āvāz-ı ḥadīd

 pür ġam vücūde būśe-yi iḥrāḳ imiş
Āteş-i ḥissiyye cevri cisme āzār-ı şedīd

Cām-ı ʿişret-i ser-nigūn miśl-i ḥabāb-ı seyl kim
Rişte'-i pürpiç-i baḫt intiẓār-ı dil-i mürīd

Nevbahār oldı dirīġā seyr-i ṣaḥrā ḳandedir
Ḳandedir bezm-i eḥibbā ḳandedir bezm-i ḫarīd

Şām-ı hicr ile Ṭabīboğlun perīşān eyleyen
Umaram Bārī Ḫudā'dan ola raḥmetden baʿīd

6

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Kim olsa beste'-i zindān-ı belāyı yār bilmez mi
Mükedder ḫāṭırı āyine-teg jengār bilmez mi

Şeb-i miḥnetde ḳandīl-i firāḳa ḳalb-i maḥzūnun
Ḳarār itmez yanar pervāneler-teg nār bilmez mi

Bu eyyām-ı firāḳın ṣubḥu şām şāmı bezm-i ġam
Bu hengāmın giriftārı cihānı var bilmez mi

Ne ʿādetdir vaṭanda ġurbeti teʿśīr ider cāna
Ne ṭāliʿdir giriftīn āşinālar dār bilmez mi

Ḳılur her kūşe'-i zindānı rūşen āh-ı maḥbūsān
Yaḳan şeb tā seḥer ḳandil āh u zār bilmez mi

Yatur her kūşede bend-i pıranḳa nice dil-vīrān
Ṭabīboğlu bu ġam üftādesi ġamĥ̆ār bilmez mi

3a

7

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Göñül bezm-i elemde hicr ile ābāne olmışdır
Esīr-i kūşegīr-i bend-i maḥbūsḫāne olmışdır

Ḫayāl-i levḥ-i dilden maḥv idib ʿālem temāşāsın
Felek ḳahr ile dil-i kāşānesi vīrāne olmışdır

Viṣāl-i ẕevḳ-i bāġın dutdı ḫār-ı müddeʿī yā Rab
Ḳafesde murġ-ı dil bir bülbül-i dīvāne olmışdır

ʿAceb bir kerre hiç dir mi Ṭabīboğlu nedir ḥāli
Ki bir ḫayli zamandır kūşegīr bend-i maḥbūsḫāne olmışdır *

8

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Meclis-i hengām-ı maḥbūsḫāne-i dildādeyüz
Ḥalḳa'-i bezm-i elemde mest-i nūş bādeyüz

Ġuṣṣadan ḫāṭır perīşān dīde nemlü ḫuşk leb
Pāy-beste murġ-veş ālemde bir üftādeyüz

Her ḳażā ḳavs-i ḳuẕaḥdan nāzil olsa tīr-veş
Sīne-yi ṣad çāki ḳılmaḳda pīr-i āmādeyüz

Girmenüz bāzār-ı dehre ḳılmanuz alışverīş
Kār-ı kesb-i dehrden ʿālemde bir āẕādeyüz

Ṣormadı bir kimse aḥvāliñ Ṭabīboġlı ʿaceb
Bunca müddetdir ġam-ı devrān ile üftādeyüz

9

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Böyle ḳayd-ı ḥasebde ḫam ḳamet etmiş ġam beni
Farḳ ḳılmaz āşinālar żaʿfdan her dem beni

3b

Kūşe'-i zindānı bār itmiş baña devr-i felek
Ġarḳ-ı ḫūn-āb eylemişdir dīde-yi pür-nem beni

Ey Ṭabīboġlı duʿālar Tańrıʿya ḳıl ṣubḥ u şām
Kim ṣırāṭ-ı müstaḳīm üzre ḳıla muḥkem beni

10

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Kūşe'-i miḥnetde baḫtım göki
Pāye'-i edyāre düşmiş manṣıbı

Sāḳī-i devrān elinden el amān
Bāde-i zehr ile telḫ itdi lebi

Ṭāli'im bir dem maḳārīn olmadı
Burc-ı tevfīḳe māilim göki

Āh kim devr-i felek raḥm itmedi
Miḥnet-i hicr ile ṭūl itdi şebi

Ey Ṭabīboğlu cefāda çekme ġam
Yalvār Allāhʿa bulursın maṭlabı

11

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bir zamandır olmuşuz pūşīde'i
Eylemez kim bizi pürsīde'i

Ġam degil aġyār cevr eylerse ger
Dost cevr ile dili rencīde'i

İntiẓār ile perīşān ḫāṭıruz
Seyl-i eşk-i dīdedir pāşīde'i

Şīşe-i ḫāṭır-ı şikest seng-i ġam
Derd-i bī dermān dil rencīde'i

Gülşen-i ʿālem bize olmış yaṣaġ
Bülbül-i nālān dil-i şurīde'i

Mescid i [106] meyḫāneye yol bulmanuz
Her ʿamelden olmuşuz nādīde'i

4a

Tekye-yi hengāmeye meyl etmenüz
Ḫiẓmet meʾmūruyuz mālide'i

Eynimizde bu melāmet ḫırḳasın
Eylemiş miḳrāż ġam bu berīde'i

Eylemiş sicni Ṭabīboğlu vaṭan
Mesken-i me'lūf olub ġamdīde'i

[106] Bu mısrada atıf vav'ı ye şeklinde yazılmıştır.

12

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey göñül bu dār-ı maḥbūsḫāne'i
Hicr ile ḳıl yār maḥbūsḫāne'i

 girdikde āẕād olmadın
Gördigin tekrār maḥbūsḫāne'i

Ġarḳa'i baḥr-i sitem yaşdan aşub
Çek ġam-ı aġyār maḥbūsḫāne'i (?)

Bülbüle gülşende bir gül gösteren
Gösterir biñ ḫār-ı maḥbūsḫāne'i

Seyr-i dünyā eyleyen bilmez meger
Bu ġam-ı efkâr-ı maḥbūsḫāne'i

Ḳısmet-i ḥaḳdır muḳadder eyleyen
Söyleme zinhār maḥbūsḫāne'i

Ḥāsidin kem sözine ḳılsan naẕar
Gösterir dīdār-ı maḥbūsḫāne'i

Çekseler zencīre olma dil ḥazīn
Böyle resmi var maḥbūsḫāne'i

İnḳılāb-ı dehr-i dānā erlere
Çekdirir āzār-ı maḥbūsḫāne'i

Kesme Mevlādan Ṭabīboġlı ümīd
Ṣabr açar bu dār-ı maḥbūsḫāne'i

4b

13

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Yapmış üstād ʿaceb tedbīr ile
Nice yerden bend idib zencīr ile

Cisridir şan ecdehā-yı ser-bülend
Ṭavḳ-ı zencīr ile olmış ḳayd-ı bend

Cisr-i İskender sed adıdır meger
Ya felekde kehkeşāna reşk ider

Rūy-ı ābī seyr ider murġ-ı ābīler
Ḳayıġ vapur ile şebābiler

Dāḥilinde ḫod ʿacāyib nesneler
Vaṣfına dem-bestedir leb-besteler

Ḳahve'-i ḥammām meyḫāne hezār
Mescid ü cāmiʿleridir bī-şomār

Şaʿşaa endāzdır serv-i menār
Cāme'-i ẕerle şaʿşa hem-çü tār

Ḳubbeler mīnā vü kāşī lāciverd
Naḳş olunmış ṣaḥn-gāhı miśl-i verd

Ṭaʿn ider ṭūbāya naḫl-sitānları
Nev-be-nev ārāyiş-i bostanları

Baṣra vü Hind u Yemen bāzārdır
Cümle şehristānlarıñ serdārdır

Bir zaman eksük degil kār-ı ʿAcem
Kārbān bārı züvvār u ʿAcem

Yetmiş iki memleketin eṣnāfını
Seyr iden bulur ḳamu ālāfını

Rubʿ-i meskūnda cihan-ārāların
Taḫtgāhıdır ezel-i kisrāların

Ṭāḳ-ı kisrādır binā-yı Ḫüsrev'in
Saṭḥıdır nezdiñ ṣaff-ı encümen

Seyrine vardım ʿacāyib seyr var
Görmemekden görmegin-tek ḫayr var

Maṭbaaʿ-ı ṣunʿına hem rüşdiyye'i
Seyr ḳıldım baġçe-yi Mecidiyye'i

5a

Ḫūb-rūlar bezm- gāhı cism ü cān
Bāġ u baġçe geşt ider miśl-i cinān

Ḥūr-ı ʿayn ḫubīlerle ol maḳām
Zeyn olunmuş ravża-i dārü’s-selām

Serv ḳaddler nāz ile reftārını
Görse ḥūrī reşk ider güftārını

ʿAḳl ider yaġma Firengī ḳızları
Kūçe kūçe devr iderler uzları

Ḫūb-rūlar kūçegīr raygān (?)
ʿİşve’vü nāzı göñüller avlayan

Yol bulunmaz geçmeğe dervāzdan
Sāz-ı āhenk-i nevā āġāzdan

Yoḳdır anda ḫˇāheşti bulmaya
Ḫāne yoḳdır şehnişini olmaya

Āb-ı enhārı ʿaceb ālūdedir
Ḫāṭırān-ı ehliyān asudedir

Bir bahār cānfezādır bī-ḫazān
Āb u tābı muʿtedil miśl-i cinān

Her kim isterse ḳıla seyr-i cihān
Şehr-i Baġdād’ı ḳıla cāy mekân

Ehl-i ḥikmet söylemiş bir ḫoş kelām
Şehr odır kim ola dört nesne müdām

Biri ʿādil ḥākīm ola hemdemi
Artar ol şehrin ṣafā vü ḫurremi

Biri aḳarṣu ola nehr-i kebir
Hem ola ḥāẕıḳ ṭabīb tabż-ı gīr

Biri daḫi Ulubāzār ola kār
Her ṣanāyiʿler döne anda ḳarār

Olmaz ol yerde
Bī-ġam olan beldede olmaz nifāḳ

5b

Belde’-i Baġdād’a maḫṣūṣdur bu rāz
Rubʿ mükevvende bu olmuş dil-nevāz

Bulunur anda ne eylersen ṭaleb
Sāḳī vü cām u mey-i bezm-i ṭarāb

Nice yerde seyr içün laġnete var (?)
Cāna lāyıḳ her ne dirsen anda var

Çārşusında her ne dirsen bulunur
Cān devāsı ister isen bulunur

Bulunur kār-ı metāʿ her diyār
Kār-ı kesbe göñlüñ ise iştihār

Cümlesi kār ehli bir āvāre yoḳ
Şād u ḫurremdir ḳamu bī-çāre yoḳ

Öyle üstād-ı hüner-dār anda var
Görmeyen bilmez ne ser-kār anda var

Ḥall üʿaḳdin kesb iden esrārını
Būteniñ ḳalbindeki envārını

ʿİlm ü ḥikmetle ḳaplı yarub geçen
Ḳāmet-i maʿnāya ḳaftānlar biçen

Zübdeʾ-i ehl-i daḳāyık andadır
Kāşif-i sırr-ı ḥaḳāyıḳ andadır

Andadır cümle umūr-ı kārdan
Ekśeri eşʿāra māyil ḫorde-dān

Cümlesi ehl-i teġannīdir hemīn
Bir nefes eksük degil ṣavt-ı ḥanīn

Her ḳavāid her maḳāmāt anda var
Ana beńzer bir daḫi yer ḳande var

Cümlesi münʿīm emīr-i ḫᵛācedir
Ekśeri sādāt ḳadri yücedir

Ekśeri ʿālim ü fāżıl-ı ehl-i ḥāl
Hem ḥakīm ü hem nedīm ü pür-kemāl

6a

Rubʿ mükevvende bilādü'l-müslimīn
Ravżaʾ-i pāk-i maḳāmü'l-ʿārifīn

ʿĀrif-i ehl-i ṭarīḳat andadır
Şāriʿ-i ehl-i ḥaḳīḳat andadır

Enbiyā vü evliyā gülzārıdır
ʿĀşıḳ-ı cān-dādeniñ bāzārıdır

Andadır cümle ḫıred-mend-i cihān
Andadır cümle umūr-ı kārdan

Miśl ü mānendi degil Şām u Ḥaleb
Evliyā burcı dimişler ol sebeb

Vaṣfına ḳādir degil billāh zebān
Her nice vaṣf eylesem artar beyān

ʿAzm-ı seyrān itmekçün ḫāṣ-ı ʿālem
Her güne maḫṣūṣ olunmuş bir maḳām

Buḳʿa buḳʿa evliyāullāhını
Geşt iderler cümle'i dergāhını

Yetmiş üç dirler ziyāretgāhını
Ekśerin ḳıldım ziyāretgâhını

Bir rivāyet söylediler ey ʿazīz
Yetmiş iki bin velī diñle temīz

Cümlesi ehl-i taṣarruf ḫayr-ḫˇāh
Ravża-i Baġdād'a olmuşlar penāh

Ḥażret-i Şeyḫ

14

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Evvelā sultān u gül-i evliyā
Dergehinde cān u dil bulur żiyā

Şeyḫ Geylānī çerāġ-ı evliya
Hādī-i rāh-ı velayet pür-ziyā

Ravża-i pāki kerāmetgāhıdır
Ehl-i ḥācātın ziyaretgâhıdır

6b

Vaṣf olunmaz dil ile vaṣfı anıñ
Şarḳı ġarbı ḳābilmiş luṭfı anıñ

Ḥażret-i İmām Aʿẓam

15

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Hem İmām Aʿẓam meẕāhib rehberi
Kuḥl-i çeşmimdir anıñ ḫāk-i deri

Ḫāk-i dergāhı cilā-yı çeşm-i cān
Oldurur İslāma ser-meẕheb ʿayān

Ḥażret-i İmām Mūsā

16

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Mūsā-i Kāẓım īmām-ı evliyā
Nesl-i pāk-i Ḥażret-i Şāh Rıżā

Zeyn olunmuş renk renk kāşānesi
Şem'iniñ ʿālemdürür pervānesi

Şeyḫ Maʿrūf Kerḫī vesā'ir evliyā-i kiram ḥażerātı

17

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şeyḫ Maʿrūf'da eser bād-ı ṣabā
Ol ṣabādan kesb ider cānlar ṣafā

Zümre'-i İslām'adır ḥācet-revā
Ḫāk-i dergāhı vücūda kimyā

Şeyḫ Cüneyd Şeyḫ Şehābeddīn ayār
Cān-ı dilden maḥv ider gerd ü ġubār

Şeyḫ Sırri Şeyḫ Sirāceddīn ayār
Şeyḫ Muḥammed Şeyḫ Celāleddīn kibār

Bişr-i Ḥāfî'dir miyān-ı bostān
Daḫı Şeybān Rāʿī bulmış āsitān

Şeyḫ Necīb ve Şeyḫ Muḥammed Ṭāhirī
Devr iderler bāṭını hem ẓāhiri

7a

Şeyḫ Necmeddīn Ebā Yūsuf imām
Şeyḫ Ṣandal Şeyḫ Elfiyye maḳām

Daḫı nice yerde var dīvāneler
Şem'e ḳarşu cān viren pervāneler

Andadır Behlül-i Dānā-yı Emīn
Andadır cümle ḳulūbü's-ṣāliḥīn

Şeyḫ Şıblī Şeyḫ Ḥabībü'l ʿacem
Lāmekān seyrine başmışlar ḳadem

Şeyḫ Muḥyiddīn Ebū Kefgīr ol
Cümlesi ehl-i taṣarruf ṣaġ u ṣol

Hem nebiyyullāh Yūşaʿ ẕü'l-kerem
Yaḳʿa'-i Baġdad'ı ḳılmışdır irem

Andadır Manṣūr-ı Ḥallāc be-nām
Şeyḫ Ḫaylī Şeyḫ Ġazālī imām

Şeyḫ Fāżıl fażlını bilmiş ʿavām
Zāʾir-i dergāh iderler ṣubḥ u şām

Seyr içün oldım tecerrüdle revān
Yaḳʿaʾ-i Selmān'a cān atdım hemān

Seyr ḳıldım her maḳāmı bī-ḥisāb
Söyledim vAllāhu aʿlem bi'ṣ-ṣavāb

7b

Ey dirīġā çarḫ-ı ser-gerdān beni
Ḳıldı kec reftārına ḥayrān beni

Bunca ʿālem bir zaman iḥyā imiş
Her biri kārında hem dānā imiş

Ḳanı bunca evliyālar pür-uṣūl
Hep ʿademde yatıyor cümle melūl

Ḳanı bunca şāh-ı māhān-ı cihān
Cümlesi varmış fenāya el emān

Muṣṭafā ḳanı ki beńzerdi güle
Gör anı dünyā nice ṣaldı yola

Gözlerimden firḳati dökdi ḫūn-āb
Pāre pāre baġrımı ḳıldı kebāb

Gözyaşımla besledim o serv tā
ʿĀḳıbet ḳıldı felek benden cüdā

Dört yaşında rıḥlet itdi Muṣṭafā
Ḫāṭırım bulmuşdı anıñla ṣafā

El emān bu çarḫ elinden el emān
Kimse andan bulmamış emn ü emān

Bunca müddet ʿömr ile ḳıldım güẕer
Virmedi naḫl-ı ümīdim berg ü ber

Gelmeseydim dehre ey cānım nola
Çünki geldim bulsadım kāmım nola

Görmeyince dehrden cevr ü sitem
Ehl-i derd almadı destine ḳalem

Bāḳī olsaydı bu devr ü rūzgâr
Ḳalur idi ol Resūl-i girdgār (?)

Böyledir bu dehr-i devrānıñ işi
Bir ḳarār olmaz neşāṭ ü cünbüşi

Gösterir aġyāra ẕevḳ u ʿayşını
Gösterir aḥbāba hem ġam ceyşini

8a

Köhne zendir işbu dünyā mekri çoḳ
Öyle bir mekkāredir mānendi yoḳ

Bildir evvel teni ṭuġyān ider (?)
Ṣoñra topraġ altına pinhān ider

Evveli şād eyleyüb virir ḥayāt
Ṣoñra maġbūn eyleyüb virir memāt

Bī-beḳādır çünki devr ü rūzgār
Söyle bādı ḳala senden yādigār

Yādigār olsun bu naẓm-ı dil-güşā
Kim beni yād eylese ḳılsun duʿā

Bir duʿā ile beni yād eylesün
Her dü ʿālem Ḥaḳ anı şād eylesün

Ey Ṭabībboġlı duʿālar eyle tā
Ḫiẕmet-i pīrān ola sana ʿaṭā

Cān u ḳalbe virelim ḳuvvet ḥayāt
Diyelim sultān-ı dīne eṣ-ṣalāt

Āfitāb-ı şerʿ deryā-yı yaḳīn
Nūr-ı ʿālem raḥmeten lil ʿālemīn

Der Beyan-ı Vaṣf-ı ʿIyd

18

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Diñleyin bir tāze güftār idelim[107]
Biñden bir rāzı tekrār idelim

Baḥre talub derc idem lüʾlü ḫoşāb
Açalım yārāna derc-i dürr-i nāb

Rişteʾ-i naẓma güherler düzelüm
Baḥr-i maʿnīde muʿallaḳ üzelüm

Açalım bāb-ı leṭāyif bābını
Ḫoş muʿaṭṭar idelüm erbābını

Yevm-i ʿıydın söyleyem evṣāfını
Güş urub diñle bu maʿnī ṣāfını

[107] Şâir bu gazelinde sözün ve mânânın güzelliklerinden bahsetmiştir.

8b

Ol zaman kim yevm-i ʿıyd ola ḳarīb
Ḫāṣ uʿām ola müheyyā gibi ʿacīb *

Her levāzım ḥāẓır ola bī-ḳuṣūr
Herkes öz ḥālince kesb ide sürūr

Leyle'-i ʿıydı çerāġān ideler
Sāz u āhengi firāvān ideler

Ol gice bir ḥaşr ü neşr ola hemīn
Ḫādimānlıḳdan ṭola rūy-ı zemīn

Olına bir şād-mānlıḳ ol gice
Şenlik āvāzı feleklerden giçe

Ṣubḥ ola herkes arar dīldārını
Kul şalur herkes ḳucaklar yārını

Her yaña baḳsan görinür māh māh
Kerem olur būse revācı cāh cāh

Ġarḳ olurlar cümle zerle zīvere
ʿAzm-i dergāhān iderler yeksere

Ḳapanur cümle dükkān u dergāhlar
Açılur bāb-ı ziyaretgāhlar

Ḫoş müzeyyen ṭarḥ ola şehrin içi
Seyr ider birbirine ulu küçi

Öyle bir ṣıfat ola kim izdiḥām
Māl-ā-māl ola hemīn dār u maḳām

Hanḳı cāya başar isen bir ḳadem
Ẓann idersin cümle ʿālem anda hem

Ḫaşr ü neşr ola maḳāmātın içi
Başalar birbirini ulu küçi

İgne atmaġa bulunmaz cāy-gīr
Cümle maḥlūḳāt olurlar pāy-gīr

Her yaña baḳsan nice māhliḳā
Hanḳı birine göñül olsun fedā

9a

Çün tamam ola ziyāretgāhlar
ʿAzm-i gülzārān iderler māhlar

Dest-ber-dest teġannī sāz ile
Baġçe sārū ʿazm iderler nāz ile

Cümle yārān geşt iderler fevc fevc
Ġarḳaʾ-i zer-cāmelerden mevc mevc

Bezm iderler ṣaf-be-ṣaf aḥbāblar
Ḳoyalar ortaya ḳand-i nāblar

Araya naḳl-i mülebbes ḳonılur
Nāz u ʿişveyle tenāvül olınur

Her kim isterse arar dil-ḫᵛāhını
Bī ʿaceb taḥṣīl ider dil-ḫᵛāhını

Kimse māniʿ ya muʿārıż olmaya
Ya niçün bunda ṭurursun ṣormaya

Billāh aʿlādır bu şehrin ʿādeti
Kimseye kimse dimez aşlā köti

Ehl-i ʿişretdir ḳamu mestāneler
Cümlesi yārān yoḳ bīgāneler

Bezm-i ʿişretde ḳılan āhengler
Siḥr ider engüşt-i ḫurmā renkler

Her yana baḳsan nice māh-pāreler
Ṣayd-gāh-ı āşıḳ-ı āvāreler

Āşıḳ-ı āvārelerde yāreler
Nā-ḫūn ḥasret-i girībān pāreler (?)

Çeşm-i sāḥirler işāretler ider
ʿArż-ı dīdāra beşāretler ider

ʿĀşıḳ-ı bī-çāreler ya nitmesün
Ḫūb-dīdāra nice seyr itmesün

Seyr-i dīdār eyleyen mesrūr olur
Görse bir dem şeyḫler mecbūr olur

9b

Kim ki mecbūr olsa ol maʿẕūr olur
Fārigˇ olsa seyrden rencūr olur

ʿAşḳ ile rencūr olan maḫmūr olur
İttiṣāl-i yār ile mesrūr olur

Her nice ehl-i vaṣāyıf fikr ider
Yüzde birin ancaḳ anıñ ẕikr ider

Vaṣfına ḳādir degil billāh zebān
Böyle şehre virmeye Allāh ziyān

Yevm-i ʿıydın evveli ne gün ola
Ol güne dek haftasında ʿıyd ola

Her güni bir ʿıyd her ʿıydı bahār
BārekAllāh bād ola böyle diyār

Bunca nāz u niʿmete olmuş sebeb
Ġıpṭagāhıdır hemīn Şām u Ḥaleb

Līk bu seyre degil herkes ḳarīn
Ehl-i idrāke olınmışdır yaḳīn

Serserī seyrān idenler bilemez
Ehl-i diḳḳat gördigin ol göremez

Herkesin çeşminde yoḳdur ibreti
Herkesin idrāke yoḳdur ḳudreti

Herkese lāyıḳ degil seyr-i cihān
Herkesin çeşminde yoḳ kuḥl-i ʿayān

Herkesin ḳalbinde yoḳ naḳd-i revān
Herkesin dilinde yoḳ ẕevḳ-ı beyān

Öyle ādem var dehān-ı ebḫarı
Farḳ ḳılmaz çeşmi gāv ile ḫarı

Öyle ādem var kelām lezẕeti
Kimyādır ehl-i ḥāle ṣoḥbeti

Hanḳı dil-i cevr ü cefā bīdārdır
Ṣunʿ-ı Ḥaḳ dāim anıñ efkārdır

10a

Ṣunʿ-ı Ḥaḳ'la āşinā olan göñül
Fikr ider āśār-ı ṣunʿı āy u il (?)

Fikr iden āśār-ı ṣunʿ-ı ẕü'l-celāl
Çehre'-i zerde çeker naḳş-ı melāl

Çünkü dil ḥazīnle ḳıldı ülfeti
Lā-cerem efkāra ḳıldı diḳḳati

Fikr iderken nev-be-nev ṣanʿatları
Oldı peydā dilde ʿışḳ leẕẕetleri

Ārzū-yı ʿışk ḥüsn itdim hemān
Ẕevḳ ile ḳıldım temāşā-yı cihān

Ḫūb-rūlar bezmini rām eyledim
Seyr ḳıldım ḥāṣıl-ı kām eyledim

Seyre vardım ḫāṭır ābād eyledim
Hem bu şiʿri ol zaman yād eyledim

Şi'r

19

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ne ḫoş mevsimde yevm-i ʿıyd ammā ittişāl itmiş
Ki ehl-i ʿışḳa bī-ḥadd dil-rubālardan viṣāl itmiş

Çıḳub seyrāna her yandan nice ḥūrī peri-peyker
Bu ṣūretle meger dārü's-selām ismin maḳāl itmiş

Ne ḫoş üstād maʿmūr eylemiş bu cānfezā şehri
Ki āhū-yı siyah çeşmi Ḫotan'da māl-ā-māl itmiş

Derilmiş her ṭarafdan ḥūrīler Firdevs-i aʿlāya
Ṭonanmış sündüs-i istebraḳ ile āl āl itmiş

Güzeller bezmini ḳılmaz temāşā zāhid-i ḫodbīn
Derūnunda behişti arzūlar bir ḫayāl itmiş

Bu meydān-ı muḥabbetdir ider ʿuşşāklar devrān
Zihī meydān-ı ḥüsni ṭop-u çevgān zülf-i ḫāl itmiş

Bu seyr-i pür-ṣafāya cān niśār it ey Ṭabīboġlı
Bugün ʿışk ehli hep dildārına ḳanın ḥelāl itmiş

10b

20

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Çün bu şiʿrü söyleyüb āh eyledim
Ḥasret ile gözyāşın rāh eyledim

Bunca ʿālem seyr ider dildār ile
Yalñız ben seyre vardım zār ile

Ger baña dildār ola hemdem gibi
Seyr iderdim ben de bu ʿālem gibi

Ey dirīġā ḳanı dildārım benim
Bu mübārek günde ol yārim benim

Ḫāṭırım peymānesin ḳıldım nigūn
Ḳubbe'-i gerdūna āh itdim sütūn

Āhımı ḫamyāze'-i dūd eyledim
Micmer-i endīşemi ʿūd eyledim

Āsitān-ı yārdan dūr olmuşum
Firḳatiyle böyle mehcūr olmuşum

Ey dirīġā yāre vāṣıl olmadım
Kaʿbe'-i maḳṣūda nā'il olmadım

Āsitān-ı yāre fırṣat bulmadım
Bunca müddet geçdi vuṣlat bulmadım

Nuḳre-i eşkim hevā ḳıldı telef
Laʿl ü mercan arayu buldım ḫazef

Eyler iken ārzū-yı kimyā
Naḳd-i cān topraġa ṣarf oldı hebā

Ger yazarsam telġrafa şerḥ-i ġam
Pāre pāre daġılur ḳılmaz raḳam

Ger ṣabāya keşf idersem ḥāl-i dil
Şemʿe ẓulm itmekden olur münfaʿil

Şemʿ yaḳmazdı nola pervāne'i
Añlayub ḥāl-i dil-i dīvāne'i

Ey dirīġā nola encāmım benim
Virmedi bu dehr-i dūn kāmım benim

11a

ʿĀḳıbet bir gün beni eyler helāk
Cism-i zārım ḫākdir hem ola ḫāk

Tā nefes tende ola ḳuvvet sebeb
Vācib olmuş maṭlabı ḳılmaḳ ṭaleb

Her nice saʿyı belīġ itdim revān
Olmadım baḫt-ı ḳaradan şād-mān

Ṭāliʿmdir hep beni maḥzūn iden
Ġonçe bağrım cevr ile pür-ḫūn iden

Münāziʿ Bā Ṭāliʿ

21

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey benim baḫtım nedir ḥāliñ seniñ
Bu girān ḫˇāb içre aḥvāliñ seniñ

ʿĀlemi bīdār ḳıldım zār ile
Sen henüz ḫˇāb içre ḳaldın zār ile

Ḳılmadın bu ḫˇāb-ı ġafletden ferāġ
İtmedin idbārını benden ırāġ

Ya ḳıyām it ḥālime eyle naẓar
Ya beni terk it aḫī virme keder

Ḳalmadı ṣabr u sükūnım cevrden
Kim göribdir bunca cevr-i dehrden

İstemem senden daḫı sūd ziyān
Bāri nefʿiñ yoḳ baña ḳılma ziyān

Bunca müddetde beni yād itmediñ
Ḫˇāh nā ḫˇāh bir kezin şād itmedin

Ahd ü mīśāḳı unutduñ bilmezem
Ya ṭarīḳ-ı nefs dutduñ bilmezem

Münāzaʿa Bā Nefs

22

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Āh bu nefs-i şūm elinden āh ola
Tā be-key ḫāṭır perīşān rāh ola

11b

Her zaman andan gelür derd ü belā
Bir zaman eksük degil cevr ü cefā

Neyleyem yā Rab bu nefs-i mār ile
Cismimi yandırdı maḥż-ı nār ile

Būm-veş terk eylemez vīrānemi
Key mülevves eyledi kāşānemi

Gel beni terk idegör ey bol heves
Çoḳ beni incitme benden mihr kes

Āh bu düşmanlar elinde nola ḥāl
Cān ḫalāṣ itmek bularun key maḥāl (?)

Biri dünyā biri şeyṭānu'r-racīm
Ol biri nefs-i ʿadūdır key le'īm

Maʿṣiyetdir işlerim āh nidem
Yā Ḫodā bunlar elinden ben nidem

Hep perīşānlıḳdurur kārım benim
Gice gündüz fikr ü efkārım benim

Saña sıġındım ki sensin yā ilāh
Mücrimi ʿafv idici bir pādişāh

Kendime Ḳurān'ı çün ḳıldım penāh
Sen şefīʿ it anı her dem yā ilāh

Ḥālime raḥm eyle yā Rab vir murād
Raḥmetiñle vālideynim eyle şād

ʿAfv ḳıl üstādımı bünyādımı
Senden özge kimse ṣormaz dādımı

Sensin ancaḳ ʿayn-ı settārü'l-ʿuyūb
Sensin ancaḳ ʿayn-ı ġaffārü'ẕ-ẕünūb

Sensin ancaḳ derde dermān eyleyen
Sensin ancaḳ müşkil āsān eyleyen

Müşkilim ḥall eyle vir ġamdan necāt
ʿIşḳ ile ḳılsun dil ü cān iltifāt

12a

Ol ḥabīb-i ẕāt-ı pākin ḥürmeti
Ol Resūl-i kāinātın ḥürmeti

Münāzaʿa Bā ʿAḳıl

23

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey perīşān ʿāḳıl sende söyle hem
Sende nitdiñ çekmedim andan elem

Hep nedāmetdir seniñ de işleriñ
Kim meger nefs ile var cünbüşleriñ

Ḳılmadın bir dem benimle iltifāt
Luṭfile göstermedin rāh-ı necāt

Ben seni her dem ḳıluram ārzū
Sen beni ʿār eyleyüb oldın ulu

Yār-ı ġārım olmadın ʿār eyledin
Her işim nā-kām u düşvār eyledin

Bu cefālar cümlesindendir baña
Bu belālar cümlesindendir baña

Sen eger baña olaydın dest-gīr
Bu perīşānlıḳda olmazdım esīr

Her zaman rāyımda taḳṣīr eyledin
Ya meger tevfīḳi teʾḫīr eyledin

Ḳılmadıñ bir dem baña tevfīḳ-i yār
Olmadıñ rāh-ı ḫaṭırda ġam-güsār

Sen de git senden de bir kām istemem
Böyle sevdāda dilā-rām istemem

Cān ḳala cismimde tā kim ṣāġ ola
ʿĀḳıbet bir gün o da toprāġ ola

Ṭaġıla terkīb-i icra-yı vücūd
İsm ü resmim maḥv ola ḳalmaya sūd

Āb u nār u ḫāk ü bād ola hebā
Çār ʿunṣur ḳalmaya ola fenā

12b

Maḥv ola dünyādan āśārım benim
Yād iden olur ʿaceb varım benim

Rūḥ ola teslīm tā yevmü'l ḳıyām
Bāḳī Allahdır hemīşe lā benām

Ḥayy u bāḳīdir aña yoḳdır zevāl
Māsivā bulmalıdır cümle zevāl

Bu ḫayāl ile hemīn ḥayretdeyim
Māsivāyı fikr idib dehşetdeyim

Ey dirīġā neyleyem bu ḥāl ile
Bu perīşānlıḳda bu aḥvāl ile

Şāmeden bir şemme aldım bilmezem
Ya baḥār-ı ʿışḳa daldım bilmezem

Bilmezem aḥvālimi kim ben neyem
Ya nigāh-ı şemʿe bir pervāneyem

Ḳābil-i taʿbīr olunmaz işbu ḥāl
Gördigim ruʾyā durur bilmem ḫayāl

Her zaman bu fikr ile zār olmuşam
Yā meger ʿışḳa giriftār olmuşam

İşbu şiʿri her zaman yād eylerem
Ḥayret aḥvālinde bünyād eylerem

Şiʿr

24

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey göñül bilmem neden ben böyle nālān olmuşam
Ya kimiñ ʿışḳıyla ben böyle perīşān olmuşam

Ṣabrım ārāmım ḳarārım kimdurur tārāc idem
Ya mey-i bezm-i elestden böyle sekrān olmuşam

Rūḥ kimdir cism kimdir ʿaḳl ü idrākim nedir
Cān nedir ya ben kimim meyyāl-i cānān olmuşam

Cümle eczā-yı vücūdım ʿışḳ ile ülfetdedir
ʿĀşıḳ maʿşūḳ kimdir böyle ḥayrān olmuşam

Ẕevḳ u şevḳi bunca kimdir dilde taḥrīk eyleyen
Berḳ-i ḥüsne böyle bir ġāyetde sūzān olmuşam

13a

Bülbül-i bāġ elest-dem emre āmennā deyu
Ya ezelden beste'-i iḳrār-ı cānān olmuşam

Ey Ṭabīboġlı ṣıfātım maẓhar-ı Ḥaḳ'dır benim
Dest-i ḳudretle binayım sırr-ı sübḥān olmuşam

25

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Çün bu şiʿri söyleyüb āh eylerem
Derd ile cānımdan ikrāh eylerem

Öz girībānım dutub çāk eylerem
Cismimi ālūde'-i ḫāk eylerem

Virmedi rāḥat baña bu dehr-i dūn
Ḫāṭırım tek göreyim olsun nigūn

Ana raḥminden düşenden bu yaña
İltifātın görmedim bir dem baña

Ger bu derd ile olursam ben helāk
Kim mezarım ḳaza ya kim örte ḫāk

Ey felek senden baña feryād ola
Dem-be-dem cevriñ elinden dād ola

Bir kezin rāyımca devrān itmedin
Terk idib bīdādı iḥsān itmediñ

Lāle-tek dāġ-ı dilim al eylediñ
Sūsen ümmīdimi lāl eylediñ

Gözlerim giryān ḳıldın zār ile
Nergis-i çeşm-i ḫayāl-i yār ile

Yāsemin-tek rū-yı zerd itdiñ beni
Gülşen-i şebboy-u derd itdiñ beni

Ġonçe baġrım cevr ile ḳan eylediñ
Sünbül-i ṭabʿım perīşān eylediñ

Gülşenim berg-i gülim ḫār eylediñ
Murġ-ı cānım bülbül-i zār eylediñ

13b

Āhımı ḳıldıñ benefşe nāb-tek
Gözlerim yaşın dürr-i sīrāb-tek

Ḫār ḳıldıñ berg-i nesrinim benim
Nār ḳıldıñ ḳalb-i temkīnim benim

Bāde virdiñ ḫaṭṭ-ı reyḥānım benim
Āh u zār itdiñ ḫoş elḥānım benim

Mūyımı āġ eylediñ kāfūr-tek
Zaʿferān itdiñ tenim nāsūr-tek

Rişteʾ-i ümmīdimi ḳıldıñ zebūn
Kāseʾ-i maḳṣūdımı ḳıldıñ nigūn

Baġrımı yaḳdıñ buḫūrdān eylediñ
Gözyaşım ṣaçub gül-āb-dān eylediñ

Ateşim dilde fürūzān eylediñ
Göz yolından āb-ı rīzān eylediñ

Gözlerim sermāyesidir nem benim
Ya fırun-ı ʿışḳdır sīnem benim

Cevr ile yaḳdıñ vücūdım mum-tek
Meskenim vīrāne ḳıldıñ būm-tek

Her zaman tenhā tefekkür eylerem
Kendi sāyemden teneffür eylerem

ʿAcz ile ḳıldım sükūtı pīşe ben
Cevr ile çekdim dile endīşe ben

Öyle sākit derd ile pejmürdeyim
Ẓannider gören beni bir mürdeyim

Giceler yanmaḳdayım ḳandil gibi
Gündizin zaʿf –ı göñül mendil gibi

Oḳuram Yaʿḳūb-veş ṣabr[an] cemīl
İftirāḳ-ı yār ile oldım ʿalīl

Her seḥer bisyār bīdād eylerem
Çarḫ elinden dād-ı bīdād eylerem

14a

Bugüne dek cevrini çekdim nola
Daḫı bundan böyle aḥvālim nola

Bir zaman maḥbūs-ı zindān eyledi
Cevr ile göñlim perīşān eyledi

Bir zamanda ḳıldı ser-gerdān beni
Matem-i hicrān ile giryān beni

Bunca cevre bilmezem nedir sebeb
Cümle ʿālem böyle mi bilmem ʿaceb

Bir naẓar ḳıldım felekden ben baña
Vaṣf-ı ḥāl itdim bu şiʿr ile aña

Şiʿr[108]

26

Ey felek bu cevriñ elinden emān emān
Bu cevr-i sitemi kem eyleye beyān beyān

[108] Bu şiirin vezni bulunamamıştır.

Ṣalub āteş-i miḥnete hicr-i yār ile
Sen itdiñ bu dāġ-ı dile nihān nihān

Ṭāliʿm eyledin rāh-ı ṭalebde zebūn
Baḫtıma virdiñ bir ḫˇāb seyrān seyrān

Sen revā gördiñ bu miḥneti baña
Bu derd-i dāġı kim eyleye ʿayān ʿayān

Ḫayāl eylediğim revā görmedi ḳażā
Her tīr-i belāya eyledi nişān nişān

Rāz-ı derūnımı söyledim şemʿe bir gice
Ḥayretle şemʿ hevāya çekdi ziyān ziyān

Kime şikâyet idem derd-i dilimi
Ki yoḳ bir maḥrem-i rāz nihān nihān

O māh bilürken hicr ile ḥālimi
Yine raḥm eylemez o kaşı kemān kemān

Budur ḥāṣılım ancaḳ ḥayātīden
Ki bir neşāṭa yüz ġamdır miyān miyān

Esīr-i firāḳ-ı mātemim ṣubḥ u mesā
Dökilür āb-ı sirişkim revān revān

14b

Medāyiḥ-i Ḫammām-ı ʿAli sene 1281

27

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ḫammām-ı ʿali mürde olan cāna devādır
Hem ʿayn-ı zülāl-i eśeri feyz-i Ḫudā'dır

Ser-çeşme'-i ḥikmetden olan āb-ı zülāli
Emrāż-ı vücūda eśeri ʿayn-ı şifādır

Ġā'ibden aña Ḫıżr ile İlyās ider imdād
Cemʿiyyet-i emrāża devā baḫş-ı ʿaṭādır

Her yandan aña māyil olur nice bin enfās
Ġusl-i beden itmek heves cāna ṣafādır

Bir ġāyet ile āb-i ḥarāret ider iẓhār
Bir maʿden-i ḥikmet-zedeʾ-i sırr-ı Ḫudāʾdır

Ḥavżı gibi çāk ola nola sīneʾ-i sūzān
Çeşmim heves ṭasıyla rīz-āba sezādır

Gördikçe Ṭabīboġlı oḳur vaṣfını her dem
Ḥammām-ı ʿAli āyineʾ-i cisme cilādır

Sene 1282 Bāziyān maḥālinde ẕiḳr olındı

28

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Seyr çün seyyāḥa bir cāy-ı ṣafādır Bāziyān
Diresler toprağınaʿanber sezādır Bāziyān

Alsalar ḫākisterinden sīm ile zer vech var
Sīm ü zer mānendi gūyā kimyādır Bāziyān

İntifāʿ āśār dutmış her ṭaraf ḳılsan naẓar
Kūh-ı ṣaḥrāya ser-ā-ser rehnümādır Bāziyān

Vaṣf olınmaz ḫūb-rūyānı hezārān dil ile
Bī-tekellüf mesken-i māh-liḳādır Bāziyān

Bāz ider murġ-ı dile şehbāz-ı çeşmān-ı siyāh
Ṭavḳ-ı sīm ġabġabaʾ-i āşınādır Bāziyān

Seyr çün gerdeşdedir çeşmim ʿaceb dolab-veş
Çarḫ-ı muʿīnde baña bir mācerādır Bāziyān

Ey Ṭabīboġlı tesellā baḫş ider ġamginlere
Āb u tābı muʿtedil ṣaḥn-ı ṣafādır Bāziyān

15a

Kerküklileriñ ʿAskere Alınması

Sene 1275 Der-beyān-ı Girift Niẓām

29

Müfteʿilün fāʿilün müfteʿilün fāʿilün

Ḳıldı felek ʿayşımız ḥasret ile pür-keder
Ḥālimize raḥm idib ḳılmadı aṣlā naẓar

Ṣaldı firāk āteşin miḥnet ile Kerkük'e
Zühremizi çāk idib ḳıldı bizi pā u ser

Dāne'-i engūr-tek ḫalḳı şaçub ṭaşraya
Żabṭiyeler çağırur arḳadan eyne'l- mefer

Şehr içini diyelim ṭopṭolu āh u fiġān
Oldı nice kimseniñ ḫāṭırı zīr ü zeber

Ṣanma Ṭabīboġlı kim rāḥatı bu mülkde
Başına ḳıl çāreñi ẕevḳ ile eyle sefer

Sene 1287 Ḥāfıẓ Derviş İbrāhim Ḥaḳḳında

30

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ḳaṭre ḳaṭre āb atuban gözlerim ẓulmāt olur
Fāş idersem ḥāl-i zārım gūş idenler māt olur

Her gice bī-ḫˇāb u tenhā āhımı gūş eylese
Daġılur çarḫ-ı felek seyyāreler ẕerrāt olur

Ḫāṭıra geldükce eyyām-ı temāşā-yı cihān
Rūz u şeb fikr ü ḫayālim özge bir ḥālāt olur

İşbu ḥāl ile ṣıġındım sākin-i Baġdāda ben
Yüz süren ḫāk-i derine vāṣıl-ı ḥācāt olur

Kūşe'-i vaḥdetde nā-binā eger ṣabır ola
İrişür nūr-ı ilāhī ḳalbi hem mirāt olur

Derviş İbrāhim tażarrū birle ḥaḳḳı yād ḳıl
Yād iden ism-i Ḫudā'yı şāfiʿ-yi āyāt olur (?)

Ey Ṭabīboġlı tevekkül ḳıl umūrıñ ḫāliḳa
Zümre'-i ehl-i tevekkül vāṣıl-ı biẕẕat olur

Bu gülzār-ı ġazādan bir varaḳdır sene 1268
Şükūfe-i derd-i dilden bir sebaḳdır

15b

31

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey müselmānlar meded kim ahd ü peymān vaḳtidir
Ġayret ile hem ġazāda virmeye cān vaḳtidir

Ey olan leb-teşneler ḳıl āb-ı kevśer ārzū
Gör ki ḳayd-ı menziliñ iç āb-ı ḥayvān vaḳtidir

Vir bu ʿömri geç bu cāndan dehri eyle pāy-māl
Ṭālib-i cennet isen ger ḥūr u ġılmān vaḳtidir

Ḳıl ġazāyı ʿışk ile yād eyle ḥaḳḳı şevḳ ile
Emr-i ḥaḳḳı ger dilersen cism-i ʿüryān vaḳtidir

Ger şehīd olsan sana luṭf-ı ilāhīdir müdām
Cennetü'l-me'vāda dut ḥūr ile iskān vaḳtidir

Eyle bār-ı menziliñ rūşen ḳıyāmet güni hem
Olmaya ẓulmetde rāhıñ şemʿ-i tābān vaḳtidir

Ey olan ṭālib bu dünyāya belādır ḥāṣılıñ
Gel teveccüh ḳıl mekānıñ ʿāli rıḍvān vaḳtidir

Din yolına cān virib aʿdādan algıl intiḳām
Ṣāḥib-i nuṣret olan ʿAbdülmecid ḫān vaḳtidir

Ey ḫoş ol kimse ġazā ḳılmaḳ naṣīb olmış aña
Olma ġāfil fırṣatı fevt itme devrān vaḳtidir

Aç göziñ kim ġāfil olma dehr ḥālinden hemān
Fitne'-i āhir zamān Deccāl-i Şeyṭān vaḳtidir

Vaḳt irişdi ola ẓāhir Mehdī'-i ṣāḥibzaman
Hem nüzūl-ı Ḥażret-i ʿĪsā'ya fermān vaḳtidir

Ḳıl girībān-çāk dehrin ġuṣṣasından fāriġ ol
Gül gibi çāk-i girībān ġonce-ḫandān vaḳtidir

Ḳāmet-i ḫam birle varsaydım ġazānıñ deştine
Ol zamanda cāna virdim bülbül efġān vaḳtidir

Pāre pāre ḳılsa ger şemşīr gerdūn cismimi
Lāle-tek melbūs-ı ḥamrā ḳana ġalṭān vaḳtidir

Ger Ṭabīboġlı bu derd ile ġazāda virse cān
Verd ile ḳanlu kefen ḫāk ile yeksān vaḳtidir

16a

Sene 1277 Der-beyān-ı Tārīḫ-i Maḳtūl Aḥmed

32

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dehr-i bīdād ile göñlim ġonçe-tek ḫūn itdiler
Baġrımı cevr ü sitem birle diger kevn itdiler

Mest-i ḫˇāb-ı rāḥat iken ġuṣṣa'-i endūhından
Cāme-i ḫˇāb içre beni çün ġarḳa'-i ḫūn itdiler

Cism ü nāzıñ perverem ālūde'-i ḫūn-āb ile
Dest-i ẓulm-i āb-dār tīġ-ı gülgūn itdiler

İtdiler āvāre mülk-i ḫānumānımdan beni
Ḥaḳ ḳabūl itmez bu ẓulmi ġayr-ı ḳānūn itdiler

Dökdiler topraġa ḳanım çün şehīd-i kerbelā
Cismimi māh-ı muḥarrem içre pür-ḫūn itdiler

Şiddet-i ẓulm ile şimdi ʿāleme efsāneyüz
ʿĀlem içre dāsitānım dürr-i meknūn itdiler

Rūzgārın çekdiğim oldır dirīġā cevrini
Dostlar ḳan aġlayub düşmanı memnūn itdiler

Gūş iden aḥvālimi dökdi gözinden eşk-i ter
Sīne'-i sūz-i dili aḥbāb-ı maḥzūn itdiler

Ḳıl Ṭabīboġlı Aḥmet'de nām (?)
Bir nice beyidler gelüb çoḳ şiʿr mevzūn itdiler

Der-beyān-ı Pardakçı̱zāde Aḥmed 1270

33

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Memāt-ı vāṣılıñ ḳurbı ḥaḳīḳatde ḥayāt oldı
Dil-i zārıñ bu cevr-i dehrden rāh-ı necāt oldı

Ecel bādı perīşān eyledi çün şemʿ-i ruḫsārıñ
Cihānda gül yüziñ berg-i ḫazāna iltifāt oldı

Binā-yı ʿömrini ḳahr itmekçün işbu ʿilletle
Nice ḥāẕıḳ ḥekīmler bī ziyān bī-tāb māt oldı

Ḥayāt şemʿiniñ nūrı żaʿīf oldı vücūdıñ tek
Firāḳ ile şeb-i ẓulmetde hem ḳaṭʿ-ı ḥayāt oldı

Meger ḫˇāb- ı ʿadem ḳıldın viṣāliñ dil ṭaleb eyler
Firāḳından nice diller seniñ çün bī-necāt oldı

16b

Felek giydi memāt-ı Aḥmed içün cāme'-i sevdā
Ki dāġ lāle'-i gerdūn şafaḳ-ı şām ṣıfāt oldı (?)

Ṭabīboġlı seniñ-tek bī-nişān olsa ʿaceb olmaz
Vücūdı derd ile topraġa [illegible] oldı

Der-beyān-ı tāriḫ-i Ḫaṭīb Muḥammed Ṣāliḥ Efendi 1280[109]

34

Hezār ḥayf o ẕāta muḥibbü'l-ʿulemā
Nūş eyledi sāḳī'-i ecelden cām-ı fenā

Cenāb-ı Dānyāl ʿaleyhi's-selāmın
Ḫaṭībi Muḥammed Ṣāliḥ Efendi dānā

O elfāẕ-ı güher-rīzden ḫiṭābetde
Ḥalāvet kesb iderdi ḳand-nümā

Hezār fiġān eliñden ey çarḫ seniñ
Yine keder-yāb eylediñ dili ṣubḥ u mesā

Fiġān-ı nāle' vü zārīde Ṭabīboġlı
ʿAndelibān-ı cihān oldılar gūyā

Tāriḫ-i Vefāt-ı Ḥācı ʿAli 1407

35

Feʿilātün feʿilātün feʿilün

Evveli ġāzi idi Ḥācı ʿAli
Āḫiri oldı vebā ile şehīd

[109] Bu şiirin vezni bulunamamıştır.

Şübhe yoḳ ehl-i cenān oldıġına
İderüz raḥmet-i Mevlāya ümīd

İçdi hengām-ı vebā cürʿasını
Bu idi ḥükm-i ilāhīde vaʿīd

Dilerüz rūz-ı cezā raḥmet eyle
Cürmüni ʿafv ide Ḥallāḳ-ı Mecīd

Ey Ṭabīboġlı duʿālar idelüm
Rūḥını şād ide Allāh-ı Vaḥīd

17a

Der-beyān-ı Tārīḫ-i Vefāt-ı Ḫalīfe Molla Zeynel ʿĀbidīn 1409

36

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Künc-i dilde nār-ı firḳat öyle sūzān oldı kim
Çeşm-i terden ṣu gibi ḫūn-ı ciger oldı revān

Ey ciger yan ey gözüm ḳan dök bu dem hicrān ile
Tīre ḳıldı ʿayşımız gülzārını bād-ı ḫazān

Ḳıldı rıḥlet bir ferīd ʿaṣr-ı ʿālim-i muʿteber
Nāmı Zeynel ʿĀbidīn meşhūr beyne'l-ʿārifān

Var mı anıñ gibi bir ʿālim-i süḫā bu ʿaṣırda
Bir çerāġ-ı dīn idi ʿilmiyle ol ṣāḥib zaman

Eylemişdi ʿilmiyle dārü's-selāmı pür-güher
Ḳılmışdı ʿālemi ḫoş-meşrebiyle kāmrān

Nice dökmesün anıñçün çeşmimiz ḫūn-ı ciger
Nice yanmasun firāḳ-ı nārına bu cism ü cān

Ẓulmet-i hicr ile tār oldı felekde māh bedr
Tīre oldı ġuṣṣadan āyine'-i kevn ü mekān

Dāġ dāġ oldı Ṭabīboġlı derūn-ı sīneden
Oldı bu ḥasret derūn-ı sīnede ḫāṭır nişān

Velehū eyḍan

37

Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün fāʿilün

Firḳatin cevri beni ḳıldı ġamın hem-rāhı
Żaʿf virdi tenime hicr-i firāḳın āhı

Çekerem āh nola bir daḫı girseydi ele
Dem-be-dem dilde ḫayāl eylediğim dil-ḫᵛāhı

Āh kim Zeynel Efendi nefs-i pākinde
Yerde gūş eyledim ḥarf-i kelāmullāhı

Gerçi ʿālemde firāvān bulunur ṣavt-ı ḥanīn
Līk herkes olamaz muṣḥaf-ı ḥaḳḳ āgāhı

Dāġ dāġ oldı Ṭabīboġlı ciger ḥasret ile
Düşmedi fırṣat ele yerde görem dil-ḫᵛāhı (?)

Aḥvāl-i zamāneden bir nüsḫadır 1298

38

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

İşbu devr-i pür-muḫālif bir ʿaceb devrān imiş
ʿĀlemin aḥvālini fehm itmeyen nādān imiş

17b

Ey müselmānlar meded İslāma raġbet ḳalmadı
Şimdi ḳānūn-ı firengī ʿādet-i edyān imiş

Nüsḫa'-i ehl-i maʿārif pendin almaz hiç kim
Ḫalḳ dünyā zīnetine māyil ü ḥayrān imiş

Ḳalmadı ehl-i ḳanāʿat hep ṭamaʿkār oldı ḫalḳ
Ẕī-ṭamaʿ ẕilletde dāim mūcib-i ḫüsrān imiş

Ādemi ḥırṣ-ı ṭamaʿdır her belāya uġradır
Ādeme ḥırṣ-ı ṭamaʿ bir āteş-i sūzān imiş

Her kimi gördimse eyler fikr-i cemʿ-i sīm ü zer
Kāfire īmān faḳrın derdine dermān imiş

Hep esīr-i zen olub ḳalmadı bir ġayretlü er
Şimdi dünyā zenlere bir ʿarsa’-i meydān imiş

Ṣubḥdem her kim yataġından çıḳar kesb itmeğe
Kiminiñ maḳṣūdı ḥaḳdır kiminiñ ʿişyān imiş

Aradım bāzār-ı şehri bir ʿamel-ṣāġ görmedim
Kimi ṣarrāf muḥtekirdir kimisi ġaşyān imiş

Bir naẕar ḳıl diḳḳat ile çarşu bāzār ehline
Alvirde birbirini aldamak yeksān imiş

Kimse kimseye meded ḳılmaz arar öz nefʿini
Herkes öz nef’i temennāsında sergerdān imiş

Ḫalḳ gözin birbirine dikmiş arar aḥvālini
Bir ʿadāvet ḥissidir bu cümlede yekṣān imiş

Kimisi hem-ṣoḥbet olmuş hep ḳulaḳ laḳırdısı
Ṣoḥbeti zemmām ü nemmām ġıybetü bühtān imiş

Ḫalḳ ekśer kāẕib olmuşdur ḫilāf-ı vaʿd ile
Yüz yalan vallāh billāh söylemek āsān imiş

Merd olan kiẕbe tenezzül eylemez dünyā içün
Kāẕibin ʿālemde ḳadri dāyimā noḳṣān imiş

Nefsini bilen yalān dimez bilür Allāhını
Ḥırṣ-ı nefsi żabṭ iden bu devirde merdān imiş

18a

Bozdı erkān u umūrı cāhil-i bed-māyeler
Şimdiki nā-şerʿī işler anlara erkān imiş

Arzū-yı cāh u manṣıb mest idibdir ʿālemi
Öyle ẓālimler ki vardır kibr ile şeyṭān imiş

Baʿżı nākes vār meʿmūr dalanur aç ḳurt gibi
ʿĀlemi zinhāra virmiş yaʿni me’mūrān imiş

Ḫalḳın emvālini almaḳ āl ile fırṣat bilür
Mürtekib bār-ı ʿamelde ḫar gibi ḥayvān imiş

İrtikābın resmini her kim bilür erbāb olur
Ehl-i ḥaḳḳın rāh-ı ḥaḳḳa gitdiği nādān imiş

Mürtekib mekr ile celebin bir ticāret ẓann ider
Bilmemiş her dānesi bir loḳma’-i nīrān imiş

Aġzını açmış ḳapar loḳma bahādır kelb gibi
Mürtekibā din mucīdi lire de īmān imiş

Yüz tereddüd eylesen lillāh görmez maṣlaḥat
Olmasa taḥtü’l ʿabā hep işlerin noḳṣān imiş

Herkes açmış pencesin şāhin gibi ḳapmadadır
Bu ʿalāmetler ḳamu dīn żaʿfına bürhān imiş

Her ḥarāmı fiʿl ile bed-māyeler ḳıldı mübāḥ
Meẕhebi gāvurla anların meger yeksān imiş

Meẕheb-i bed-māyeler-tek rāyic oldı aḳçeler
Aḳçe daʿvāsında ʿālem vālih ü ḥayrān imiş

Kār-ı kesb taʿtīl olub iş ḳaldı aḳçe ṣarfına
Aḳçe ṣarfın ʿaḫẕ iden ʿāriyyeti noḳṣān imiş

Aḳçenin ṣarfını almaḳ lāyıḳ-ı İslām degil
Bu ḫaṭā fiʿl-i ṭarīḳ-i ʿādet-i edyān imiş

Ḥaḳ ḥarām iden ribā ismin güẕeşte ḳoydılar
Ḫavf idib ḥaḳdan dimezler śābit-i Kurān imiş

Ḳande bir müfsid gizir ehl-i şeḳāvet var ise
Adına muḫbir dirler bu ʿaceb erkān imiş

18b

Şurb-ı ḫamra māyil olmuş ḫalḳ ekśer bu zaman
Şurb-ı ḫamrın māyili müstevcib-i nīrān imiş

Şurb-ı ḫamr ile livāṭı iblis itdi iḫtirāʿ
Kim aña mecbūr olursa mürşidi şeyṭān imiş

Şübhe yoḳdır mey-perest dergāh-ı Ḥaḳ’dan dūr olur
Ger olursa tevbesiz ol kimse bī-īmān imiş

Milḥ-i İbrāhīm Halīl’i ḳıldılar ʿāma ḥarām
Kim anıñ muʿciz nümāsı ʿāma bī-pāyān imiş

Girdi resm-i mīriye işbu nemek oldı ḥarām
ʿĀleme işbu nemek bir niʿmet ü iḥsān imiş

Meyl ider ʿālem ḥarāma şöhret-i dünyā içün
Ḥaḳ helāli arayan nādir o da pinhān imiş

Muṣḥaf u āyet ḥadīśi gūş idenler ḳalmadı
Şimdi her nākes fürū-māye cerīdeḫˇān imiş

Ey dirīġā gitdi ḥürmet ʿilme raġbet ḳalmadı
Nüsḫa'-i ṭavr-ı Firengi ḳābil-i almān imiş

Medrese cāmiʿ mesācidler ḫarābe oldı hep
Zeyn olur kāşāneler bu ḳıllet-i īmān imiş

Düşdi ḳayd-ı zillete pest oldı erbāb-ı ʿulūm
Cāh ile cāhil arada ʿizz ü ʿālīşān imiş

İrtifāʿ-ı ḳadr u manṣıb ḫalḳı ıżlāl itdi hep
Şerʿe uygunsuz ḳıyāfet anlara zīşān imiş

Kisvet-i gāvur gören sözde müselmānım dir
ʿĀdeti gāvur olan nā-ḳābil-i īmān imiş

Iştılāḥ-ı dīn içün İslāma bir kisvet gerek
Şimdi İslām ile edyān kisveti yeksān imiş

Giderek inceldi dīn ḫalḳ birbirine uydılar
Mü'min ü tersā ḳamu ḥürriyete yeksān imiş

Ṣorma hiç ḥürriyetin aḥvālini bir raḫnedir
Mülk-i dīnin hedmine bir tīşe'-i bürrān imiş

Yaʿnī gāvurla müselmānı berāber dutdılar
Çünki İslām gāvura maġlūb u ser-gerdān imiş

19a

Kisveti eyninde gāvurdur faḳad şapḳası yoḳ
Kendi zuʿmunca Müselmān ḳābil-i īmān imiş

Ḳoydılar ḳayd-ı ḫarāca millet-i İslāmı hep
Bu ʿalāmet fitne'-i āḫir zaman bürhān imiş

Her ḫilāf-ı ḳānunı neşr itdiler ʿālimlere
Bī-şerīʿat ḥükm iden bir zümre'-i ṭuġyān imiş

Şerʿ-i enverdir ʿadālet yollarınıñ rehberi
Şerʿ-i enver cevher-i ḥikmetʿadāletgān imiş

Şerʿ-i enverdir müselmānıñ çerāġ-ı rūşeni
Şerʿ-i enver dīn-i İslāma güzel erkān imiş

Zīnet-i dünyā içün nesḫ oldı hep erkān-ı dīn
Şimdi eṭvār-ı Firengī anlara erkān imiş

Dīni dīnāra virib uḥrāyı dünyā çergine
Öyle dinsizler ki vardır dīn ana bühtān [imiş]

Ḥaḳḳ ile nā-ḥaḳḳı ayırd eyleyen nādir olur
Şimdi bu eyyāmıda ḥaḳ söylemek küfrān [imiş]

Ne ḥayā ḳaldı ne inṣāf u mürüvvet ne ḥicāb
ʿĀlim ü cāhil ulu küçi ḳamu yeksān imiş

Küfr iden ʿafv olunur virür cezā'-i naḳdiyye
Ḥaḳ şehādet eylemek bu devirde küfrān imiş

Küfr ile nā-ḥaḳ şehādet şerʿ ile tercīm olur
Ḥaḳ şehādet eylemek mü'minlere īmān imiş

Meyl iden dünyā ʿimārātına bī-tevfīḳ olur
Her nice dünyāda şān u şevkete ẕīşān imiş

Baʿżı ismin ḥācı ḳoymuş bilmemiş ṣavm u ṣalāt
Baʿżı sünnetsiz ṭahāretsiz ḳavī ṭuġyān [imiş]

Kisveti gāvur olan ḳalbinde olmaz merḥamet
Merḥametsiz ādemin taḫmīri bī-īmān imiş

Çoḳ müselmān var gāvur kisvetiyle faḫr ider
Ṣanki eyninde libās-ı cennet-i ʿAdnān imiş

Oldı nā-şerʿi her iş ḳuraʿ bes (?)
Millet-i İslāma ancaḳ bu kerem iḥsān imiş

19b

Ẓālimin maẓlūm elinden kime şekvā eylesün
Ḥaḳḳ ile nā-ḥaḳḳ serler şimdi hep yeksān imiş

Bir zaman ḳayd-ı redīfe sālik itdi ʿālemi
Ol ʿalāmet ʿāleme bir ṭa'ne-i ʿışyān imiş

Virdiler islāmı küfre cīfe-dünyā aldılar
Gāvura cennet cihān mü'minlere zindān imiş

Her kimi gör zimme-i mīrī iltizām mecbūrdır
Kimi nāfiʿ kimi ẕimmetlü kimi ḫüsrān imiş

Göz diküb ʿālem maʿāşa kār-ı kesbi ār ider
Kār-ı eṭvār-ı Firengī anlara ẕīşān imiş

Ḳalmadı ṣıdḳ-ı yaḳīn herkes arar me'mūriyet
Her umūr-ı bī-şerīʿat tābiʿ-i şeyṭān imiş

Çoḳ telāş itme umūra bu rezāletdir[110] saña
Bu ẕātın yüz ḳondıra öpmek saña şāyān imiş

Gitdi merdüm-ẕādeler iş ḳaldı nākes-beçede
Her umūrın iḫtilāfı cāhil ü nādān imiş

Dād-ḫˇāh-ı müslimīn dārü'l-emān-ı mü'minīn
Dār-ı Efrenc oldı ḥayfa bu ḳatı noḳṣān imiş

Dutdı mīzān-ı ʿadl her gün çıḳarır iḫtilāf
İḫtilāf-ı ḥādiśe ʿālem ḳamu ḥayrān imiş

Eşḳıyānın ẓulm ü cevrin ʿāleme fehm itseler
İntiḳām-ı maʿśiyet aḥvāline bürhān imiş

Cūʿ elinden ḫalḳ ne çekdi behālıḳ illeri
Ol muṣībet ʿāleme bir ṭaʿn-ı bī-pāyān imiş

Ṣad hezār insan u ḥayvān cūʿ ile oldı helāk
Ḫalḳ yine ḏend almayub hep sālik-i ʿiṣyān imiş

Ḳalmadı ehl-i maʿārif ṣoḥbetin gūş eyleyen
Şimdi her meclisde ṣoḥbet ġıybet ü bühtān imiş

Gitdi niʿmet ṣāḥibi ehl-i seḫālar ḳalmadı
Buḫle māyil oldı ʿālem ʿādet-i devrān imiş

20a

Ḳanı ol ehl-i seḫālar ṣaḥib-i luṭf u kerem
Niʿmeti efzūn idi iḥsānı bī-pāyān imiş

Yazdılar silk-i temettuʿda Ṭabīboġlı seni
Defter-i şāhānede adıñ ḥikāyet-ḫˇān imiş

[110] Peltek z (ẕ) ile yazılan "rezālet" kelimesi, şair tarafından keskin z ile yazılmıştır.

Sen de iśbāt it ḥikāyet-ḫˇānlıġı olma ḫamūş
Tā olunca bu saña eṭvār-ı nām ü şān imiş

Baʿżı bed-ḫūlar ki var erbāb-ı naẓmı ʿayb ider
Bilmemiş erbāb-ı naẓmın gidişiʿirfān imiş

Cehd ḳıl tā kim ḍalālet ehline olmaz yaḳīn
Ehl-i ẕillet maʿrifetden ḫāṭır u nisyān imiş

Ger dilersen ṣunʿ-i Ḥaḳ seyr eylemek her nevbahār
Seyr-i ṣaḥrā ʿārife āyine'-i ʿirfān imiş

Seyr ḳıl āśār-ı ṣunʿ-ı ẕü'l-celāl her bahār
Mevsim-i gül her çemen bir niʿmet-i yezdān imiş

Umma dermān derdiñe her gördigin nāḳışları
Derdi kim virdi yine ol derdine dermān imiş

Ḳıl tevekkül ḥālini ṣıdḳ ile tapşur Ḫālıḳ'a
Ḫalḳ iden bu ʿālemi bilgil ulu Sübḥān imiş

Ḳıl Ṭabīboġlı duʿā pīrāna maḫdum olasın
Her ḳuṣūrın maḥv-i bādı ḫiẕmet-i pīrān imiş

Nevʿ-i dīger

39

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gitdi rāḥat geldi ġam ʿālem elem-nāk oldı hep
Döndi mīzān-ı ʿadālet perdeler çāk oldı hep

Ḳalmadı āsūde ḫāṭır aradım her kūşe'i
Dehrde sālim gezenler göñli ġam-nāk oldı hep

Aldı mülk-i milleti gāvur-ṣıfāt bed-māyeler
Mü'min-i dindār olanlar dest-i pür-ḫāk oldı hep

Ṣafḥa'-i dillerde inṣāf u mürüvvet ḳalmadı
Sīneler buġż-ı ʿadāvet tīġıyla çāk oldı hep

Ḳalmadı ṭabʿ-ı beşerde ṣıdḳ u inṣāf u ḫulūs
ʿArṣa'-i ḥars-ı ṭamaʿda cümle ʿallāk oldı hep

20b

40

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün fāʿlün

Tā nefs ü tende ola ārzū dilden çıḳmaz
Dāyimā nefs virir ʿaḳla muḫālif-i ʿādet

Germini serdini dehrin çekerüz leyl ü nehār
Müddet-i ʿömürde belki bulurız bir vuṣlat

Dehr-i dūn her kime yüz virse virir maṭlabını
Yine ammā yetmez alur virdiğini bī-şefḳat

Nice yıllar bir ümīd ile dili zār eyler
Nice dem cāh virir ḳalbe dırāz-ı ġaflet

Nice demler çalışub maḥrem-i esrār olasın
Yine bir nevʿ ile yoḳ cevr-i felekden mühlet

Cevrini ḳahrını dehrin çekelim bir nice gün
Tā olunca görelim her ne ḳılur ẕī-ḳudret

ʿAḳlı başında olan dehre göñül bend itmez
Evveli ḥırṣ u ṭamaʿ āḫiri āh u ḥasret

Ne ḳadar çoḳ yaşayub kāma irişmez ādem
Āḫir encāmı ölümdür nice ḳılsan ḥareket

Ne ḳadar çoḳ arayub dehri muḳīm ādem yoḳ
Hep gelen pīr u civān ʿazm ü seferdir ġurbet

Dün ü gün munṭaẓıram peyk-i ecel nāmesine
Bilürem göç iderim dār-ı fenādan elbet

Cismimi ḫāke nihān itmege ḥaẓırlamışam
O zaman kim içerem cām-ı ecelden şerbet

Dehr bir cismi yüz yıl nāz ile perverde ḳıla
ʿĀḳıbet ḫāk-i mezār ide vücūdın let let

Nice nāzik bedenin pisterini ḫāk eyler
Nice gül-çehreleri ṣoldırır āh u ḥasret

İḫtiyār elde iken itme Ṭabīboġlı günāh
Tevbe ḳıl geçmişine pīrlere itgil ḫiẕmet

Ola kim maġfirete maẓhar ola rūz-i cezā
Pīrlerin ḥürmetine rūzı ḳıla Ḥaḳ raḥmet

Pīr-i fānī ola merfūʿ ḳılam didi Resūl
Ümmetin pīrlerine söyledi pīr bereket

21a

Nevʿ-i dīger

41

Mefʿūlü fāʿilātün mefʿūlü fāʿilātün

Gitdi şebāb-ı ʿömrim hā bir ḫayāl ḳaldı
Ṣubḥ-ı viṣāl gitdi şām-ı zevāl ḳaldı

Saʿyla itdigim hep beyhūde oldı āḫir
Encām kār zārım ġam-ı pāymāl ḳaldı (?)

İrdi ḫazāna āḫir bāġ-ı bahār-ı ʿömrim
Ṣoldı gül-i murādım yād-ı viṣāl ḳaldı

Dehrin devām ḳahrı pīr itdi genc ʿömrim
Ẕevḳ u sürūr gitdi hicr ü melāl ḳaldı

Sermāye'-i ḥayātım beyhūde ṣarf ḳıldım
Mihr ü vefā umardım āşüfte-ḥāl ḳaldı

Ey çarḫ-ı pür-cefākār besdir baña bu āzar
Raḥm eyle bāri zinhār bende ne ḥāl ḳaldı

Aldı Ṭabīboġlı derd-i firāḳ u elem
Çekmege ġam bārını ḳadd-i hilāl ḳaldı

Beyān-ı Aḥvāl-i Dişsiz

42

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Dişsizlerin aḥvālini dişsiz bilür ancaḳ
Diş leẕẕetiniñ ḳaldı ḥayāli elḥaḳ

Dişlü ne bilür dişsizin aḥvāl-i maʿāşın
Tā düşmeyecek dişleri bilmez mi muʿāfın

Dişlü yemegi dişsize teklīf ider ammā
Dişsiz anı ḥallitmedigini bilemez aṣlā

Diş ādeme bir gevher-i yek-dāne imiş
Kim ki diş ḳadrini bilmez ise dīvāne imiş

Diş zīver-i leb-ḫande zen-i ġonçe-dehāndır
Diş zümre'-i ḫūbāna ẓerāyif-i zebāndır

Dişdir şeref-i ḥarf mevāzīn-i tekellüm
Dişdir iden elfāz ile insānı muʿallim

Dişdir sebeb-i ḥall nefāyis-i nevāle
Dişsiz irür aḥvāl-i perīşānı zevāle

Dişsize muʿāvin-i ʿameli diş gibi olmaz
Ammā o da bir ʿāriyedir diş gibi olmaz

Nefʿi var leẕẕeti var ḫiẕmeti pek müşkildir
Zīnet-i ṣūretini kim ki diler māyildir

21b

Ey Ṭabīboġlı ḫayāl itme dişin aḥvālin
Gitdi gelmez gerüye bir daḫı genclik ḥālin

Der-beyān-ı Aḥvāl-i Şitā

43

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dehr sermā-yı şitāyı eyledi iẓhār hepi
Virdi ʿuşşāḳın ṣafā-yı ṭabʿına āzar hepi

Esdi bir bād-ı muḫālif ṣoldı gülşen gülleri
Gitdi murġ-ı ḫoş-nevālar geldi zāġ-ı zār hepi

Ṣarṣar bīdādıyla bozdu bisāṭ-ı gülşeni
Bülbülin gülin sarayın eyledi pür-ḫār hepi

Ebr dökdi ḳatre'-i bārānı setr oldı güneş
Şām-ı hicrāna mübeddel oldı ṣubḥ envār hepi

Şiddet-i sermādan oldı ehl-i diller bī-ḥużūr
Seyreden aḫfāya girdi nāzenin dildār hepi

İşbu demde mey ola sāḳī ola pür-sāz ola
Tā bahār olunca ʿişret idelim ey yār hepi

Ey Ṭabīboġlı şitā encāmıdır faṣl-ı bahār
Ḳıl müheyyā bezm-i mey esbābını iḫżār hepi

Nevʿ-i dīger ḳaṣīde-i şitāiyye

44

Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün fāʿilün

Āh kim geldi yine bārid-i sermā-yı elem
Ḳış olub dökdi çemen berglerin bād-ı sitem

Gitdi ʿayşı çemeniñ söndi çerāġ-ı gülşen
Bülbüle virdi yine faṣl-ı ḫazān mātem-i ġam

Gitdi yazın şerefi esdi yine bād-ı fenā
Zemherīr oldı hevā dökdi yire ḳatre'-i sem

Ebr-i bārānı göz açmaz aḳıdır ḫāneleri
Ṣuya ġarḳ oldı nice ṭāliʿ-i bed ḳısmet-i kem

22a

Berf ceyşi bürüdü yer yüzini
Tār-ı deycūr siyāh ḳurdı ḫaym *

Ebr bārān döker tīre vü tār oldı hevā
Bu hevālarda maʿīşet nice eyler ādem

Ḥaḳ muʿīn ola bize berd-i ʿacūz serdinde
Ḳatı lāzımdır o günlerde bize nār-ı feḥm

Alur āġūşuna āteş oturur ehl-i ḥużūr
Oldı sermā vü şitā derdine āteş merhem

Bā-ḥuṣūṣ pīrlere sermā-yı şitā kār eyler
Aḳıdır çeşm ile şūr āb-ı dimāġın her dem

Fuḳarā pīrehenin berd-i şitā eyledi çāk
Aġniyā zümresine göreñ ʿabā ḳıldı germ

Fuḳarā ṭāliʿi-tek rūz-ı kutāh oldı yine
Aġniyā baḫt-ı şebi ʿıyşı dirāz eyledi hem

Fuḳarā destine girmez ʿades ü māş u der-ḫūn (?)
Aġniyā loḳmaʾ-i elvāna döker ḳand-ı ʿacem

Ḥāṣılı cevr ü cefādır fuḳarā zümresine
Yoḳdır cevr ü cefā ʿıyşına degmez bir dem

Gāh germāyı ḳılur ādemi cān sūz kebāb
Gāh sermāyı virür ādeme emraz u seḳam

Ṣarṣar-ı ḳahr ile gāh tīre ḳılur eyyāmı
Nevbahārıyla gehī dehre virir ẕevḳ u ṭaʿm

Tā şitā olmayıcaḳ tāze bahār olmaz imiş
Budurur ḳāʿideʾ-i ḳudret-i Mevlā-yı ḳasem (?)

Ey göñül kūşe-nişīn ol bu şitā eyyāmı
Tā bahār ola yine eyleyelim bāġa ḫurrem

Gerçi bu kūşeʾ-i vaḥdetde ferāġat-pīşem
Līki yoḳdır baña bir yār-ı muvāfıḳ u hemdem

İntiẓār ile geçer ṣubḥ u mesā aḥvālim
Tā gele faṣl-ı bahār eyleyelim defʿ-i elem

22b

Ey Ṭabīboġlı ṣaḳın itme sefer sermāda
Tā bahār olmayıcaḳ ṭaşraya depretme ḳadem

Gele tā faṣl-ı bahār eyleyelim geşt ü güẕār
Seyr var neşʾesi var faṣl-ı bahārın her dem

Ḳaşīde-i Bahāriyye

45

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Bahār oldı göñül şād ol yine seyr-i çemenlerle
Ḳabādan çıḳdı mīnālar açıldı nesterenlerle

Ṣabā cevelān ḳıldı geldi gül eyyāmı ayaḳı
Getür sende şarāb-ı sürḫ mīnāyı leğenlerle

Gül itdi ʿarż-ı ḫüsnin bülbül itdi naġmeler gūyā
Pür oldı bezm-i ʿişret ṣoḥbet-i şīrīn dehenlerle

Ne ḫoşdır faṣl-ı gülde bezm-i gülşende ḳadeḥ dutmaḳ
Olam sermestlikde rū-be rū vecḥ-i ḥüsnlerle

Baña bir bāde vir sāḳī ḥayāt-ı cāvidān olsun
Ki tā sermest olam rind ü ḳalender ḫūb erenlerle

Bugün çıḳmış derūn-ı çāhdan ol Yūsuf-ı Kenʿān
Muʿaṭṭar ḳıldı āfāḳı meşāmm-ı pīrehenlerle

Bahār ʿālem-ārādır geliñ seyre behişt-āsā
İrişdi serv ü sünbüller zebān açdı süsenlerle

Bu ʿişret bezmini ḳılmaḳ temāşā bir ġanīmetdir
Ṣalanur ḫūblar seyrān ider serv ü semenlerle

Bahār eyyāmdır erbāb-ı ʿişret çıkdı hep seyre
Beni bī-çāre ḳaldım ḥasret-i sīmīn bedenlerle

Bugün teşrif-i bāġ itdi açıldı ḫˇān-ı iḥsānı
Çekildi niʿmet-i luṭfı zer ü sīmīn süḫanlarla

Bugün çıḳmış o māh-ārā cemālin ʿarż ider ammā
Giderdim ben daḫı seyre o teklīfe gidenlerle

Ne ġamdan açılur göñlim ne seyr-i bāġa fırṣat var
Beni ḳayd eylemiş ol āfetin ʿışḳı resenlerle

23a

O çeşm-i mest-perver ḥasretinden mürdedir nergis
Çıḳar ḫāk-i çemende çolġanur ḳat ḳat kefenlerle

Ne siḥr eyler alur aḳlım ider dil mülkini yaġma
Baña ḳahr ile baḳdıḳça kemān ebrū fitenlerle

Mey içmek seyr-i gülzār irişür ey şūḫ çoḳ gezme
Saña göz degmesün gezme gözim serbest gezenlerle

Yaraşur ḥüsniñe mülk-i cihānı virseler ammā
Seni vezn itseler Yūsuf gibi dürr-i ʿadnlarla

Ḥasedden ḳan olur bağrı çemende ġonçenin her dem
Yüziñ gülzārına ḳarşu açılsa yāsemenlerle

Ser-i kūyıñ firāḳından açılmaz çeşm-i giryānım
Ġarīb āvāre-tek giryān olur yād-ı vaṭanlarla

O şūḫıñ bezmine ey dil nece hemdem olam dirsen
Degil nisbet civān u nāzenīn pīr-i kühenlerle

Ḫayāl olmazdı ṣormaḳ ḥāliñi yār ey Ṭabīboġlı
Bugün luṭf ile ṣordı şükr kim şīrīn suḫanlarla

Ḫudā'dan umdıġım oldır hemān dünyāda ṣāġ olsun
Giçirsün ʿömrini her dem anıñ seyr-i çemenlerle

Der beyān-ı aḥvāl-i ḫazān

46

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Çözildi bād-ı ṣarṣarla çemenler
Ḳabā'-i sürḫi ṣoydı lāle-tenler

Ḫazān terkībine geldi bahārın
Lebin ḫuşk eyledi nāzik dehenler

Gülin tārāc ḳıldı raḫtını bād
Güle ḳarşu gidib efġān idenler

Kenār-ı cūyı seyr iden ḫırāmān
Bıraḳdı gitdi ol vecḥ-i ḥüsnler

Serāy-ı gülşeni terk itdi bülbül
Ẓuhūr itdi yine zāġ u zaġanlar

23b

Ḳatı ol nergis-i çeşm-i dilārā
Ḳamu ḫāk içre dutmışlar vaṭanlar

Benefşe ḳāmetin bükdi ġamından
Dilin ḳurıtdı āşüfte süsenler

Dökildi topraġa evrāḳ-ı ezhār
Ṣavurdı ṭozların bād-ı fitenler

Ġubār ālūde oldı zülf-i şebboy
Perīşān oldı sünbül nesterenler

Ḫam oldı ḳāmet-i şāḫ-ı ḳaranfil
Ḳara giydi bu dem mātem dutanlar

Üzüldi gitdi güller ḫār ḳaldı
Ne gülzār içre ḳaldı gül derenler

Bu gülşen gülleri hep bī-beḳādır
Ḳatı bu gülşene zīnet virenler

Dirīġā ḳanı ol seyr ü temāşā
Gülistān içre ol serv ü semenler

Bu ʿömrin āḫiri nevmīdilikdir
Ḳocālub pīr olur nazik bedenler

Bu ʿālem bir ḫayāl imiş naẓar ḳıl
Ḳanı bunca nedīm ü ehremenler

Girib zīr-i turāba oldılar ḫāk
Ecel cāmın içüb giydi kefenler

Ṭabīboġlı ne ḥāletdir bu ʿālem
Gelen gider daḫı gelmez gidenler

Ne bülbülde beḳā vārdır ne gülde
Ne dünyādan beḳā buldı erenler

Der beyān-ı seyāḥat

47

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Geldi bir dem başıma ġurbet hevāsından eśer
Eyledim terk-i diyār u iḫtiyār itdim sefer

24a

Seyr-iʿālem eylemek bu pīrlik vaḳti meger
Bāḳī ʿömrim ṣarf idib tā seyr idem dürlü hüner

Uşte ben gitdim diyār-ı ġurbete ḳıldım sefer
Ṣıla'-i raḥme gelürdim ṣaġ olursam ben eger

Ādemiñ ḳayd-ı taʿalluḳ ʿömrine tārāc imiş
Ehl-i temkīne seyāḥat bir ulu miʿrāc imiş

Seyr-i ʿālem eylemek başa bir altun tāc imiş
Pādişāh dirler seyāḥat seyrine muḥtāc imiş

Uşte ben gitdim seyāḥat seyrine ḳıldım sefer
Ṣıla’-i raḥme gelürdim ṣaġ olursam ben eger

Ḳīl ü ḳāl-i dehrden seyyāḥ olan çekmez elem
Ehl-i tecrīde ḥavādiś iḫtilāfından ne ġam

Devr ider mülk-i cihānı lāubālī bī-neden
Seyr ider baḥr u berri her cāya baṣdıḳça ḳadem

Uşte ben gitdim seyāḥat seyrine ḳıldım sefer
Ṣıla’-i raḥme gelürdim ṣaġ olursam ben eger

Bunca dem beyhūde ʿömrim ṣarf ḳıldım bī-ḥesāb
Rūzgārın eyledi cevr-i derūnım pīçtāb

Bir zaman devrān beni luʿb ile ḳıldı pür-şitāb
Dem-be-dem devr-i muḫālif ḳıldı aḥvālim ḫarāb

Uşte ben gitdim seyāḥat seyrine ḳıldım sefer
Ṣıla’-i raḥme gelürdim ṣaġ olursam ben eger

24b

Ey Ṭabīboġlı seyāḥat ādemi huşyār ider
Ḫāb-ı ġafletden dil ü cān çeşmini bīdār ider

Ehl-i diller bezmine maḥrem ḳılur ġam ḫˇār ider
Vāḳıf-ı sırr-ı nihān u kāşif-i esrār ider

Uşte ben gitdim seyaḥat seyrine ḳıldım sefer
Ṣıla’-i raḥme gelürdim ṣaġ olursam ben eger

Nevʿ-i Dīger Müseddes

48

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Fiġān ey dostlar düşdim cüdā ol şehr-i yārimden
Perīşānlıḳ beni ayırdı hem ṣabr u ḳarārımdan

Düşüb ṣaḥrāya ser-geşte ıraġam ʿaḳl kārımdan
Ḫayālim rūz u şeb ḫālī degildir ġam küsārımdan

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zārımdan

Baña cevr ü cefālar itdigin ol şāh bilmez mi
Ten ü cānım belādan ḳıldıġın ikrāh bilmez mi

Diyār-ı ġamda sergeşte göñül hemrāh bilmez mi
ʿAceb derd-i derūnım ḥālini ol māh bilmez mi

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zārımdan

Dirīġā olmadım bir dem o māhın vaṣlına maḥrem
Görince āh u feryādım beni ʿayb itme ey hemdem

Ne ṭāliʿdir ki bir laḥẓa felekden olmadım ḫurrem
Görinmez cābını dilberden āśār-ı mürüvvet hem

25a

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zārımdan

Göñül sevdā-yı ʿışḳ ile gezer yazın sıcaġında
Ġarīb āvāre ser-gerdān dolanur pīr çağında

Ġarībin meskeni yā tekye yā ḫānlar bucaġında
Yanarʿāşıḳların nārı hemīn ḳalbi ocāġında

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zārımdan

O şūḫın vaṣlına irmek müyesser olmadı ġamla
Dün ü gün geçdi ʿömrim āh u zār-ı çeşm-i pür-nemle

Gelür mi ey Ṭabīboġlı bu bezme yār bir demle
Binā-yı ḫāṭırım maʿmūr olurdı cām-ı ḫurremle

Ne luʿb itdi felek bilmem beni ayırdı yārimden
Dirīġā kimse āgāh olmadı bu ḥāl-i zārımdan

Der-beyān-ı Vaṣf-ı Ḥāl

49

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Her kime derdim didim dermānçün
Aynada gördim arar öz cānçün

Kimseye kimse meded ḳılmaz ʿaceb
Nefs ü anfesi arar Şām u Ḥaleb

Herkesi gör aḳçe sevdāsındadır
Herkes öz nefʿi temennāsındadır

Ḥayf kim ʿālemde raġbet ḳalmadı
Ḫāṭır-ı meksūra ḥürmet ḳalmadı

25b

Bī-vefādır çünki ebnā-yı zaman
Çek öziñ aḫfāya gözden ol nihān

Bī-beḳādır işbu devr-i rūzgār
ʿIyşına zinhār ḳılma iʿtibār

Ḫoşlıġı ḫoş görinür erbābına
Āḫir encāmı düşer girdābına

Bir ümīd ile dili mesrūr ider
Āḫiri bir luʿb ile maḳhūr ider

ʿĀşıḳa maʿşūḳı evvel yār ider
Ayırır ʿuşşāḳı ṣoñra zār ider

Evveli şād eyleyüben güldürür
Āḫirinde aġladır mātem virür

Dehr-i dūn dāim felāketdir işi
Kimseye olmaz devām cünbüşi

Besledir evvel teni ṭuġyān ider
Āḫiri pīr eyleyüb giryān ider

Evveli şād eyleyüb virür ḥayāt
Ṣoñra maġbūn eyleyüb virür memāt

Düşmesün kimse bu dünyā mekrine
Virmesün göñlin bu cāẕū fikrine

Var ise bir luṭfı ger biñ ḳahr var
Bir şeker loḳmasına biñ zehr var

Ey Ṭabīboġlı dilersen rāḥatı
Kūşe'-i vaḥdetde eyle ʿuzleti

Kimseniñ ḥāline ḳılma kem naẓar
Kimseniñ göñline virme hiç keder

Ḳande olursan sükūtı pīşe ḳıl
Ṣunʿ-ı Ḥaḳḳ'ı dāyimā endīşe ḳıl

26a

Söziñi çoḳ söyleyüb lāf eyleme
Bildigin di bilmediginñ söyleme

Gāh gāh yārān ile olsan enīs
Söziñi söyle letāyifle śelīs

Bir zebān virmiş saña Ḥaḳ iki gūş
Bir dirsen iki defʿa dinle ḥoş

Kimseniñ rencīde itme ḫāṭırın
Tā olınca renc görmezsin yaḳīn

Kimseniñ aḥvāline itme ḥased
Tā olınca ṣāġlıġıñ ola ebed

Kimseniñ emvāline itme ṭamaʿ
Ḫālıḳın virdigine eyle ḳanaʿ

Rızḳıñ artar ḳısmetiñ ola ẕiyād
Tā olınca görme sen aṣlā fesād

Dīvān-ı Sāḳī Bülbül

50

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gel ey sāḳī bahār oldı müzeyyen eyle gülzārı
Ḳurulsun bezm-i cemʿiyyet-i mey maḥbūb dildārı

O meyden vir ki bir cāmı ider ehl-i dili sermest
O meyden vir ki olmasun eḥibbāya dil iḳrārı

Bu mey ʿışḳın şarābıdır içenler mest olur dāim
Bu meyden nūş iden ʿāşıḳ bulurlar vuṣlat-ı yārı

Velehū eyḍan

51

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gel ey bülbül ki sende ʿışḳ-ı gül vardır sīnemde yār sevdāsı *
Seniñle ateş-i ʿışḳa yaḳalum işbu gülzārı

Ne gülşen güllerinde var beḳā ne ʿömr bāḳīdir
Ne dilberde vefā vardır ne ḥüsniñ bāḳī āśārı

Ne gül ḳalur bu gülşende ne bülbül ne bu devrān
Ḫazān olur bu genc ʿömrin dirīġā nevbahār

26b

Gel ey sāḳī getür cāmı ki būse derkenār olsun
Dutuşsun nār-ı ḥasretle raḳīb deşt-i dīdārı

Nidersen it raḳībi ḳoyma gelsün meclise zīrā
O bedbaḫtın yüzinden ehl-i meclis ḳıldı bīzārı

Raḳīb-i rū-siyāhı ḳahr iderdim düşse ger fırṣat
Aradan anı Ḥaḳ dūr eylesün nāmerd ü ġaddārı

Gel ey bülbül bu gülzārı seniñle idelim rūşen
Seniñle benden özge yoḳ bu gülzār içre deyyārı

Durıb şāḫ-ı gül üstünde oḳu gül dāstānından
Benimde nuṭḳım açılsun oḳuyam vaṣf-ı dildārı

O şūḫın vaṣf-ı ruḫsārı bu bāġ evrāḳına ṣıġmaz
Ḳalem olsa cemīʿ-i bülbülin taḥrīre minḳarı (?)

Gel ey sāḳī getür cāmı seniñle idelim ʿişret
Çıḳalım pīrehenden fāş idelim gizlü esrārı

Bugün şeydālıġım fāş eyledim her ne olur olsun
Bugün yaġmaya virdim ṭaşa urdım nāmus u ʿārı

Bu sevdanın giriftārı ḫayāl itmez serencāmın
Bu ʿışḳın bādesin nūş eyleyen eyler ṭaleb yārı

Gel ey bülbül seniñle sāz idelim raḳṣa gelsün bāġ
Seniñle oḳuyalım ʿışḳ destānından eşʿārı

Seniñ dāim güle ʿāşıḳlıġıñ meşhūr-ı ʿālemdir
Benim de var bir ʿışḳım ḳatı müşkildir iẓhārı

Ki bir şūḫ-ı dilārānıñ ġam-ı ʿışḳıyla ṣabrım yoḳ
Gice gündiz yaḳar nār-ı firāḳı bu dil-i zārı

27a

Gel ey sāḳī bu bezmi eyle rūşen şemʿ-i rūyıñdan
Dolansun başına pervāne tek bezmin bu iḥżārı

Bu bezm ehli seniñ ḥüsniñ temāşāsına cemʿ olmış
Kerem ḳıl sende dut ḫāṭırların itme dil āzārı

O meyden vir ki olsun ḫāṭırım āyine-tek rūşen
Ṣafādan nuṭḳım açılsun düzem naẓma bu güftārı

Gel ey bülbül seniñle āşinā oldıḳ bu gülşende
Baña taʿlīm vir ʿışḳın kelāmından bu esrārı

Nedir söyle gece gündiz bu gülzār içre feryādıñ
Beni āgāh ḳıl ḥāl-i derūnıñ itme inkārı

Benimde sen gibi başımda vardır ʿışḳ sevdāsı
Benimde sen gibi bir gül-ruḫıñ göñlim yaḳar nārı

Gel ey sāḳī degil şimdi elestden böyle maḫmūram
Elestden rūḥım olmışdır seniñ ḥüsniñ giriftārı

Gelürse işbu bezme seyr iderse ḥüsniñi bir dem
Çıḳar ṣūfī ridāsından içer mey şeyḫ ḫünkārı

Bu meydana düşen erler geçer başıyla cānından
Bu bāzāra giren ʿāşıḳ alurlar vuṣlat-ı yārı

Gel ey bülbül benim hemdem seniñle işbu gülşende
Ḳoşalım nāle nāleye idelim kerem bāzārı

Bu gülşen seyrine geldim ḫayāl-i yār ile ammā
Beni yaḳdı firāḳ-ı nāra bülbül nāle' vü zārı

Beni gören ṣanur dīvāneyem ṣaḥrā-yı vaḥşetde
Beni bilen dirler bu degildir ʿāḳıl u efkārı

27b

Gel ey sāḳī elimden dut ayaġım almadan ḥasret
Beni çek bir kenāra düşmeden maḫmūr u huşyārı

Yeter zāhid bize teklīf-i zühd it böyle demlerde
Degişmem cennete billāh bu bezm-i vaṣl-ı dildārı

Bu sevdānın ʿilācı müşkil olmışdır ṭabābetde
Bu derde ḳıl medār-ı şerbet būs-ı leb-i yārı

Gel ey bülbül bu bāġ içre seniñle idelim āhenk
Safādan raḳṣa gelsün oynasun gülzārın eşcārı

Bu gülzārın temāşāsı ider mürde dili iḥyā
Bu seyrānın şifā baḫşı ṣaġaldır ḫasta bīmārı

Bugün gülzāra geldim ol gülin şevḳ-i cemālinden
Beni bī-hūş ḳıldı bülbülin destān-ı güftārı

Gel ey sāḳī getür cāmı ki maḫmūrum tamam olsun
Bu meclis böyle ḳalmaz dāġılur maḫmūr u huşyārı

Elimden iḫtiyārım gitdi ʿaḳlım bilmezem āyā
Nedir ḥālim ẓuhūr itdi baña bu firḳat-i yārı

Bugün sensin benim yārim ki senden ġayra meylim yoḳ
Başımdan sāyeñi kesme benim ey ʿömrimin varı

Gel ey bülbül bahār oldı irişdi ʿişret eyyāmı
Ḳuralım ṣaḥn-ı gülşende seniñle ʿayş bāzārı

Bu bāġı seyr iden diller bulur ẕevḳ ü feraḥ dāim
Bu gülzārı gören ʿāşıḳ olur vuṣlat ṭalebkārı

Beni ġarḳ eyledi deryā-yı ḥayret işbu gülşende
Ne ʿaḳlım ḳaldı başımda ne bir mūnis ne ġam ḫˇārı

28a

Gel ey sāḳī getür cāmı kerem ḳıl dest-i luṭfıñdan
Bu meclis muntaẓırdır vaṣlıña ʿarż eyle dīdārı

Bu bezmi seyr iden ṣaymaz ṣafāla cām-ı Cemşīd'i
Bu meyden nūş iden monla bıraḳur cübbe destārı

Bu meyden nūş ḳıldı raḳṣa geldi sūfī aḫēar pūş
Bu meyden nūş iden almaz ḫayāle çarḫ-ı devvārı

Gel ey bülbül bahār oldı seniñle idelim ülfet
Bugün seyrāna çıḳdı māh-veşler ḳıldı reftārı

Bu mevsim olma ġāfil ṣunʿ-ı Mevlāyı temāşā ḳıl
Neler iẓhār ḳılmış ḳudretinden ḥikmet bārı

Beni ḥayrān idibdir iki özden çarḫ-ı pür-miḥnet
Biri hicrān-ı cānān bir ṭarafdan cevr-i aġyārı

Gel ey sāḳī getür cāmı bugün ḥālim perīşāndır
Raḳīb-i rū siyāh aldı elimden mekrile yārı

Raḳīb-i rū siyāh bir dem düşerse destime billāh
Yaḳardım nāra ʿahd olsun o bed āyīn bed kārı

Bugün sensin benim puştpenāhım bezm-i vaḥdetde
Baña ġam defʿine mey vir unudam ḳahr-ı aġyārı

Gel ey bülbül seniñ tek bende nevmīd ü perīşānım
Seniñle oḳuyalım ʿışḳ evrādından edvārı

Gice tā ṣubḥa tek yā hū diyelim çeşm-i pür-nemle
Bu evrādıʿaẓāyimle musaḫḫar idelim yārı

Benim vechim gören ʿārif derūnım ḥālini añlar
Yüzimde ḫasta āśārı derūnım ʿışḳ bīmārı

28b

Gel sāḳī getür cāmı ki derd-i ʿışḳa dermāndır
Bu derdin yoḳ devāsı tā olınca vuṣlat-ı yārı

Benim ḥālim ʿacāyib ḳıṣṣadır gūş eyle ey sāḳī
Baña mey vir hemān durma gider benden bu āzārı

Bu ʿālem içre ʿışḳ-ı yār vardır daḫı bir şey yoḳ
Deger dünyā ve mā fīhāya ʿışḳ-ı yār dildārı

Gel bülbül beni zār eyledi bu āh u feryādıñ
Ne yanar od imiş ʿışk āteşi yaḳdı beni nārı

Benimde sen gibi derd-i serim çoḳdır bu ʿışḳ içre
Dükenmez mācerādır ger yazarsam ʿışḳın eṭvārı

Bu gülzārın temāşāsı göz ü göñlim açar dāyim
Bu vecḥ ile devām itdim bu derd-i ʿışḳa tımarı

Gel ey sāḳī getür cāmı bu iḥsānı tamam eyle
Gözim ḳaldı lebiñde būs ideydim ol şeker yārı

Seniñ başınçün ey sāḳī yolıñda dütmekim yoḳdır
Bu ʿahd üzre olınca durmışam terk itmem iḳrārı

Ümīdin vir bu ḳalb-i teşneye āb-ı ḥayāt olsun
Ümīdin vir ki başımdan ṣavulsun derd-i ser yārı

Gel ey bülbül bu ṣoḥbet beynimizde yādigār olsun
Bugünden böyle bu ẕevḳi idelim dilde eẕḳārı

Bu gül dīvānını seyr it ʿacāyib bir temāşādır
Görinür çeşmime her dem bu gülşen cennet āśārı

Benim elden gidibdir iḫtiyārım degme ey bülbül
Ne ṣabrım var ḳarārım ne başımda ʿaḳl u efkārı

29a

Gel ey sāḳī bu bezm ehli esīr-i nāzıñ olmışdır
Benim hiç ṣorma ḥālim olmışım nāzıñ giriftārı

Benim ʿömrim saña olsun fedā ey nāzenīn sāḳī
Ḫumār mest-i çeşmiñ mest ḳıldı bu dil-i zārı

Ṭabīboġlı bu dem pīr-i muġānıñ çākeri olsun
Mey muġbeçesin ʿizzet ile ḳıldı bize yārı

Gel ey bülbül Ṭabīboġlından ayrılma bu gülşende
Seniñle ʿahdimiz olsun bütün ʿāşıḳlar iḳrārı

Bu fırṣat var iken fevt itme fırṣat bir ġanīmetdir
Bahār-ı bāġa aldanma gider güller ḳalur ḫārı

Bu gülşen ḫoş temāşāgāh idi ammā degil bāḳī
Dirīġā ʿāḳıbet elden gider bu ʿömr gülzārı

Temmet

Vaṣf-ı ḥāl

52

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Dil-i ġamgin gezer bī-kār u ḥayrān bir ṭarafda
Ḫayālim bir ṭaraf fikr-i perīşān bir ṭarafda *

Ne bir hemdem ne bir ġam ḫˇār vardır
Felek cevriyle her cān bir ṭarafda

Gice tā ṣubḥa tek bī ḫˇāb u tenhā
Mekānım beytü'l-aḥzān bir ṭarafda

Bahār oldı çıḳar seyrāna ʿālem
Benim göñlim perīşān bir ṭarafda

Düşersem ḫaste ḥālim kimse bilmez
Kim itsün derde dermān bir ṭarafda

Ölürsem kimdurur tabutum üzre
Olur ten ḫāke pinhān bir ṭarafda

Ne ṣabrım var ḳarārım ne sükūnım
Ben ü bīçāre her ān bir ṭarafda

29b

Nolaydı ayru düşmek olmasaydı
Olaydı cümle yārān bir ṭarafda

Nedir yā Rab sebeb bu ayrulıḳda
Ata ana ḳız oġlan bir ṭarafda

Ne zaḥmetler çeker bīçāre māder
Ki düşmiş zār u giryān bir ṭarafda

Ciger ayrulıġı cāna bir oddır
Giçer ʿömr-i ġarībān bir ṭarafda

Ḫayāl itdükçe bu ḥāli şeb ü rūz
Döker ṣu çeşm-i giryān bir ṭarafda

ʿAcāyib nüktedir bu mācerāmız
Ola tārīḫ-i destān bir ṭarafda

Selām it ey ṣabā dārü’s- selāma
Öpüp ḫākini her ān bir ṭarafda

Ne devletdir saña ey ʿanberīn ḫāk
Seniñle Şeyḫ-i Geylān bir ṭarafda

Mübārekdir seniñ ḫāk-i şerīfiñ
Seni zeyn itdi nuʿmān bir ṭarafda

Hezārān evliyā olmış defīniñ
Saña muḥtāc Īrān bir ṭarafda

Sezādır şehr tek āfāḳı dutsun
Oḳutsun şevket-i şān bir ṭarafda

Öpeydim bir daḫı bābü’l-murādı
Olaydım anda ḳurbān bir ṭarafda

Meger ḳısmet beni bürde eyletsün
Olursa luṭf u iḥsān bir ṭarafda

Vücūd nā-tüvān bī-ṭākat oldı
Daḫı ḳālmādı imkān bir ṭarafda

Kerem ḳıl ey ṣabā yārāna söyle
Ṭabīboġlı perīşān bir ṭarafda

30a

Bismillāhirraḥmanirraḥīm Rabbi temmim bi’l-ḫayr

53

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Elā yā eyyühe’s-sāḳī edir ke’sen ve nāvilhā
Dil olmış muntaẓır vaṣla iriş imdāda acelhā

Ne ġāfilsin ki āgāh olmadıñ ʿuşşāḳ ḥālinden
Nedir bezm-i muḥītde dimezsin bunca ġulġulehā

Göñül bir dürlü bītāb olmış envār-ı cemāliñden
Yanar kāşāne’-i dilde ḫayāliñ nār-ı ḳandilhā

Cemāliñ çeşmime cennet lebiñdir çeşme’-i kevśer
İriş bir dem ġam eyyām-ı dilden eyle zāyilhā

Kelāmıñ manṭıḳ-ı ḥikmet yüziñ gülzār-ı behcetdir
Nigāhıñ ʿāşıḳı itmiş çemende hem-çū bülbülhā

Seni sevmekdürür aḥsen ki sensin sırr-ı sübḥānı
Yüziñ ervāḥ-ı ʿālemde bize keşf-i delāyilhā

Ezelden ey Ṭabīboġlı dil ü cān mest ü şeydādır
Anınçün iḫtiyār itdim feżā-yı ʿışḳı menzilhā

54

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Nedir ey baḫt-ı teġāfül bu girān-bār saña
Bulmadın menzil-i ihdā bu yeter ʿār saña

Eşk-i çeşmiñ aḳıdıb şarṭ-ı vuḍū eylemediñ
Ki ilk yevmiye ṣu ḳılmadı īşār saña

Görem ey rind-i ḥaḳīḳat seni irşād olasın
Ḥarem-i Kaʿbe ola manẓar-ı dīdār saña

Ṣalmam elden kerh-i zülf-i nigārı zāhid (?)
Yüri var teşbih ile rişte'-i zünnār saña

Ṣubḥ u şām eyle Ṭabīboġlı tażarruʿla niyaz
Ki açılsun ḥarem-i perde'-i esrār saña

30b

55

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey ṣafā-tek zümre'-i ʿirfāna tuḥfe-nümā
Nūr-ı pākiñ ḳābil gencīne'-i dār-ı ʿaṭā

Eşref ṭabʿıñ seḫāda bir kerem kānıdurur
Ḫāṣ ü ām içre nevāl-i şefḳatiñ olmış ṣalā

Vecḥ-i pākiñ seyr iden maḥşerde ey kān-ı kerem
Cismini nār-ı cehennem eylemez aṣlā fenā

Lemʿa'-i nūr-ı nübüvvetdir vücūd-ı kāmiliñ
Bir naẓar-ı şevḳile ḳılmışdır temāşā cān fedā

Rehber-i ʿālem seni ḳılmış ezelden tā ebed
Maḳṣad-ı levlāk ẕātıñ eylemiş Rabbü'l-ʿAlā

Kim ṣalavāt ile seni ẕikr eylese her ṣubḥ u şām
Aña şāyāndır şefāʿatler bula rūz-i cezā

Maden-i ẕātıñda şefḳat ol ḳadar vāsīʿdurur
Ḫāk-i pākiñ dīde'-i ḫurşīde virmişdir cilā

Ehl-i cürme āsitānıñ ẕerresi raḥmetdürür
Ravẓaʾ-i kūyıñ dil-i bīmāra baḫş eyler şifā

Bu Ṭabīboġlı śenā ḫˇānıñdurur her ṣubḥ u şām
Ḳıl rehā ḳayd-ı ḫaṭādan göñlini yā Muṣṭafā

Ey beşer ṣūretine ẕātıñ olınmış iʿṭā
Gelmeseydiñ sen eger bulmaz idi kimse beḳā

Ādemin buldı teraḳḳī şeref-i nūrıñ ile
Ḳıldılar cümle melāʾikler anı ḳıble-nümā

Sensin iẓhār iden iʿcāz-ı nübüvvet her dem
Saña taʿẓīme gelüb fāżıl-ı Kurān seḫā

Kim bilür ḳıymetini gevher-i Kurānı ʿaceb
ʿİzzet-i nūr-ı hidāyet bize ḳıldıñ iʿṭā

Olmasaydı beşerin ẕātı eger maẓhar-ı ḥaḳ
Āşinā ḳılmaz idi kendi kelāmına Ḫudā

31a

Ṭāʾir-i ḳudsiyyedir Zenbil Efendi billāh
Nefs-i pāki ider bahceʾ-i Ḳurānʾı edā

Ey Ṭabīboġlı hidāyet ṭaleb it Ḳurānʾdan
Ṣubḥ u şām ile tilāvet bulasın feyz-i beḳā

56

Eylemiş ḥüsniñi Ḫaḳ gülşen raʿnā raʿnā[111]
Andadır murġ-ı göñül bülbül şeydā şeydā

Ḳıldı bir dem naẓarıñ nergise çün ḫˇābı ḥarām
Çeşm-i maḫmūrın açub gülşene şehlā şehlā

Sünbül-i ter ki görüb zülf-i perīşānıñı çün
Ḳıldı bezm-i çemeni ʿanber sārā sārā

Pertev-i nūr-ı cemāliñdir iden ehl-i dili
Vādīʾ-i ʿışḳda Mecnūn gibi şeydā şeydā

Ḳāmetiñ serv yüziñ gülşen ʿālemde seniñ
Açılub ruḫlarınıñ ġonçesi ḥamrā ḥamrā

Bāġbān görse eger bāġ-ı cemāliñ gülini
Eylemez gülşene hergiz daḫı sevdā sevdā

[111] Bu şiirin vezni bulunamamıştır.

Virdi gülzāra ṣabā ḳadd-i nihāliñ ḫaberin
Her çiçek açdı gözin viṣāliñe peymā peymā

Nevbahār oldı yine çözdi çemen ġonçelerin
Naġmeler ḳıldı yine bülbül gūyā gūyā

Gülşen-i ḥüsniñe mānend Ṭabīboġlı seniñ
Yine bir tāze ġazel eyledi inşā inşā

57

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Yār eger derdlerim bilse olur yār baña
Ne devā ol daḫı zībā ḳıla āzār baña

Ḥaẕerim ḫaṭṭ-ı ruḫıñ olmaya nāgāh peydā
Gerçi reyḥāndurur ammā görinür ḫār baña

31b

Gerd-i lebde ḫaṭṭ-ı nev-ḫˇastenin mażmūnın
Mekteb-i ʿışḳda söyler dil tekrār baña

Her zaman gülşen-i ʿışḳ içre otır murġ-ı göñül
Bülbül-i bāġ cemālim gül ü gülzār baña

Ey Ṭabīboġlı ruḫ-ı yāre göñül ḥayrāndır
Öyle mirāt-ṣıfat kim ola iẓhār baña

58

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dil ruḫ-ı āyine'-i cānāna olmış mübtelā
Cān esīr-i cismdir zindāna olmış mübtelā

Farḳ olınmaz çekdigim hicrān ʿaẕāb-ı ṭamūdan
ʿArṣa-i maḥşerde dil ʿisyāna olmış mübtelā

Şemʿler ḫākisterin kim sürme'-i cān eyledim
Ateş dūd-ı dile pervāne olmış mübtelā

Her seḥer hicrān ile cāndan ferāġat eylerem
Murġ-ı dil bülbül gibi efġāna olmış mübtelā

Yaḳamı çāk eyledim fikr-i leb-i dildār ile
Ey Ṭabīboġlı göñül dendāna olmış mübtelā

59

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ʿĀşıḳa mirāt-ı ḥüsniñ gösterir tābān aña
Gözleriñ itmiş müheyyā kūşe'-i ʿunvān aña

Ruḫlarıñ şalmış naẓardan bāde'-i ḥamrāları
Ol sebebden bezm ḳılmış kūşe'-i pinhān aña

Şemʿler ḥüsniñ ḫayāliyle yanar şeb tā seḥer
ʿĀşıḳ-ı şūrīdeler pervāne'-i sūzān aña

Farḳ ḳılmaz ehl-i temkīn ḳande bulsa meskenin
Yek durur deyr ü kilīsā mescid ü zindān aña

Ey Ṭabīboġlı göñül bir ḫāne'-i vīrānedir
Kārbān bār-ı ġam olmışdurur mihmān aña

32a

60

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Miḥnet-i bī-dād ile maḳrūn olur aḫter baña
Her nice şād olsa dil yüz onca ġam artar baña

Ḳaṭre'-i bārān gibi her ṭaşa urdım başımı
Kim naṣīb olsun direm bir dāne'-i gevher baña

Vaṣlını çoḳ arzu ḳıldım naṣīb olmaz ne sūd
Her zaman derdile dil taḥrīr ider defter baña

Giçse zāhid zühdiden fāş eylese rüsvālıġı
Nefs ile ḳılsa cihād ol ġazve'-i ekber baña

Ṣunʿ-ı ḥaḳḳı seyr iden çoḳ māyil olmaz ḥādiśe
Bir hevādır tiz geçer ʿālem degil ebter baña

Menzil-i cānāna rehbersen yüri ey āh-ı dil
Tiz gelür cānān eger tevfīḳ ola rehber baña

Aradım dār u diyārı bulmaġa cānānımı
Ey Ṭabīboġlı bilürdi dilde bir enver baña

61

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Her zaman ruḫsāra zülfiñ gerd-i ʿanberdir bağa
Ya şeb ü tār aġūşında māh-ı enverdir bağa

ʿĀrıżıñda ḳaṭre'-i terdendir ol gülgūn-ı varaḳ
Şebnem-i feyz-i bahār bir gül-i terdir bağa

Sāye'-i ḳaddiñ ne ġam taṣvīr ola āyinede
Her zaman naḳş-ı ḫayāliñ bir muṣavverdir bağa

Kesme benden sāyeñi ey żaʿf-ı ṭāliʿ dem-be-dem
Ḳısmet-i rūz-ı ezel taʿayyün rehberdir bağa

Mekteb-i ṣadr-ı çemende ey Ṭabīboġlı ʿaceb
Bülbül-i ṭıfl-ı meʿānī ḫˇān ezberdir bağa

Cevrin ol sīmīn ten eyler dem-be-dem keśret bağa *
Ben aña meyl-i muḥabbet ol ider nefret bağa

32b

62

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Viṣāliñ isteyen erler ḳaddin miḫnetle ḳılsun ya
Şarābıñ nūş iden diller çeker ḳanın içre her cā

Seni sevmekden aʿlā yoḳ bu ʿālem māverāsında
N'iderler cānı cānānsız eger zāhid ve ger monla

Ruḫ-ı gül-bergiñ āşüftesidir zümre'-i ʿuşşāḳ
Cemāliñ şemʿiniñ pervānesidir her dil-i şeydā

Ḫayāl-i serv ḳaddiñle ḳaddin dāl eylemiş her dem
Çemen bezminde sünbül şāḫ güller gösterir īmā

Bu āh gerd-i bād-i ḫāk tende ey Ṭabīboġlı
Bahār-ı ʿömr çün her dem ḫazān faṣlın ider icrā

33a

63

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şemʿtek yandım yaḳıldım bir viṣālin görmedim
Āh eger bir dem cemālin görmesem ḥasret bağa

Sūḳ-ı ġamda yaḳamı dutmış belā eyler mezād
Ḳanı bir devletlü er yoḳdır vire ḳıymet baña

Çehre’-i zerdem gören añlar derūnım ḥālini
Gelse bir ḥāl ehli bir dem eylese diḳḳat baña

Olma dilbend ey Ṭabīboġlı bu çarḫın devrine
Her zaman bir luʿb ile yüz gösterir miḥnet baña

64

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Cismimiñ terkībiniñ topraġı ḳandan mı ʿaceb
Ol mürekkeb ābınıñ ırmaġı ḳandan mı ʿaceb

Her zaman bülbül gibi gördikçe feryād eylerem
Bilmezem kim ol güliñ yapraġı ḳandan mı ʿaceb

Murġ-ı dil ṣayd-ı nigāhıñ oldı söndirmiş perini
Sākin olmış bāzdan uçmāġı ḳandan mı ʿaceb

Ḳan idib cismim ser-ā-ser nā ḫūn-ı ḥasret benim
Ol girībānım dutan dırnāġı ḳandan mı ʿaceb

Bī-zebān söyler Ṭabīboġlı derūn-ı ḥālini
Çün deminde yoḳ zebān ablaġı ḳandan mı ʿaceb

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Lebiñe çeşme’-i kevśer disem olmaz mı ʿaceb
Ḥarf-i güftārıña şekker disem olmaz mı ʿaceb

Şu seniñ ḫāl-i ruḫıñ ʿālemi yandırdı nola
Ḳaddiñe serv ü ṣanavber disem olmaz mı ʿaceb

Deheniñ şevḳi ile ṣabr gidib sīnemden
Dür-i dendānıña gevher disem olmaz mı ʿaceb

Ḳalmadı tāb u ṭarāvet dil-i sūzānımda
Ḫam-ı ebrūlara ḫançer disem olmaz mı ʿaceb

33b

Rūz-ı hicrānda Ṭabīboġlı ḳılur nevḥa’-i ġam
Aña hengāme’-i maḥşer disem olmaz mı ʿaceb

65

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bir tekellüm eyle dilber al cemāliñden niḳāb
Tā cemāliñ seyrine refʿ ola göñlimden ḥabāb

Naḳd-i ʿömrim ḥāṣılın yaġmaya virdim ʿışḳıña
Dāġ-ı hicrānıñ döker çeşmimden eşk-i dürr-i nāb

Çeşm-i pür-nemle temāşā eyledim ruḫsārıñı
Dāne'-i ḫāliñ görindi çeşmime miśl-i habāb

Tār-ı zülfiñ ḥalḳasın dutdım özledi neyleyem
Her zaman bu ḫām sevdālar ider ḥālim ḫarāb

Ḳuş dili söyler Ṭabīboġlı güler yārān ile
Anı yārān fehm ider aġyār fehm itmez cevāb

Devr-i ruḫsārıñda zülf-i ʿanberīn olmış niḳāb
Senge rūy-ı māh pinhān eyledi meşk-i Sübḥān

ʿĀşıḳıñ nār-ı firāḳıyla yanub yaḳılmada
Sen ṣafā meclislerinde her zaman mest-i şarāb

Dün gice fikr-i ruḫıñla hemdemim bir şemʿ idi
Şemʿle yandım berāber ṣubḥa tek oldım kebāb

Söyle aḥvāl-i derūnın ʿāşıḳ-ı bī-çāreler
Līki dilber iltifāt itmez ebed virmez cevāb

Mest-i dilberler Ṭabīboġlı çıḳār meyḫāneden
Bu ne bidʿatdir Ḫudā meyḫāneler olsun ḫarāb

Gice gündiz hicr-i yār ile göñül olmış kebāb
Ṣubḥ u şāmımdan ne ġāfildir göreñ ol āfitāb

34a

Gelmez ol eyyām-ı vuṣlat sīneden gitsün elem
Defter-i aʿmālim üzre ḥaşre dek ḳılam ḥesāb

Her gün eyler ḫāṭırım ābād rūşen gözlerim
Māh-veşler dem-be-dem aldıḳça rūyından niḳāb

Olmasaydı ʿışḳ bülbül gülmez idi gülşene
Ṣaḥn-ı gülzār içre eylerdi terennümler ġurāb

Birbirin bāşmış Ṭabīboġlı gelür ġam sīneye
Ġālibā tedrīcile göñlim evin eyler ḫarāb

66

Fe ʿilātün fe ʿilātün fe ʿilātün fe ʿilün

Perde'-i çeşmim açub ġonçe'-i dil dökdi ḫūnāb
Seyl-i ṭūfān-ı ġam içre ṣu ṭaşub dutdı ḥabāb

Ebr-i eşkim görinen yerde bahārı n'idelim
Cigerim pāreleri lāleye her dem vire tāb

Ḥasret-i ḫāl-i zeneḫdānı görüb āh-ı derūn
Külbe'-i tārı binā itmek içün dutdı ḳabāb

Hele ey āh-ı derūn cünbüşe gel ṣubḥ demi
Bir ʿurūc eyle ki gör ḳandedir ol māh niḳāb

Ḳıṣṣa'-i göñlimi başdan başa şerḥ eyler idim
Ey Ṭabīboġlı ele girmese bir aṣḥāb śevāb

67

Mefā ʿīlün mefā ʿīlün fe ʿūlün

Olur ḥüsniñ felekde aya ġālib
İki zülfiñ şeb-i yeldāya ġālib

Dehānıñ ḥoḳḳa'-i şekker ḫarīde
Zebānıñ ṭūṭī'-i gūyāya ġālib

Gülistān cemāliñ cennet āsā
Bu ḥüsn ü ān ile ḥavrāya ġālib

Degil her dem ṣabā zülfiñden ayru
Meşāmm-ı perçemiñ her cāya ġālib

34b

Göñül mektūb-ı ʿışḳıñ ezber eyler
Olur her laḥẓa biñ maʿnāya ġālib

Çekersem sūz-ı dilden bir seḥer āh
Seḥāb āsā olur hemsāya ġālib

Degil terkīb-ı ʿālemde vücūdāt
Ṭabīboġlı gibi sevdāya ġālib

68

Fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilātün fā ʿilün

Ger yazarsam derd-i ʿışḳın şerḥin ey ʿāl-i cenāb
Kim yanar āh-ı derūnımdan ḳalem kāġıd kitāb

Lebleriñ vaṣfın oḳurken şemʿe ḳarşu bir gece
Şevḳden pervāneler raḳṣ itdi şem buldı tāb

Ben seniñ bezm-i firāḳıñda ciger ḳanın içüb
Sen ṣafā bezminde benden bī-ḫaber mest-i şarāb

Ey feraḥ yādıyla teskīn eyleyen ʿāşıḳları
Kerbelā deştinde gūyā ṣu virib buldıñ śevāb

Ey Ṭabīboġlı saña meyl itmez ol mihründen
Ṣalsa pertev topraġa noḳṣān olur mı āfitāb

69

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bilmezem cānā nigāhıñ ʿāşıḳa olmış ʿaceb
Kim bu yüzdendir yanar sönmez çerāġı rūz u şeb

Çeşm-i ḳalb ile görür ʿāşıḳ seni ey nūr-ı çeşm
Her zaman manẓardurur her nice kim eyler ṭaleb

Çār yārin nūrıdır vechiñde ey vech-i ḥüsn
Dünyā vü ʿuḳbāyı dutsa serteser olmaz ʿaceb

Gezme ey şūḫ-ı cihān her muḫtelif ecnās ile
Özgeler pīr tek sen ʿālemde bir ʿāl-i neseb

Ey raḳīb-i rū siyāh Tañrı seni dūr eylesün
Reh-güẕār üzre durub aḥbāba çoḳ virme taʿb

35a

Ey ḫoş ol mest-i teġāfül kūşe'-i meyḫānede
Bilmeye ʿālem ġamın nūş eyleye cām-ı ṭarab

Ey Ṭabīboġlı duʿālar ʿālim ü ʿāmilden al
Kim niẓām-ı mülk dīn-i İslāmadır anlar sebeb

70

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ḫāl-i ḫaṭṭıñ ravża'-i dilde bahār eyyām dut
Ṣaḥn-ı sīnemde nevā-yı āhımı hengām dut

Çekmeyen ʿālem-nümādan derd bilmez ḳadrini
Ḳadriñi bildiñse ger meyḫānelerde cām dut

Zāhidā taḫfīf ḳılma gördigiñ ḫām işleri
Niyyetiñ maḫfīde iḫlāṣ itʾayānı ḫām dut

Ṣabr ḳıl āh itme ey dil cevre ṭāḳat-mend olub
Her umūrın vüsʿati ṣabr ile buldı kām dut

Ḫāne'-i dilde Ṭabīboġlı ferāġat ḳalmadı
Sāḳiyā ġam defʿine bir dem mey-i gülfām dut

71

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey şeker leb ġonçeler mihr-i güledir raʿnāyı dost
Her seḥer gülşende bülbüller oḳur maʿnāyı dost

Ṣubḥdem gerdūn şehādet barmaġın iẕhār ider
Ṣafḥa'-i rūy-ı zemīne naḳş ider inşāyı dost

Gezme ʿāşıḳ dem-be-dem beyhūde her sūy serāb
Rindīler bezmindedir her dem ṣafā-yı cāy dost

ʿĀşıḳ-ı şūrīdeler neyler cihānın efserin
Başa naḳş eyler ġubārın ḳande bulsa pāy dost

Ey Ṭabīboġlı hezārān nāz ile ol ġonçe-leb
Reh-güẕār üzre tekellüm ḳıldı şekker ḫāy dost

35b

72

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gönlimi envār-ı ḥüsniñ eylemiş ey yār mest
Ol sebebden gice gündiz olmış ḫumār mest

Olmasa şevḳ-i cemāliñ dilde ey şīrīn ʿiẕār
Ne mey ü meyḫāneler olsun ne bir deyyār mest

Dostlar ṣanman beni rāyımla sermest oldıġım
Bir gözi maḫmūr elinden olmışam huşyār mest

Mest olan söyler ene'l-ḥaḳ dem-be-dem Manṣūr var
Ruḫlarıñ devrinde zülfiñ-tek olır bir dār mest

Nūr-ı ḳudretdir cemāliñ şuʿlesi ʿālemde kim
Āfitāb u māhtāb ol nūr ile devvār mest

Şuʿle'-i şemʿ-i ruḫıñda cān viren pervāneler
Ser-i ʿışḳı taş ḳılmaz añlayan esrār mest

Ey Ṭabīboġlı ġam-ı sevda-yı hicr-i yār ile
Olmış bāzār-ı ʿışḳ içre anıñçün zār mest

73

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bu meygedeniñ virdi şarābı dile neş'et
Ey pīr-i muġān virdi ṣafā sīneye ṣafvet

Bütḫāne bütü ḫulūvetiñiñ muʿtekifidir
Endīşe'-i ʿışḳıñ ile der beste'-i ṣūret

Nādir bulınur ehl-i maʿārif oda nāyāb
Herkes bulamaz mertebe'-i ḳābil-i ḥikmet

Gülzār-ı vücūdımda nefs ser-dehvādır (?)
Mānend-i ḫazān ẓāhir olur ṣarṣar ḥasret

Bu dā'ire'-i bezme Ṭabīboġlı gelelden
Hicrān ile nūş itmededir āġūlu şerbet

74

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Ey ṣabā yār-i ḳudūmın çemene bir eśer it
Reh-güẕārında çemen ferşini gül-berg-i ter it

36a

Gel mey-i ʿışḳ ile mestāne ser-efrāz olalım
Meded ey pīr-i muġān cemʿile bāġa güẕer it

Baġrımız ḳana dönüb āh ile aḫşāma degin
Yeter ey āfet-i cān vaʿde'-i vaḳti seḥer it

Ḳo girībānımı elden yüri ey ṭāliʿ-i şom
Saña yüz kerre didim baḫt-ı ḳarīn ḳamer it

Mey gibi ṣaldı ayaḳlara Ṭabīboġlı beni
Bunca ʿarż-ı ġam ile göñlimi bes pür-keder it

75

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Oldı giryān gözlerim ol yār elinden el ġıyāś
Gelmedi feryādıma dildār elinden el ġıyāś

Miḥnet-i hicrāna düşdim ḥālime ḳılmaz naẕar
Miḥnet-i hicrān içinde zār elinden el ġıyāś

Ḳalmadı ṭāḳat ġamıñ çekmekde ey şīrīn ʿiẕār
Gel beni āẕād ḳıl efkār elindenel ġıyāś

Ġamzeler cellād-veş ḳatl eyledi ʿāşıḳları
Māyil olmış ḳana ol ḫūnḫˇār elinden el ġıyāś

Ey Ṭabīboġlı dil-i pür-ġamda ṭāḳat ḳalmadı
El ġıyāś ol ṭurraʾ-i ṭarrār elinden el ġıyāś

76

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Yine ḳıldı şabā evṣāf-ı gül-i bī-ḫārlardan baḥś
Yine faṣl-ı bahār bülbül-i bīmārlardan baḥś

Ne güne bāġ u şaḥrālar bezenmiş dürlü renk ile
Ḳamu bir bir ḳalemle şerḥ olub gülzārlardan baḥś

ʿAceb olmış müheyyā sāḳī vü gül bezm-i gülşende
Yine peymāneler devr eyledi dildārlardan baḥś

Gözim yāşın gören ʿārif derūnım ḥālini añlar
ʿAlāmet-i çehreʾ-i zerdim ḳılur bīmārlardan baḥś

36b

Perīşānsın Ṭabīboġlı bu ʿālemden vefā umma
Ṣaḳın aġyār bezminde dime esrārlardan baḥś

77

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Cemāliñ dem-be-dem benden olur pinhān nedir bāʿiś
Seḥābı menzil itmek ey meh-i tābān nedir bāʿiś

Saña ḫod gözlerim muḥtācdır bir görmege ḥüsniñ
Görince māh-ı ruḫsārıñ olur giryān nedir bāʿiś

Nedir ey āh-ı nālān dem-be-dem çarḫa ʿurūc itmeñ
Murādıñ vuṣlat-ı cānān ise hicrān nedir bāʿiś

Gözimde ḫāl-i ḫaṭṭıñ ʿaksidir cevlān ider her dem
Ruḫıñ āyineʾ-i dilden olur pinhān nedir bāʿiś

Nedir bu çekdigiñ cevr ü cefālar ey Ṭabīboġlı
Ḫayāliñ ḫalvet-i cānān ise efġān nedir bāʿiś

78

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Naḳd-ı eşki telef-i sūz-ı derūn eyleme hīç
Derecāt-ı şerefiñ pāyeʾ-i dūn eyleme hīç

Felegin rifʿat-i gerdīşine aldanma ṣaḳın
Dem-be-dem dūd-ı diliñ çarḫa sütūn eyleme hīç

Eyleme ehl-i dili nükte ile renc-i derūn
Şīşe'-i ḫāṭır-ı ṣaḥbāyı nigūn eyleme hīç

Hele elden ḳoma dil-besteligi ġonçe-ṣıfat
Sīnemi ḫāra yetüb baġrıñı ḫūn eyleme hīç

Fülfül-i ḫāle Ṭabīboġlı ṣaḳın itme heves
Deheniñ kesb-i ḥarāretde füzūn eyleme hīç

79

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gel ey dil yār vaṣlın iste özge ilticādan geç
Reh-i ʿışḳında ṣarf it varıñı derd ü devādan geç

37a

Yeter ey nefs-i emmāre beni ʿişyān ile ḫˇār it
Vücūdım nāra yandırma esīr-i mübtelādan geç

Ḫudā'yā ḳalmadı ṭāḳat bu nefs-i şūm elinden āh
Ki sensin ẓıll-ı raḥmetle ḫaṭā pūş ḫaṭādan geç (?)

Ne ḳurb-ı yāre hemvārım hezārān derd-i dildārım
Saña ey ʿaḳl ben yārim bu nefs-i bol hevādan geç

İrişdi ʿarşa feryādım henüz ṣormaz mısın dādım
Göñülde sensin murādım gel ey şāhım cefādan geç

Saña ben öyle mecbūram mey-i ʿışḳıñla maḫmūram
Velākin dīdeden devrim unutma bu yanadan geç

Ṭabīboġlı ne ḥāl oldı derūnım pür-melāl oldı
Ten-i zārım hilāl oldı gel imdi bu hevādan geç

80

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Olur her ṣubḥdem gün ḥüsnile ʿālem nümā seyyāḥ
Gezer dünyāyı her dem bulmaġa bir āşinā seyyāḥ

Gice tā ṣubḥa tek şevḳ-i ruḫıñdan yandırır şemʿi
Degil tenhā yanar pervāneler olmış aña seyyāḥ

Yanar diller firāḳıñda ḫayāl itdükçe ruḫsārıñ
Nola ġam ḫānemiz rūşen ḳıla bir şeb żiyā seyyāḥ

Ne āteşdir firāḳıñ yandırır eczā-yı terkībim
Diyār-ı ġamda olmışdır göñül ṣubḥ u mesā seyyāḥ

Gezer çoḳdan Ṭabīboġlı ser-i kūyıñda ser-gerdān
Nola bir luṭf ile bir gün dimezsin merḥabā seyyāḥ

81

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ʿAyş içün gülşen sarayın yapmaġa miʿmār ṣubḥ
Ġonçe güller ḫışṭlar cemʿ eylemiş iẓhār ṣubḥ

Ḳaṭre ḳaṭre çehre'i gülde ʿaraḳ āśārdır
Şebnem-i feyz-i Ḫudā'dan ṣaçılur şeh-vār ṣubḥ

37b

Her seḥer pul pul çiçekler nevbahār eyyāmınıñ
Sīne'-i ṣaḥrāya gülgūn naḳş ider āśār ṣubḥ

ʿĀlemi her dem münevver ḳılmaġa ḫurşid beden
Gösterir murġ-ı seḥer ʿallāme'-i güftār ṣubḥ

Çekdirir pervāneye her şeb fenā dolābını
Gösterir ʿāşıḳlara dildāde'-i dīdār ṣubḥ

ʿĀşıḳ-ı dil-ḫasteye ḫˇāb-ı ferāġat neylesün
Her seḥer encüm-i şomār olmış dil-i bīmār ṣubḥ

Ey Ṭabīboġlı firāḳ-ı yār ile şeb tā seḥer
Şemʿ-veş yanmaġdan özge bilmezem kim var ṣubḥ

82

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün

Āteş-i ʿışḳ ile yanmış sīne'-i sūzāna baḫ
Sende bir dem ʿışḳa yanub āteş-i büryāna baḫ

Yana yana derd ile ʿāşıḳların aḥvālini
Şemʿe ḳarşu cān viren pervāne'-i sūzāna baḫ

ʿIşḳ ḥālinden ḫaberdār olmaḳ istersen eger
Ṣaḥn-ı gülşende nevā-yı bülbül-i giryāna baḫ

ʿĀlemin meyl itme her dem şūriş ü ġavġāsına
Zīr-i burḳaʿdan temāşā eyleyen cānāna baḫ

Ey Ṭabīboġlı perīşān-ḫāṭırıñ cemʿ olmadı
Ṣarṣar-ı bī-dād ile devr eyleyen devrāna baḫ

83

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Cihān-ı bī-vefāda bir kerem ehl-i ḥamiyyet yoḫ
Neşāṭ-ı dehr-i gülzārında bir būy-ı meveddet yoḫ

Kime derdim beyān itdimse istiġnā yüzin gördim
Nidem yā Rab bu derde bir ṭabīb-i ehl-i ḥikmet yoḫ

ʿAceb yoḫ eylesem Mecnūn gibi ṣaḥrāyı ben mesken
Bu maḥlūḳın miyānında ḫulūṣ-ı ḫāṣ niyyet yoḫ

38a

Anıñçün nefret etmek ḫalḳdan yegdir muḥabbetden
Dil-i mecrūḥ derde kimseden imkān ṣıḥḥat [yoḫ]

Tehīdir kīse'-i ḫāṭır kelām-ı āşinālardan
Ṭabīboġlı gibi üftādeye sermāye raġbet yoḫ

84

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Sīne'-i çākimde tīġ-i ṭaʿneden ārām yoḫ
Ey gözim sensin sebeb senden daḫı bir kām [yoḫ]

Çekmeyen miḥnet ne bilsün ʿāşıḳın aḥvālini
ʿĀşıḳa ey gülbeden senden de bir ikrām [yoḫ]

Ey muṣavvir ṣūret-i dildārı taṣvīr eyleme
Ḳudret-i taṣvīre göñliñde seniñ ilhām [yoḫ]

Ḫāli itdim māsivādan göñlimi ʿışḳ içre kim
Sende zāhid māsivādan ġayr bir ālām [yoḫ]

Şen Ṭabīboġlı hemān berk eyle ʿışḳ eṭvārını
Yoḳsa ʿālem içre andan özge şīrīn kām yoḫ

85

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Derdimi dildāra dirsem bir devā ḳılmaz meded
Aġzımı güftāre açsam bir edā ḳılmaz [meded]

Ḥasret-i güftār-ı yār ile dūd-ı āġım ditreşür
Rehgüẕārında durırsam merḥabā [ḳılmaz meded]

Şu gibi bir ʿāşıḳ-ı avareyem dergāhına
Gözlerim yaşın görib bir tūtiyā ḳılmaz [meded]

Rūz-ı hicrān dāmenim dest-i ġam eyler çāk çāk
Ger girībānım dutarsa bir ricā ḳılmaz [meded]

Kām-ı dil ḳaṣd eyleyüb āh ciger-sūz olmuşam
Neyleyem bilmem Ṭabīboġlı duʿā ḳılmaz meded

38b

86

Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Def gibi ḳıldı göñül sīnede bir nāle bülend
Ney gibi çekdi hevā çıḳdı derūnımdaki bend

Virmedi rāh-ı vişāle irişem silsile yol
Eyledi ṣayd göñül murġını ol zülf-i kemend

Lām elif ḳıldı ḳadem dā'ire'-i ʿışḳında
Def gibi gezmege elden ele eyledi pesend

Tökülürse nola yaşım ruḫ-ı zerd üzre eger
Yād-i laʿliñle giriftārı kim ey serv-i bülend

Devlet-i ḳurb-ı vişāliñde Ṭabīboġlı seniñ
Naġmeler ḳılsa nola def gibi āvāz-ı bülend

87

Feʿilātün feʿilātün fa'lün

Göñlimi yāḳdı firāḳ-ı Maḥmūd
Meded ey cümle mekānda mevcūd

Ey şifā baḫş dil-i her bīmār
Ki to baḫşend devā-yı maḳṣūd

Görinür bāb-ı muʿaẓẓam cennet
Bā-ḫuṣūṣ bünye'-i ḳaṣr-ı Dāvud

Āteş-i hicr ile sūzān oldım
Şerer-i āhım ider çarḫa ṣuʿūd

Ey Ṭabīboġlı firāḳ ile giçer eyyāmım *
Bizi rāḥat ḳoyamaz çarḫ-ı kebūd

88

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Biḥamdillāh irüb maḳṣūda maḥmūd
Münāfiḳlar arāda ḳaldı merdūd

Ḥasedden kim kime eyler ʿadāvet
Ḳalur ḫüsrān bulmaz hīç maḳṣūd

Ḫudā'dır ehl-i ṣıdḳın yāri her dem
Ṣadāḳat ehlidir her demde mesʿūd

39a

Münāfıḳlar iderse mekr ü ḥīle
Ḍalāletde giçer eyyām-ı mevʿūd

Ṭabīboġlı ḳılur her dem duʿālar
Açılsun vechine ebvāb-ı mesdūd

89

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ruḫlarıñ ṣaḥn-ı çemende verd-i ḥamrādan leẕīẕ
İʿtidāl-i ḳāmetiñ cennetde ṭūbādan leẕīẕ

Eylerem her dem temennā vaṣlıñı ey reşk ḥūr
Vuṣlatıñ eyyāmı yevm-i ʿīd-i aḍhādan leẕīẕ

ʿĀlemin bāġ bahārın neyleyem ben ey göñül
Ol gül-i bāġ-ı baharım cümle eşyādan leẕīẕ

Ḫod-fürūş olma dükkānıñ ḳaldır ey şekker-fürūş
Ol nigārın lebleri şehd-i muṣaffādan leẕīẕ

Ey Ṭabīboġlı bu ʿālem içre hergiz görmedim
Dilberin ruḫsārına seyr-i temāşādan leẕīẕ

90

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ḳaçan derd-i derūnım şerḥini ḳılsam raḳam kāġıd
Yanar sūz-ı derūnımdan elimde dem-be-dem kāġıd

Ġamıñ müsvedde'-i taḥrīrdir mecmūʿā'-i ḫāṭır
Dehānım ḥoḳḳa kef ü dest ü engüştüm ḳalem kāġıd

Ṣabā edʿiyye-i ḫayriyyedir taḥrīr olan mektūb
İlet dildāra benden būs ḳıl ḫāk-i ḳadem kāġıd

Ḳılur murġ-ı göñüller şevḳ-i reftārıñla pervāzı
Fedādır yolıña rūḥ-ı revān ey muḥterem kāġıd

Ṭabīboġlı yazarsam kim iletsün nāme dildāra
Meger āhımla irsāl eyleyem bir şerḥ-i ġam kāġıd

39b

91

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dīde'-i ḫūn-bārıma eşk-i revān olmış melāẕ
Sīne'-i sūzānıma dāġ-ı nihān olmış melāẕ

Olsa yārin ʿārıżın görmek ġam olmazdı refīḳ
Gice gündiz ol sebeb āh u fiġān olmış melāẕ

Ey ḫadeng-i āh te'śīr itmediñ dildāra hīç
Kim bilürsen ḫˇāh nā ḫˇāh ol nişān olmış melāẕ

Ḳahramān aʿdāyı bir ḍarb ile pāmāl eylerem
Rezm içinde kār u sāz itmek şān olmış melāẕ

Ey Ṭabīboġlı ʿadūdan çekmezem ḫavf u ḫaṭr
Her ne kim rūz-ı muḳadderdir ʿayān olmış melāẕ

92

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ḫūb-rūlar cevr ile ḳaddim büküb dāl itdiler
ʿAḳlım alub ʿışḳ sevdāsında abdāl itdiler

Cism-i zār u nā-tüvānım şaldılar miḥnetlere
Ḫasta cānım ḥālini hicr ile bed-ḥāl itdiler

Ġamze'-i müjgânlarından ol ḳadar tīr urdılar
Her ṭarafdan sīnemi bir gūne ġırbāl itdiler

Arzū-yı vaṣl-ı cānān itdigim beyhūdedir
Her ne itdiyse baña çeşm-i ruḫı al itdiler

Dün o şāh-ı ḥüsni baḥś itdim meger teftiş-i ʿışḳ
Yazdılar bilmem Ṭabīboġlı ne jurnal itdiler

93

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Dilden dile şöhret iden insanı dilidir
Dil var ise ammā yine ḥükmi ezelidir

Ey bād yüri sürʿat ile dār-ı selāma
Peyġām revān itmege şimdi maḥallidir

Nekbet yolını bilmege maḥmūd ḫısālin
Ārāmgehi medrese'-i Ḫācı ʿAli'dir

40a

Dersḫāne'-i Ṣıbyān-ı Ḥamīdiyye dirler
Erkān güzel ḫˇācesi ʿilm ile dolıdur

ʿİlm içre Ṭabīboġlı añа kimse irişmez
Baġdādı behişt eyleyen anıñ ʿamelidir

94

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Sīne'-i def-tek terennüm sīnem eyler āşikār
Bülbül-i nālān u nāim firḳat ile bī-ḳarār

Meclis-i ḫūbān içinde maḥrem-i rāz olmaġa
Naġme-ḫˇān u sāḳī'-i gül çehre'-i şīrīn ʿiẕār

Dest-būs-ı dilbere mecbūr olursam veh nola
Çekse cild-i sīnemi devvāre bir dest-i nigār

Sīnemi sūrāḫ sūrāḫ eylemişdir hem-çū ney
Hicr-i dest-i yārdan def gibi göñlim intiẓār

Şemʿ bezm-i hicride her dem ciger dāġın Yaḳūb
Def gibi efġāna düşmişdir Ṭabīboġlı fikār

95

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Cefā seylābı mevcinden gözim Ceyhūna dönmişdir
Ġam-ı derd ile göñlim ḥoḳḳa'-i afyūna dönmişdir

Firāḳ-ı ḳāmetiñden dest-i ḥasretle çemenlerde
Ki servin pārelenmiş kisvet-i maġbūna dönmişdir

Seḥer vaḳti niyāz itdim ḫaber alam dilārādan
Meger ḳalmış siyah zülfünde ben meftūna dönmişdir

Cefādan ey Ṭabīboġlı irişdi ʿarşa feryādıñ
Ki ḍarb-ı dest-i ġamdan sīnemiz ḳānūna dönmişdir

40b

96

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Yine faṣl-ı bahār oldı açıldı ġonçeler güller
Bezendi bāġ u ṣaḥrālar ḳatub eşcāra bülbüller

İrişdi mevsim-i şebboy nesīm-i būy-ı zülfinden
Nümāyān oldı bezminde ẓamīrān ḳaranfiller

Gelüb ʿarż eyledi bāġa metāʿ-ı vaṣl-ı dīdārın
Çemen bezminde rengārenk benefşe lāle sünbüller

Olub giryān bülbüller yanub yaḳıldı ʿışḳ ile
Oḳur gülzār-ı vaṣfında hezārān dürlü temeśśüller

Açıldı ey Ṭabīboġlı bahār-ı gülşen-i ʿālem
Serefrāz oldı bezminde yine ʿuşşāk-ı bī-diller

97

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Germiyyet-i ġamla dil ü cān yāne olurlar
Tenevvür ider ol āteş-i büryāna olurlar

Diḳḳatle gelen bezm-i cihāna görin ol kim
Şemʿ-i ruḫ-ı cāna yine pervāne olurlar

Bilmezdi ezel kişver-i ḥüsni dil ü cānım
Gīsūlara şimdi dolaşub şāne olurlar

Miʿmār-ı ḳażā cān u dile ḳıldı neẓāret
Taʿmīre tedārik ide vīrāne olurlar

Çek pāy-ı ṭamaʿ bezm-i emelden ki bu yārān
Aldanma Ṭabīboġlı ki bīgāne olurlar

98

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey ṣabā dārü’s-selāmın ḥüsn-i ḥāli ḫoş mıdır
Āb u tābı muʿtedil serv-i nihāli ḫoş mıdır

Aldı meyl-i seyr-i iʿcābı göñülden rāḥatı
Ol cihānı ābād görsem ittiṣāli ḫoş mıdır

Ḫıṭṭa’-i ḳutb-ı ʿIraḳ cāmiʿi fenn-i umūr
Kārgāh-ı ṣunʿ-ı ʿālem iştiġāli ḫoş mıdır

41a

99

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Şuʿle’-i ḥüsniñe ḳarşu nice bir āh idelim
Āh kim şemʿ gibi yandı dutışdı dilimiz

Gülşen-i ḥüsniñ olub ʿāşıḳa bir taze bahār
Çeşm-i rūĥ nergis ü gül zülf-i semen sünbülimiz

Künc-i meyḫānede peymāne dutan rindīlerüz
Çıḳsa ger künbed-i eflāke nola ġulġulemiz

Kūy-ı dildārdan elbetde ḫaberler aluram
Mülk-i ʿışḳ içre Ṭabīboġlı çekilse nilimiz

100

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dāġ-ı dilsüz eyledi ʿışḳıñ dil-i bīmārımız
Olmadı bir laḥẓa ārām eylesün efkārımız

Ṣaldı hicrānıñ tenim āzürde'-i ḥummālara
Gel devā-yı vuṣlat ile defʿ ḳıl āzārımız

Her zaman fikr-i ḫayāl ile gözim nem-nāk idir
Āh kim göz yaşı fāş eyler bu gizlü rāzımız

Ṣalmaz elden dāmenim ḫār-ı ġam ey dil nidelim
Gel ḳılalım arzū bülbül gibi gülzārımız

Derd-i pinhān ey Ṭabīboġlı perīşān ḥāl ile
ʿĀḳıbet maḥv eyleye bu dehrden āśārımız

101

Fāʿilātün feʿilātün feʿilātün fāʿilün

Dil ümīd olmadıġı rifʿate bu vecḥ iledir
Kimseniñ başa degin şemʿi fürūzān olmaz

Ādeme ʿışḳ ile gülzār-ı cihān oldı vaṭan
ʿIşḳsız ḥüsn-i edā ḳābil-i ẕīşān olmaz

ʿĀlemin naġme'-i cān baḫşını hep gūş itdim
Ḥaḳ budır Zeynel efendiye bedel ḳâri-i Ḳur'ân olmaz *

41b

Dest-i demi bulmadıġı yāre Ṭabīboġlı neden
Ṣarf-ı cān eylemeyen vāṣıl-ı cānān olmaz

102

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Biz kitāb-ı ḥüsniñi bī-ders taʿlīm itmişüz
Māh-ı devrin zülf-i ruḫ mīzān-ı taḳsīm itmişüz

Kāināt seyr idib buldıḳ meʿānī gencini
İc yüzinden yār ile maʿnāyı teklīmitmişüz

Anı her dem añla her eşyāya vārdır bir sebeb
Hem sebeb eşyāyı ḥaḳdan derk ü tefhīm itmişüz

Aldanub çarḫın dayanma ṣūret-i girdābına
Biz bu çarḫın gerdīşin biñ kerre terḳīm itmişüz

Cümleden ḳaṭʿ-ı taʿalluḳ ey Ṭabīboġlı gerek
Biz ezelden cān u dil cānāna teslīm itmişüz

103

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Esīr-i ʿışḳ olub dīvāneyüz biz
Nigāh-ı şemʿe bir pervāneyüz biz

Seni evvel āşinā ideñ bizimle
Velīkin şimdilik bīgāneyüz biz

Raḳībe iltifāt itmek durırken
Teġassül-i ḫāk-i rāhıñda neyüz biz

Turracılar seniñ zülfiñle hem dem
Melāmet zülfine bir şāneyüz biz

Yeter zāhid bize teklīf-i zühd it
Bilürsen çāker-i meyḫāneyüz biz

Getür sāḳī şarāb-ı erġuvanı
Ki dün ü gün ṭālib-i peymāneyüz biz

Reh-i ʿışḳ içre bir derviş-i bī-dil
Ṭabīboġlı ʿaceb rindāneyüz biz

42a

104

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dilde var bir neş’e bir dem rāḥat-efzā eylemez
Vaṣf-ı ḥüsn-i yārdan bir özge inşā eylemez

Düşdi göz girdābına naḳş-ı elif tek ḳāmetiñ
Ṣuda ʿaks-i serv kim görse temāşā eylemez

Ḳılmadı bir dem tekellüm baḫş ol ʿīsā-nefes
Kim görübdür āb-ı ḥayvān mürde iḥyā eylemez

Ey nigār-ı nāzenīnim ey enīs-i cism ü cān
Senden özge göñlimin taḫtında me'vā eylemez

Ey Ṭabīboġlı göñül dildārdan geçmez nidem
Vaṣf-ı gülden ġayrı bülbül bir temennā eylemez

105

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Edebdir ādeme mülk-i cihān içre behā nāmūs
Ḥayādır eyleyen insānı ʿiṣmetde żiyā nāmūs

Giç ol ġamdan ki naḳṣ-ı ʿarżdan ġayrıdurur her dem
Ġaraż dünyāda ehl-i ʿarża ġayretdir dilā nāmūs

Giyer her dem libāsın ehl-i ġayret nār-ı ḥamrādan
Yanar tennūr veş göñli virür ġayret cilā nāmūs

Niçe şīr-i cihān pāmāl olub heycāda ġayretle
Niçe mīr ü ḥaşem dünyāda görmişdir belā nāmūs

Ġaraż ʿarżı siyānet eylemekdir ey Ṭabīboġlı (?)
Niçün kim ādeme ʿarż eylemişlerdir vefā nāmūs

106

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Çekdigim evżāʿ-ı dehri hiç beyān olmaz ḳıyās
Sīne'-i sūzānıma her bir mekān olmaz ḳıyās

Gözleriñ ḳaṣd-ı helākim eylemiş raḥm eylemez
Ḳaşlarıñ ḳavs-i ḳażāsına kemān olmaz ḳıyās

Zāhidā teşbīh ḳılma yār laʿlin kevśere
Kevśer-i ḥūrī degil cümle cihān olmaz ḳıyās

42b

Ey dil-i ġāfil ṣaḳın meyl itme ʿālem rengine
Geç bu sevdādan ġalaṭdır cāvidān olmaz ḳıyās

Cāyını Baġdād'a yazġıl telġırafla şerḥ-i dil
Ey Ṭabīboġlı aña hic bir mekān olmaz ḳıyās

107

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ney fiġān u nāle' vü feryāda bes
Faṣl-ı gül ṭaraf-ı çemende bāde bes

Gülşen-i ʿālemde ol gül ʿārıżın
Kimse anı görmemiş rū'yāda bes

Ol perī mirāte ḥüsnin ʿarż ider
Rūy-ı māhı seyr idek bālāda bes

ʿĀşıḳıñ sevdā-yı ḥüsn ile müdām
Mest ü lāyaʿḳıl gezer şaḥrāda bes

Öyle mest olmış Ṭabīboġlı göñül
Kim meger huşyār ola ʿuḳbāda bes

108

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Göñül mirātına ʿaks-i ruḫıñ bāġ-ı cinān açmış
Cemāliñ seyrine çeşmin ḳamu ḫalḳ-ı cihān açmış

İşitmiş ġālibā vaṣf-ı dürr-i dendānıñı lü'lü
Anıñçün baḥrden çıḳmış ṣadefler hep dehān [açmış]

Görince ḳaddiñi gülşende ṭıfl-ı serv ü sünbüller
Biri tāze ḫirām olmış birisi nev zebān açmış

Dökilmiş gerdeni kāfūrıñ üzre ʿanberīn gīsū
Turracılar iki yandan aña ẕer sāyebān açmış

Metāʿ-ı şiʿr ile bāzār-ı Kerkük'de Ṭabīboġlı
Yine meh-rūların sevdālarından berdigān açmış

43a

109

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey bülend aḫter yüziñ dünyāyı pür-nūr eylemiş
Gönlimiz fikr-i ḫayāliñ şād u mesrūr eylemiş

Geldi zīnet bulmaġa ʿālem bahārın ḫˇācesi
Gül metāʿın açmaġa çün bādı me'mūr eylemiş

Şevḳ-i ruḫsārıñ nece baġrım benim ḳan itmesün
Çün felek taḥrīk ile senden beni dūr eylemiş

Dün kimin bilmem yine bezmin müzeyyen eylediñ
Zülfiñ āşüfte göziñ mey böyle maḫmūr eylemiş

Cilve'-i ruḫsārıñ āvāzı dutandan ʿālemi
Bu Ṭabīboġlı reh-i ʿışḳ içre meşhūr eylemiş

110

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gelür ol serv-ḳadd ruḫsārın açmış
ʿAceb ruḫsār-ı pür-envārın açmış

Nigāh-ı ġamzesiyle ehl-i ʿışḳıñ
Teninde zaḫmlar ḫūnbārın açmış

O şūḫ itmiş yine ʿarż-ı cemālin
Cünün erbābınıñ bāzārın açmış

Tebessümle çözende laʿl-i nābın
Ṣadef senge dürr ü şehvārın açmış

Ṭabīboġlı yine olmış perīşān
Meger ol māh-rū dīdārın açmış

111

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Āferīdenden murād-ı ʿālemin insān imiş
Zümre'-i insān içinde ʿārıżıñ īmān imiş

Āyet-i nūn ve'l-ḳalem ebrūlarıñ maẕmūnıdır
Seyr idib ebrūlarıñ Ḳurān aña ḫayrān imiş

Seyyid-i kevneyn oḳurlar nāmıñı her dü-cihān
Dört kitābın maʿnası bu sözlere bürhān imiş

43b

Sensin ancaḳ ʿālem içre raḥmeten lil-ʿālemīn
Raḥmet-i Ḥaḳ'dan bize ẕātıñ ʿaceb iḥsān imiş

Ey Ṭabīboġlı kim ola cürmden ʿafv olmaya
Baḥr-i elṭāf-ı şefāʿat böyle bir ʿummān imiş

112

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ol zamandan ehl-i ʿışḳa zülfleriñ ḳullāb imiş
Ya şuʿāʿ-i şems imiş yā şuʿle'-i mehtāb imiş

Rūz-ı fıṭratdan ḳalem yazdıġı īmān ehline
ʿĀrıżıñ Kaʿbe göziñ ḳıble ḳaşıñ miḥrāb imiş

Yād-ı ruḫsārıñla çeşmim ol ḳadar ḳan ağladı
Her gören ẓann itdi çeşmim çeşme'-i ḫūn-āb imiş

Ḳoy dökilsün ḫūn-ı dil eyler ciger imdād aña
ʿIşḳ bāzārından anlar ʿāşıḳa esbāb imiş

Her gören naḳş-ı ḫayāliñ ey Ṭabīboġlı seniñ
Menzil-i ʿışḳ içre dirler ġāyeti bītāb imiş

113

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bu cihāna ḥüsniniñ miśli dilārā gelmemiş
Ḳāmetiñ servi gibi uçmağa ṭūbā gelmemiş

Şuʿle'-i ḥüsniñde ey cān yanmaġa pervāne-veş
Cümle'-i pervānelerde bunca şeydā gelmemiş

Ey sözi şekker lebi laʿl muṣaffā-yı leẕīẕ
Ḫūb-rūlardan saña ʿālemde hemtā gelmemiş

Bunca yaḳdı āteş-i ʿışḳıñ beni Mecnūn-veş
ʿĀlem içre ḥüsniñe mānend Leylā gelmemiş

Bāġ-ı ʿışḳ içre Ṭabīboġlı ġazel-ḫᵛān bülbüli
Gül ruḫıñ mānendidir bir verd-i ḥamrā gelmemiş

44a

114

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Teşne diller yād-ı laʿliñle ciger ḳan eylemiş
Sāde diller ʿaḳlını zülfiñ perīşān eylemiş

Neş'e midir ruḫıñ gülgūn göziñ maḫmūr iden
Ya seniñle mest-i sāḳī ʿahd ü peymān eylemiş

Gözleriñ ḫᵛāb-ı ʿademden nergis-i bīdār idib
Ruḫlarıñ yād ile gül-i bāġ-ı çerāġān eylemiş

Meṭhe lāyıḳdır direm Müftī Süleymān zaman
Ḥaḳ anı ʿilm-i bedāyiʿde suḫendān eylemiş

Vāʿiz-i ḫoş-ḫᵛān Ṭabīboġlı ne söyler gūş ḳıl
Dir namāz ehline Ḥaḳ uçmaġı erzān eylemiş

115

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Şarābıñ sāḳiyā meclisde rindānı ḫumār itmiş
Nigāhıñ ʿāşıḳ-ı biçarenin derdin hezār itmiş

Ruḫ-ı devrinde me’mūr eylemiş dest-i taʿarrużdan
İki gīsūların gencīne’-i ḥüsne ḥişār itmiş

Seniñle bir zamandır iltifāt itmez nedir ey dil
Meger nefret ḳılub ol şūḫ senden şimdi ʿār itmiş

Seḥergāh oldı ey bülbül terennüm ḳıl nevālarla
Çemen bezminde ol ġonçe açılmış terk-i ḫār itmiş

Seniñ terkīb-i şiʿriñ ey Ṭabīboġlı görenler dir
Ki bir āşüftedir ṭabʿınca kesb-i iştihār itmiş

116

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Yine ʿarż itdi dile cāyını gülzār ḫulūṣ
Yine gösterdi göñül çākini gülnār ḫulūṣ

Ciğerim pārelerin açdı yine bāġ bahār
Maʿden-i laʿlleri eyledi iẓhār ḫulūṣ

Ġonçenin düzdi girībānına lü’lü-yi ḫoşāb
Bülbülin eşk-i terinden dürr ü şehvār ḫulūṣ

44b

Sāḳī’-i dehr beni mest ü ḫumār eyleyeli
Ġonçe-veş ʿāleme açdım yenibāzār ḫulūṣ

Dehr-i bülbüller ne ile Ṭabīboġlı edā
Ala ṭaʿlīm-i süḫan eyleye tekrār ḫulūṣ

117

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Māh-veşler bezmine bulmaḳdurur fırşat ne ḫāṣ
Seyr-i gülzār eylemek dildār ile ʿişret ne ḫāṣ

Ṭarf-ı gülşende ḳadeḥ devri ʿacāyib neş’edir
Sāḳī-i sīmīn gerdeni leb-ber-lebi ṣoḥbet ne ḫāṣ

Bāde’-i ġaflet degildir meclis-i ʿışḳ içre kim
Bāde’-i bezm-i muḥabbetdir bulur vuṣlat ne ḫāṣ

Her ṭaraf meyḫāne’-i ʿışḳdır baṣīret ehline
Çār bāġ çār yāre eyle gel diḳḳat ne ḫāṣ

Ey Ṭabīboġlı cemāl-i yāriñdir cümleden
Fehm iden esrār-ı ʿışḳ-ı yārdan leẕẕet ne ḫāṣ

118

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ey cemāliñ āfitāb maṭlaʿ-ı envār-ı feyz
Ḫāk-i dergāhıñ vücūd-ı ʿāleme īśār-ı feyż

Ṭīnet-i pākiñ ser-ā-ser ʿālemi tezyīn idib
Maẓhar-ı nūr-ı nübüvvetden bulub iẓhār-ı feyż

Muʿciz-i engüşt yazmış levḥe ve'n şaḳḳa'l- ḳamer
Ṣafḥa'-i ʿālemde yazmış veʾḍ-ḍuḥā āśār-ı feyż

Ḥikmet-i āyāt-ı Ḳurān derdlere dermān ançün
Sen ḥabīb-i nāzil olmış muʿciz-i güftār-ı feyż

Hiç kimse cürm ile maḥşerde olmaz nā-ümīd
Bāb-ı elṭāfıñdurur mücrimlere bir dār-ı feyż

Cümlemiz mücrim günahkār ʿāṣīyüz bir bendeyüz
Bizlere eyle şefāʿat ey yüzi gülzār-ı feyż

45a

Ḳaṭʿ-ı ülfetdir dil-i ʿuşşāḳı maḥzūn eyleyen
Sāḳiyā ġam defʿine vir cām ḳıl ġam ḫˇārlıġ

Ey Ṭabīboġlı ne dem cān bülbüli pervāz ider
Gülşen-i kūy-ı dilārāyı ḳılur gülzārlıġ

119

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bī-sebeb eşk-i revānım aḳdı Ceyhūn oldı ḥayf
Besledim serv-i serveri bīd maḥzūn oldı ḥayf

Şuʿle'-i āhım sütūn itdim ḫıyām-ı vuṣlata
Sāye umdım ol hümādan vay efzūn oldı ḥayf

Ey firāḳ derd-i ġam bunca baña cevr eylemesin
Dilsiz güle āşinā olmaḳda maġbūn oldı ḥayf

Ey ḫoş ol eyyām-ı vuṣlat dem-be-dem maḥżūr idi
Ḫāṭırım maʿmūr iken pāmal-i gerdūn oldı ḥayf

Ey Ṭabīboġlı ṭıflken dehrden kām almadıñ
Bu felāketler saña devr ile ḳānūn oldı ḥayf

120

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Tā mülk-i cihān içredurur ehl-i veṣāyif
Ġavvāṣlıḳ eyler çıḳarır dürr-i ṣadāyif

Dil var ki bilmez ne içün geldi cihāna
Dil var ki vaṣfın diyemez ehl-i veṣāyif

Ey nūr-ı baṣar ʿāṣıḳıñı vuṣlata irgür
Çoḳdan dürriñe çeşm dutub ehl-i veẓāyif

Sende görinen ḳāʿide'-i mihr ü muḥabbet
Yazdım neçe bir mecmeaʿ vü niçe ṣaḥāyif

Ol ġonçe'i añlatmañ içün ṣaḥn-ı çemende
Şebnem gibi ṣaç dürr Ṭabīboġlı leṭāyif

45b

121

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Sīne'-i sūzānımı yandırdı nār-ı iştiyāḳ
Dīde'-i giryānımı ḫūn-āb idib eşk-i firāḳ

Ey dil-i sengin sitemkār olma bunca raḥm ḳıl
Ḳılmasun dāmānıñı āh-ı derūnım iḥtirāḳ

Ḳılma tedbir ʿilācım ey ḥekīm-i ʿaḳl-ı dūn
Dem-be-dem arturma derdim üzre bir derd-i merāḳ

Bir kerem ḳıl sürʿat ile vir ḫaber ey telġraf
Söyle ol bī-çāreniñ āh ile yanmışdır ʿIrāḳ

Her zaman āhıñ Ṭabīboġlı dutar dünyā yüzin
Telġraf bilmem neçün āhımla itmez ittifāḳ

122

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ey maẓhar-ı Ḥaḳ nūr-ı cemāle dil müştāḳ
Vay bāġ-ı cemāliñ güline bülbül müştāḳ

Yandırdı bizi ḥasret-i hicrān-ı viṣāliñ
Ḫāl-i lebiñe Hind u Yemen fülfül müştāḳ

ʿUşşāḳa devādır dolab-ı gerdiş-i çeşmiñ
Ey sāḳī getür gerdişe cām-ı mül müştāḳ

Bir naʿra-i mestāne dayanmaz dil-i ʿālem
Ger şor cigerden çıka bir ġulġul müştāḳ

Ser menzilimiz rāh-ı ṭalebde ḫaṭır itmez
Sürʿatle Ṭabīboġlı keser menzil müştāḳ

123

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ne ḫoş mevsimde sürʿatle sen ey bād-ı şabā geldiñ
Ki ḫāk-i dergehinden çeşmime virdin cilā geldiñ

Ḫayāl-i yār laʿlin yād iderken kūşe'-i ġamda
Getürdin müjde'-i peyġām-ı vaṣlın sen şafā geldiñ

Sezādır reh-güẕārıñda niśār-ı cān idersem ben
Hele ey cān u dilden armaġān-ı bī-behā geldiñ

46a

Firāḳ ile ḳatı pejmürde olmışdı riyāż-ı dil
Yine bāġ-ı dile āb-ı ḥayāt-ı rehnümā geldiñ

Bu āh-ı āteş ile Kerkük'i yaḳdıñ Ṭabīboġlı
Meger bāġ-ı elestden ʿandelīb-i mübtelā geldiñ

124

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Her cānibe meyl itse göñül bād-ı şabā-tek
Meyli yine hāsında ḳalur ḳıble-nümā-tek

Efsurde dimāġ itdi bizi kūşe'-i firḳat
Bir ṣubḥ-ı viṣāl olmadı eyyām-ı ḍuḥā tek

Żāyiʿ geçirir naḳd-i nefes muṭrib-i bī-zen
Bir naġme'-i rast eyleyemez āh nevā-tek

Ne ḥavl ne ḳuvvetledürür devlet-i dīdār
Ḳısmet seni her yerde bulur gezme hevā-tek

Mirāt-ı göñül ḳaldı Ṭabīboġlı kederle
Hem ʿaks olamaz yār ile mirāt ṣafā-tek

125

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ḫurrem oluram ḫāṭıra geldükçe ḫayāliñ
Şeb ü rūz temennā ḳıluram bezm-i viṣāliñ

Çoḳdan berū dīdārıña aşüfteyem ammā
Ṣalmaz yaḳasın dest-i ḳader ṣūret-i ḥāliñ

Gördükçe yol üstünde beni ṭurfa uşaḳlar
Cemʿiyyet ile yād ḳılur ḥüsn-i fiʿāliñ

Ḥavlide olan baġçede açıldı çiçekler
Tā göñlin aça şād ebede maḥmūd ḫişāliñ

Bir ṭurfa çiçek buldı Ṭabīboġlı emelden
Baġdād zemīn-i baġçesine dökdi nihāliñ

126

46b

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şevḳ-i ruḫsārıñ ile seyrine vardım çemeniñ
Bülbüli gördim oḳur vaṣfını ġonçe-deheniñ

Baḳu görmez gözimiz gice ḫayāl itdükçe
Ne uzun baḥśi gelür ḫāṭıra zülf-i semeniñ

Her ḳaçan āyine'-i ḥüsne nigāh eyler isem
Ṣaluram āyine'-i ḫāṭıra ʿaks ideniñ

Aġlamaḳdan gözimiz döndi beyaż ʿayna *
Getür ey bād-ı ṣabā būyını gül pīreheniñ

Çekdi ʿuşşāḳların ḳarʿasın ol kişver-i ḥüsn
Ey Ṭabīboġlı meger çıḳdı siyah sāde seng

127

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Göñülde berḳ urar şevḳ-i cemāliñ
Gözimden ẕerrece gitmez ḫayāliñ

Ġamıñ çoḳdan derūnım hemdemidir
Nola ger arzū ḳılsam viṣāliñ

Eger ʿarż-ı cemāl itsen çemende
Güli ḫār eyler ol ruḫsār-ı āliñ

Felekde māh-ı nev oldıḳça peydā
Ḫacel eyler anı ebrū hilāliñ

O şāh-ı ḥüsn ḳurmış ʿadl-i dīvān
Ṭabīboġlı yüri vir ʿarż-ı ḥāliñ

128

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Aġladır hicriñ beni Yaʿḳūb-tek
İńledir derdiñ beni Eyyūb-tek

Firḳatiñ cevri beni zār eylemiş
Nola bir görsem seni mektūb-tek

Herkesin ʿālemde bir dil-ḫˇāh var
ʿĀşıḳa bir nesne yoḳ maḥbūb-tek

47a

Her dem istiġnā gelür senden baña
Ben seniñ dergāhıña cārūb-tek

Ḳapuña gelmiş Ṭabīboġlı seniñ
Eyleme ol bī-dili maḥcūb-tek

129

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Güẕergāh üzre gördim seyr iderken bir gül-endāmıñ
Ser-i engüştüne ḳıl başı gelmiş almış ārāmıñ

Görince giryede āh ile zārın bende āh itdim
Eliñle giryede dem sāz olub nem ḳıldım aḳdāmıñ

ʿİlāca eyledim himmet irişdi himmet-i pīrān
Żarūretden bulub rāḥat ṣafāya beẕl idib kāmıñ

Hezārān nāz ile ḳıldı duʿālar ol dürr-i yektā
Ṣafālar kesb idib göñlim sözinden ol şeker-fāmıñ

Ḳamu derd ehli buldı derdine dermān Ṭabīboġlı
Dirīġā bulmadı dermān seniñ bu derd-i nā-kāmıñ

130

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Fitnedir her dem dü- zülf-i ʿanber-efşānıñ seniñ
Kim perīşān olmadın ʿālem perīşānıñ seniñ

Ḥasret ile yandı cānım rūz u şeb ārām yoḳ
Olmaḳ ister her zaman yolıñda ḳurbānıñ seniñ

Pāre pāre baġrımı sūz-i firāḳıñ yandırur
Bir od itmişdir derūnım dāġ-ı hicrānıñ seniñ

Ṣabr yoḳdır derd-i ʿışḳa ey nigāra ḳıl kerem
Kim ten-i ʿuşşāḳı mecrūḥ itdi peykānıñ seniñ

Derdime dermān aradım bulmadım tedbīr ile
Yoḳ Ṭabīboġlı meger ʿālemde dermānıñ seniñ

131

47b

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

ʿIşḳa dil-beste olan derd ile giryān gerek
Ateş-i āh çeküb sīne'-i sūzān gerek

Dem-be-dem yād ḳıla berg-i gül-i ruḫsārın
Bülbül-āsā çemen-i dehrde nālān gerek

Derd-i ʿışḳ içre ola arzū-yı vuṣlatda
Şerbet-i būs-ı leb bāde'-i cānān gerek

Ṭaʿn-ı aġyāra göñül eyle taḥammül zīrā
Merd olan kimse cefā tīrine ḳalḳan gerek

Dil-i āşüfte Ṭabīboġlı cefādan memlū
Böyle gencīneye bu kūşe'-i vīrān gerek

132

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bāde virdi miḥnet-i bī-dād ile ʿayşım felek
Daşa urdı şīşe'-i nāmūsımı hemçün mihek

Eşk-i çeşmim eylemez rūy-ı siyāhım şüst u şūy
Çāre ḳılmaz nehr-i Dicle ger yüzim āġ eylemek

Āh kim devr-i felek dūr itdi yārimden beni
Bunca āh u nāle çekdim geçmedi aṣlā dilek

Bu nedāmetle nola ḳılsam temennā-yı ecel
Tā ḳıyāmet ḳaldı sūz-ı dilde fikr-i ġam yemek

Ey Ṭabīboġlı viṣāl olmaḳ müyesser olmadı
Gerçi çekmişdim neçe yıl cān u dilden çoḳ emek

133

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Çemende āb-ı çeşm ile aḳıtdıñ ṣular ey bülbül
Bu āb-ı çeşm ile hep cūşa geldi cūlar ey bülbül

Perīşānlıḳdır eṭvārıñ ki bir ġonçe ola yāriñ
ʿAcebdir bu seniñ kārıñ ki dutdıñ ḫūlar ey bülbül

Seḥer āhın çerāġ itdiñ gice ḫᵛābın ferāġ itdiñ
Derūnıñ dāġ dāġ itdiñ ki çekdiñ hūlar ey bülbül

48a

Nedir bāġ içre bu zārıñ ki bir güldendir efkārıñ
Sitem ḫārıdır āzārıñ teniñde mūlar ey bülbül

Perīşāndır Ṭabīboġlı gelelden gülşen-i dehre
Oḳur ruḫsār-ı vaṣfında ḫaṭṭ-ı hindūlar ey bülbül

134

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ʿIşḳ-ı yār oldıḳça başımdan belā eksük degil
Veh ne devletdir ki başımdan hümā eksük degil

Ger baña nādān dirse müddeʿī çekmem elem
Ol raḳīb-i bed-liḳādan hem cefā eksük degil

Sāḳiyā mey vir baña derdim ʿilācın ḳıl kerem
Kim bu meyden derdime elbet devā eksük degil

Yār dūr oldıḳça benden ol ḳadar ġam arturır
Hemdemim ġamdır benim ġamdan vefā eksük degil

Ey Ṭabīboġlı oḳurken defter-i aʿmāliñi
Gūş uruban degildim bir mācerā eksük degil

135

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Cānda buldım derdiñi dermān baña lāzım degil
Derde buldım merhemi Loḳmān baña lāzım degil

Fāş ḳıldım ʿışḳıñı ʿālemden eylerdim nihān
Yaḳamı çāk eyledim pinhān baña lāzım degil

Ey beni menʿ eyleyen pervāne-tek dīdārdan
Bezm-i ʿışḳa cān viren devrān baña lāzım degil

Bülbül-i bāġ-ı firāḳım dīde'-i ḫūn-āb ile
Ol gül-i ḥamrādan ayru cān bana lāzım degil

Ey Ṭabīboġlı ṣaḳın aġyāra keşf-i rāzdan
Zümre'-i aġyārdan iḥsān bana lāzım degil

48b

136

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gülşeni ey bülbül-i şūrīde bes hengām ḳıl
Aḳıdıb yaşıñ yeter endīşe'-i gül-fām ḳıl

Ḳalmadı göynüñde pābend olmayan ʿāşıḳlarıñ
Zülfiñi dām eylemekde bir zaman ārām ḳıl

Yoḳ mecālim ol müşīr-i ḥüsne ḥālim ʿarż idem
Ey ṣabā gel ʿarż-ı ḥālim sen aña iʿlām ḳıl

Olmadım bir dem o şūḫın vuṣlatından kāmyāb
Ey enīs-i murġ-ı dil çıḳ sīneden peyġām ḳıl

Cāmiʿ-i nev seyrine ālem Ṭabīboġlı gider
Sende bir dem var temāşāya göñül ārām ḳıl

137

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Dīdemi ey dil yeter ḫūn-āb eyle giryān ḳıl
Sīnemi ey āh-ı nālān bunca bes sūzān ḳıl

Çekdigim bīdādı daġa ʿarż idersem nerm olur
Derdimi sen daḫı gör ey bağrı ṭaş dermān ḳıl

Ẓulmet-i hicr ile göñlim ḫānesi vīrānedir
Nola ābād itmege dest-i kerem iḥsān ḳıl

Bir sıfāriş eylerem her dem saña ey telġraf
Yāre ḥālim ʿarż idib aġyārdan pinhān ḳıl

Sīne-çāk it ey Ṭabīboġlı ḳażā-yı ʿışḳda
Vaḥşīlerle vādilerde mesken it efġān ḳıl

138

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Mevsim-i güldir gel ey serv-i revān gülzāra gel
ʿAyş u ʿişret çağıdır luṭf ile bir dīdāra gel

Eşk-i çeşmim ḫāk-i dergāhıña eyler dür-niśār
Bir kerem eyle efendim nāz ile reftāra gel

Dāne'-i ḫāl ile dām-ı zülfiñe bend olmışam
Ḳoyma ey dildār ser-gerdān beni güftāra gel

49a

İntiẓār muḳaddemiñdirʿāşıḳ-ı bī-çāreler
Ḥüsn içinde Yūsuf-ı Mıṣrī gibi bāzāra gel

İtme hicr ile Ṭabīboġlın viṣāliñden cüdā
Gül cemāliñ ʿarż ḳıl seyrāna çıḳ gülzāra gel

139

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Var ümidim bāġ-ı ḳalbin meyvesi ol nev nihāl
Vara vara ʿilm taʿlīminde ola pür-kemāl

ʿĀr ider cehl ile ḳalmaḳ kim meger nādān ola
ʿİlm taḥṣīlinde ādem ʿaddolur merd-i ricāl

ʿİlm taḥṣīl eylemek ṭāliblere āsān degil
Cān u dil ṣarf eyleyüb ṣındırmayınca per ü bāl

Ey Ṭabīboġlı olurdı maḫzen dil-i pür-güher
Ḳābil-i taḥṣīl-i ʿilm olsaydı maḥmūd ḫiṣāl

140

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ġaflet yuḳusında göziñ aç ey dil-i ġāfil
Beyhūde geçer ʿömr-i ʿazīz bu ne teġāfül

Pīr oldı vücūdıñ dūş-ı pīri unutdıñ
Bu ḥāli ḳabūl eyleyemez kim ola ʿāḳil

Erbāb-ı hüner ḳāfilesinden gerü ḳaldıñ
Gümrāha düşürdi seni ihmāl ü tekāsül

ʿUlemā vü ḥükemā giçdi ebā ecdādıñ
Saña ol mertebe'-i feyz-i ʿalā olmadı ḥāṣıl

Cedd-i yerin alurdı Ṭabīboġlı ʿilmde (?)
Maḥmūd ḫiṣāl olsa idi ʿilm ile ʿāmil

49b

141

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Eyledimse nola ger hicr ile Kerkük'i maḳām
Bu da bir ṭāliʿ-i bed aḫteridir başa müdām

Ṣanma beyhūde benim naḳl-i mekān itmedigim
Ḳısmet-i rūz-ı ezel māniʿ olur ḥāṣıl-ı kām

Yazaram ḫūn-ı sirişk ile iki ḥarf-i niyāz
Ey kebūter yüri yārāna anı eyle peyām

Dilerem Bārī Ḫudā'dan o nihāl-i şerefim
ʿÖmr-i ʿiḳbāl ile mesrūr ola tā yevm-i ḳıyām

Naḳd-i ʿömrim cigerim pāresi Abdü'l-ḳādir
Ey Ṭabīboġlı aña benden ola ḫayli selām

142

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

Ey firāḳ-ı vaṭan it yād nola yārlarım
Ġurbet içre neçe bir şerḥ ideyim zārlarım

Şehr-i İstanbul'a ey bād yetür peyġāmım
Ṣora gör ḥāl-i eḥibbā vü vefādārlarım

Çekerem āh kebūter gibi bāz itmek içün
Meger āhım yetüre yāre dil efkārlarım

Bilmezem şimdi efendim kimi rūşen dil ider
Getürer mi ʿacabā ḫāṭıra aḫbārlarım

Ey Ṭabīboġlı yaman devr-i zaman olmışdır
Ki cüdā ḳıldı bizi yārdan aġyārlarım

143

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Gönlimiz şevḳ-i ruḫ-ı yār ile tezyīn idelim
İçelim bāde'-i laʿl-i lebi rengīn idelim

Gülşen-i ḥüsnine ḳarşu ötelim bülbül-veş
Uzadub dest-i temennāmızı gülçīn idelim

Giceler zülf-i ḫayāl ile ḥarām oldı yuḳu
Gündizin seyr-i gül ü lāle'-i nesrīn idelim

50a

Yoḳ nihayet bilürem miḥnet-i hicrāna göñül
Gel seni bāri umūr-ı ġama taʿyin idelim

Çalınur mūsiḳa'-i ʿışḳ Ṭabīboġlı nola
Nidelim seyre varıb ḫāṭırı teskīn idelim

144

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Ol deñlü ḫurūş eyledi bu ḳalb-i melālim
Baġdāda uçardım ger olaydı per ü bālim

Ḳısmetdir iden kārımı hep münʿakis ammā
Ṭāliʿ giçerür ġaflet ile fikr ü ḫayālim

Perverde'-i cismim ḳadrin Kerkük'e ṣalmış
Baġdād ḫayāliyle giçer rūz u leyālim

Yā Rab emelim şemʿasını eyle żiyādār
Ey Bārī Ḫudā sende ḳabūl it bu maḳālim

Devlet ḳuşı başımda Ṭabīboġlı ḳonardı
Taḥṣīl-i ʿulūm eylese Maḥmūd ḫiṣālim

145

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bir ḥāle gelüb ḥāl-i perīşān-ı melālim
Şeb ü rūz taḥassürle giçer hicr ile ḥālim

Germiyyet-i hicrān ile bir nāra dutışdım
Bir vech ile yoḳ ḥālimi taḳrīre mecālim

Kesdim emelim rişte sini çār ṭarafdan
Ey bād-ı ṣabā sende meger ola su'ālim

Bir gün ṣalınur mı güẕerim dār-ı selāma
Ol bezm-i şerefyāb ile olur mı viṣālim

Şaṭ gibi Ṭabīboġlı aḳar dār-ı selāma
Teklīf-i mülāḳāt ide maḥmūd ḫiṣālim

50b

146

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ol perīniñ ʿışḳına maẓhar mıyım bilmem neyim
Āteş-i hicrānına micmer miyim bilmem neyim

Yād-ı ruḫsār ile çeşmim ol ḳadar dürrler döker
Ḫāzin-i gencīne'-i gevher miyim bilmem neyim

Şemʿ-tek yandı vücūdım maḥv olub oldı ġubār
Bād ile pervāz iden aḫker miyim bilmem neyim

Kūşe'-i hicrāna düşdim dīde'-i ḫūn-āb ile
Bir şeb tā ṣubḥ bīd-i aḫter miyim bilmem neyim

Ey Ṭabīboġlı cefā çekmekde ṭāḳat ḳalmadı
Bu cefālar oḳuna sünger miyim bilmem neyim

147

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bir duḫt-ı ʿArab ʿışḳı alub fikr ü ḫayālim
Şeb ü rūz temennā iderem olsa ḥelālim

Ṣaḥn-ı ʿArabistana yüzi şaʿşaʿa virmiş
ʿUşşāḳını cezb eylemiş ol ebrū hilālim

Çeşm-i siyehi ḫāl-i ruḫında ne belādur
Ṣayyādını ṣayd itmege ol ṭurfa ġazālim

Keyfiyyet-i ʿışḳ içre baña ḫayme'-i sevdā
Gülzār-ı cināndan biñ olur olsa viṣālim

ʿIşḳ-ı ruḫ-ı yār oldı Ṭabīboġlı dil-efrūz
Ḳuş gibi uçardım ger olaydı per ü bālim

148

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bir duḫt-ı ʿArab zülfine pābend-i şikārım
Zülfi gibi ruḫsār civārında ḥişārım

Şeb ü rūz temāşā ḳıluram çeşm-i ġazālin
Bezminde mey-i ʿışḳ ile sermest ü ḫumārım

Terk eylemezem niʿmet-i dīdārını tā kim
Cān ḳaydı ile ʿālem-i ṣūretdeki vārım

51a

Bülbül gibi her dem gezerem gülşen-i kūyın
Ol gül-ruḫı bir görmege āşüfte nizārım

Bir ḫayli zaman oldı Ṭabīboġlı direm āh
Ol vaḥşī ġazālin reh-i ʿışḳında dūçārım

149

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bir duḫt-ı ʿArab ʿışḳ-ı zeneḫdānına düşdim
Sevdā-yı ser-i zülf-i perīşānına düşdim

Sergeşte güẕergāha düşüb ḫāne-be-ḫāne
Bir şūḫ-veşin şīve'-i ʿunvānına düşdim

Żaʿf itdi vücūdım heves-i çeşm-i ġazāli
Bir sīm-tenin nergis-i fettānına düşdim

Dil murġını ṣayd itdi ol āhū-yı nigāhı
Şehbāz perin ʿarṣa'-i cevelānına düşdim

Göz ḳaldı Ṭabīboġlı anıñ ḫāl-i ruḫında
Fülfül diyerek baḥriye ʿummānına düşdim

150

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bir gül-i nev-resteniñ ʿışḳıyla maḫmūr olmışam
ʿAndelībem gülşen-i kūyında mecbūr olmışam

Giceler şemʿ-i ruḫında yanaram eymen gibi
Gündizin Ṭūr tecellāsında pür-nūr olmışam

Dil virib oldım giriftār ol bütiñ sevdāsına
Ol sebebden ʿışḳ ile sergeşte mehcūr olmışam

Derd-i hicrān ile gör ḥālim ʿilāc it ey ḥekīm
Gör ne derd-i dāġ ile āşüfte rencūr olmışam

Tā ger nice dāmen-i vuṣlat ile āh eylerem
Ey Ṭabīboġlı bu sevdā ile mesrūr olmışam

51b

151

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ruḫ-ı gülgūnıñı gördim şarāb-ı nāba beńzetdim
Ḫaṭā ḳıldım bu renk ile ol ay āba beńzetdim

Degil ʿaḳlım serimde bu temāşālar şitābından
Ser-i zülfiñ girībānımda bir ḳullāba beńzetdim

Siyāh-rūlıḳla çeşm-i yāre virdiñ cilve ey sürme
Seni dūd-ı ciger-sūzımdaki bī-tāba beńzetdim

Nedir ey cān u dil bunca ṭalebkār-ı viṣāl olmaḳ
Sizi baḥr-ı bedende gerdiş-i girdāba beńzetdim

Benim sermāye'-i naḳdim sirişkimdir Ṭabīboġlı
Neçünkim renk-i rūy-ı dilberi sīmāba beńzetdim

152

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Göñül ḥayf oldı gitdi mihmānım
Gözimden şu gibi aḳıtdı ḳanım

Perīşān ḫāṭırım cemʿ olmış iken
Bozıldı bezm-i ʿayş-ı mihribānım

Viren āb-ı teselli teşnegāna
Zülāl-i leblerinden ḳana ḳanım

Gülistān bezminiñ dūr oldı ẕevḳi
Gelüb faṣl-ı bahār üzre ḫazānım

Ḳalub tenhā göñül ġam gūşında
Gelür mi cān ilinden armaġanım

Bu derd ile olandan ṣoñra naḳḳāş
Mezarım daşına naḳş ide ḳanım

Cemāl şemʿine pervāneler-tek
Ṭabīboġlı nola yaḳılsa cānım

153

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Maḥremim ġonçe olur gülşen olursa vaṭanım
Hemdemim bülbül olur naġmeye açsam dehenim

52a

Cānı cānāna virmekde ʿaceb müşterīyem
Gelse bāzārıma ol Yūsuf-ı gül-pīrehenim

Dilimi şāne gibi pārelerem vuṣlat içün
Düşe ger destime bir kerre o zülf-i semenim

Virürem Ḳays gibi cānımı bir naʿra ile
Cāme'-i Leylā eger bilsem olursa kefenim

Feyz-i Ḥaḳ virdi Ṭabīboġlı saña maḫzen-i rāz
ʿİlm-i ḥikmetden eger olsa nola her süḫanım

154

Müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün müfteʿilün

Yaḳma dil-i dīvāne'i bülbül gibi ey ġonçe-fem
Hicr ile baġrı ḳan olan üftādeye ḳılma sitem

Bezm-i viṣāliñ şemʿine pervāne ḳıldım cānımı
Geçdim ṣafā vü ẕevḳden çekdim dile naḳş-ı elem

Zülf-i siyāhıñ ey perī olmış o māha müşterī
Baḫt-ı siyāhım aḫteri virmez viṣāle rāh hem

Sīnemde dāġ-ı ʿışḳ ile ger daġa benzersem nola
Çekmez ġamıñ dāġlarını Ḳaf olsa yā kūh dedem

Kūyıñda aġyār ile yār her nice cevr eylerse ger
Çekmez Ṭabīboġlı seniñ kūyıñdan aṣlā bir ḳadem

155

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Aḳar āb-ı sirişkim dīdeden dürr dānedir bilmem
Yanar tennūr-veş göñlim ne āteş ḫānedir bilmem

Beni ġarḳ eyleyen vapur cism-i eşk-i çeşmimdir
Ne deryādır bu ṣaḥrāda ne ṣaḥrā yāne nedir bilmem

Cihānı cüst ü cū ḳıldım ḳamu cemʿiyyet ġamdır
Ne cemʿiyyet bu menzilde ne menzil ḫānedir bilmem

ʿİlācımdan ḳılur nefret ḥekīm-i ḥāẕıḳ-ı devrān
Anıñ efkārı derdimdir veya dermānadır bilmem

52b

Göñül ṣaḥrā-yı vaḫşetde Ṭabīboġlı gezer her dem
Ol āhū çeşme ṣayd olmış ʿaceb dīvānedir bilmem

156

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Nigārın bezm-i vaṣlından o dem kim ben ḳadem çekdim
Cefā vü cevr ile āyā ki bilmez ben ne ġam çekdim

Esīr-i derd-i hicrānıñ olaldan ey gül-i raʿnā
Çemende hemçü bülbül sīneye ḫār-ı sitem çekdim

Göñül tennūr-ı ʿışḳıñdır yanar sūz ile sīnemde
Seḥer ḥurşīd-veş dünyāya āh ile ʿalem çekdim

Ser-i kūyıñ firāḳından ġam-ı hicrān ile her şeb
Yumulmaz çeşm-i giryānım ruḫ-ı zerd üzre nem çekdim

Ṭabīboġlı uṣandırdı beni aġyār cānımdan
Dil-i āşüfteye aġyārdan bī-ḥadd elem çekdim

157

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Rūz-ı hicrānı ṣayarsam yüzi giçdi ʿadedim
Bize bir fetiḥ müyesser ide Ḳādir Ṣamed'im

Kimse bilmez dil-i miḥnet-zedeniñ ḥāli nedir
Meded ey Bārī Ḫudā senden irişsün mededim

Ḥasret-i dār-ı selām ile ölürsem ben eger
Rehgüẕār üzre yapıñ ḫāk-i mezar laḥdim

Eylerem ṣabr firāḳ ile ciger olsa da ḳan
Tā gele mevʿid-i vuṣlat-ı ḳadrinden vaʿdim

Bilmezem şimdi ciger pāre kimiñ hemdemidir
Getürir mi pederin ḫāṭıra şūḫ veledim

Mevc urar Dicle hevā şarḳdan açıldı cisr
Seyr içün geldi cisr başına ol muʿtemedim

Ey Ṭabīboġlı beni kim yetürir maḳṣūda
Meger imdād ide maḥmūd ḫiṣāl kebedim

53a

158

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Derd-keş bir bülbülem gülzārdan ayrılmışam
Derd-i miḥnetle gül-i ruḫsārdan ayrılmışam

Vaṣl-ı dīdārında ḫāk-i pāyine yüz sürmedim
Veh ki ben nitdim dil-i dildārdan ayrılmışam

Laʿl-i nābın fırṣatı geçdi ṣafāsın görmedim
Leẕẕet-i ẕevḳ-i ruḫ-ı dīdārdan ayrılmışam

Terk ḳılsam Ḳays-tek ben ʿālemi ʿayb eylemen
Tāb u şevḳ-i şuʿle'-i envārdan ayrılmışam

ʿAyb ḳılma ey Ṭabīboġlı fiġān itdüklerim
Devlet-i şīrīn şeker güftārdan ayrılmışam (?)

159

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Dil ḳaydını çekmem dili dildāra virirsem
Cān naḳdini ol şūh-ı sitemkāra virirsem

Geçdim hele bāzār-ı cünūn içre serimden
Sermāye nola emtiʿa'-i kāra virirsem

Pervāne ṣıfat şemʿ-i cemālinde nigārın
Cān ḫarmanını şuʿle'-i serşāra virirsem

Aldanma ṣaḳın ey dil-i divane ḥaẕer ḳıl
Dildār sözin sırrını aġyāra virırsem

Mihriñ eśerin ṣanma Ṭabīboġlı ḳıla terk
Biñ Yūsuf-ı Mıṣrī gibi mehpāre virirsem

160

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Geliñ ey ehl-i dil ārāyeş-i gülzār idelim
Yengiden ʿahd-i vefā yār ile tekrār idelim

Uralım ehl-i ġaraż sīnesine dāġ-ı sitem
Yār ile ṣoḥbet idib ʿişreti iẓhār idelim

Açalım rūy-ı nigārı derelim ġonçelerin
Sünbül-i zülfi dutub nergis-i ḫammār idelim

53b

Sāḳī'-i pīr-i muġāndan alalım duḫte'-i rez
Naḳd-i cānı reh-i meyḫānede īśār idelim

Dökelim ḫūn-ı dili dīde'-i nem-nāk açalım
Dāġ-ı ḥasret-ẕede'-i lāle'-i ḫūnbār idelim

Oḳuyub naġme'-i ḫoşḫˇān ġazel söyleyelim
Ṣaḥn-ı gülşende güli bülbüli bīmār idelim

Çekelim cān u göñülden o mehi tenhāya
Ḳocalım gerdenini vaṣlını bāzār idelim

Ṣafḥa'-i dilden elem naḳşını maḥv eyleyelim
Ḳāmet-i serv-ḳaddi yāre giriftār idelim

Ḳılalım cān u göñül yāre Ṭabīboġlı fedā
Ḳıṣṣa'-i laʿl-i lebin zīver-i güftār idelim

161

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ne dem yā Rab naṣīb olur baña gülzār-ı Baġdād'ın
Olur mı ölmeden görmek behişt āśār-ı Baġdād'ın

Felek ẕīr-i otağında ne deñlü var cemʿiyyet
Ḳamu müştāḳdır her dem göre dīdār-ı Baġdād'ın

Oña imdād ider ervāḥ-ı ḳudsiyyān her demde
Sezādır çarḫa yetsün şöhre'-i aḫbār-ı Baġdād'ın

Olur ehl-i ḫulūşın her seḥer maḳbūl ḥācātı
Ṣaçar dergāh-ı Geylānī dile envar-ı Baġdād'ın

Hediyye eyledim maḥmūd ḫişāle bu güzel şiʿri
Disün babam Ṭabīboġlı sever eṭvār-ı Baġdād'ın

162

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Buldı inşād-ı teġannīyle ṣafā devr-i zaman
Çeng ü[112] ḳānūn ṭarab-i ʿişret içün ḳıldı fiġān

Şehr-i Zor gülşeni evrāḳ-ı gül-efşān eyler
Her ḳaçan seyr-i maḳāmāt ide Ḥācı Nuʿmān

54a

Hele ey dār-ı selām cünbüşe gel naġme içün
Ola taḥsīne muḳābil meger İbn-i Zeydān

Rast-ı Hind ü ʿAcemī naġmelerin kim söyler
ʿAḳl u hūşın giderür sāmiʿin eyler ḥayrān

Sāz u ney ālet-i ʿışḳ oldıġı beyhūde degil
ʿĀşıḳı vuṣlata irgürmege eyler ḫandān

Getür ey sāḳī ḳadeḥ baḫş idelim cāna ḥayāt
Lehce'-i ḥüsn-i edā eyleyelim rūḥa revān

Ey Ṭabīboġlı nevādır elem-i ʿışḳa devā
Neġamāt-ı ʿArabī taze ḳılur mürde'-i cān

[112] Bu mısrada atıf vâv'ı ye şeklinde yazılmıştır.

163

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şemʿe göster ḥüsniñi şemʿi fürūzān eylesün
Cemʿ olan pervāneler raḳṣ ile cevlān eylesün

Bāġa gir ḳaddiñ ḫırāmın ʿarż ḳıl sūsenlere
Ġonçeler ḥüsniñ görib çāk-i girībān eylesün

Ḥasret-i ḥāliñ urıbdır lālenin baġrına dāġ
Nergis-i çeşmiñ ḫayāli mest ü ḫayrān eylesün

Ġam güni bizden kem itme iltifātıñ sāḳiyā
Dest-i luṭfıñ ehl-i derde cām-ı iḥsān eylesün

Ey Ṭabīboġlı bize vaʿd itdi ṣubḥ-ı ʿıydı yār
Rāżıyuz bir vuṣlat olsun ʿabde ḳurbān eylesün

164

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Söyleyiñ ol yāre benden çoḳ beni zār itmesün
Bī-mürüvvetliḳ idib teġayyür-i iḳrār itmesün

Ṭaʿne'-i aġyār ile bilmiş perīşān oldıġım
Cevri terk itmezse bāri meyl-i aġyār itmesün

ʿAhd ḳılmışdı viṣālin şimdilik eyler dirīġ
Yā Rab ol dilberle kimse böyle bāzār itmesün

54b

Ḳılmasun dermān ṭabīb söyleyiñ ey dostlar
Derdime bulmaz devā tedbīr-i tīmār itmesün

ʿArż-ı ḥāl itdim Ṭabīboġlı o şāha der mi
Söylemiş ʿacz ile derdin çoḳ da iẓhār itmesün

165

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ḫayāl-i yār gitmez dem-be-dem ḳalb-i fikārımdan
Gider ḫˇāb-ı ferāġat giceler çeşm-i nizārımdan

Degil ʿaḳlım serimde bilmezem āyā nedir ḥālim
Beni bir serv-ḳaddir ayıran ṣabr u ḳarārımdan

Beni dest-i felek ṭop eylemiş çevgān luʿb ile
Atar yerden yere her dem cüdā eyler diyārımdan

Göñül yandı firāḳ ile ṣabā ümīd vārımsın
Nola virsen bahār āsā ḫaber ol gülʿiẕārımdan

Benim bu dāġ-ı dil sūzim Ṭabīboġlı derūnımda
Olandan ṣoñra maʿlūm olısar ḫāk-i mezārımdan

166

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Gül olmış ʿışḳ-ı ruḫsārıñla ḥayrān
Gezer ferş-i gülistānda perīşān

Görüb sünbül açılmış ʿuḳd-i kākül
Çemen bezminde olmış ḫāke yeksān

Benefşe zülf-i ḫālin bestesidir
Ṭavāf eyler anı çāk-i girībān

Açub sīmīn varaḳ gülşende sūsen
Yazar ḥüsniñ kitābın ḫaṭṭ-ı reyḥān

Ḫayāl-i çeşm ile sermest nergis
Ayāġ üzre durub maḫmūr sekrān

Görince servler ḳaddiñ ḫırāmın
Tevāżuʿla iderler ʿarż-ı dīvān

55a

Ey Ṭabīboġlı ser… [113]
ʿĀḳıbet vapur cismiñ ġarḳ olur… [114]

167

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gezer dervāze'-i göñlimde bir serv-i revān āhū
Sevād-ı çeşm ile ḳılmış neçe diller nişān āhū

Ne āhū zülf-i müşkīninde sergerdān dil-i şeydā
Ki ḳurmış rehgüẕār-ı ʿāşıḳa ebrū kemān āhū

Yine göñlim görinmez ḫāṭırım āyāne olmışdur
Meger ṣaḥrā-yı ʿışḳ içre olubdur dīdebān āhū

Ḫumār-ı çeşm-i mestiñ ṣayd ider āhū-yı ṣaḥrāyı
Anıñçün eylemişdir kūh-ı ṣaḥrāyı mekān āhū

[113] Bu mısranın devamı silinmiştir.
[114] Bu mısranın devamı dilinmiştir.

Ne ʿanber dānedir ḫāliñ ki hindūyı ḳılur ġāret
ʿIrāḳı ser-te-ser dutmış ḫaṭṭ-ı ʿanber-feşān āhū

Nigāh-ı kuḥl-i cāndır sürme'-i şīrāze'-i çeşmiñ
Zihī terkīb-i ḳudretdir cevāhir sürmedān āhū

Derūnıñ bilmezem deşt-i Ḫotan'dır ey Ṭabīboġlı
Ki her laḥẓa ḫayāliñde gezer ol çeşm-i cān āhū

168

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Girībān olalı hicr ile cānāneden ayru *
Derdime devā yoḳ mı meyḫāneden ayru

ʿAḳlım giderir nāz ile bir şūḫ-ı sitemkār
Ḳılmaz dil-i dīvāne'i divaneden ayru

Her laḥẓa beni zār ḳılur ḥüsnine ḳarşu
Şemʿine yanar sūz ile pervāneden ayru

Liklik şıfatı ḳurbaġa ḥār olma raḳībā
Besdir bize cevr eyleme cānāneden ayru

Fāş itdi Ṭabīboġlı raḳīb rāz-ı nihānım
Bildirdi işim ʿāleme bīgāneden ayru

55b

169

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

…….[115]
Semend-i kāküliñ boynımda zencīr-i ʿināndır bu

……. istiġnā [116]
Velī Mecnūn-veş ʿālem saña ʿāşıḳ ʿayāndır bu

Sirişk-i ……..... [117] eyledim laʿliñ ḫayāliyle
Görersen rāh-güẕār üzre dimezsen kim ne ḳandır bu

Hele ey dāġ-ı dil sūziş açılġıl sīne-çākimden
Bahār-ı ḳalb-i maḥzūnım açılmaz bir zamandır bu

[115] Bu mısra silinmiştir.
[116] Bu mısranın başı silinmiştir.
[117] Bu mısradaki bazı kelimeler silinmiştir.

Anıñçün ey Ṭabīboġlı beşerden nefretim vardır
Baña ol kimse cevr itdi der iken cāna cāndır bu

170

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

Ey bülbül it yād-ı vaṭan gülzār ile arzū
Vey ṭūṭī'-i şīrīn-süḫan güftār ile arzū

Cānımda tā vardır ḥayāt mihriñden özge yoḳ refīḳ
Ey derd-perver-i cism ü cān dildār ile arzū

Ruḫsār-ı zülf-i ʿanberin ḳılmış perīşān ḥālimi
Ey murġ-ı dil ruḫsāra baḫ envār ile arzū

ʿIşḳ ile ḫakister olan dūzaḫdan olmaz mı emīn
Ey zāhid-i ḫodbīn ḫo dīdār ile arzū *

Dilden Ṭabīboġlı çıḳar dünyā denī-'i efkārını
Mevlāya eyle ilticā esrār ile arzū

171

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Nev-bahār oldı bu demde bir güzel mümtāz ola
Gönlimiz eglencesi bir şūḫ-perver nāz ola

Bezm-i vuṣlatda ḳılurdım naḳd-i cān varın fedā
Fāş iderdim rāzımı cānāna ger hem-rāz ola

Cān baġışlar mürde cisme dem-be-dem faṣl-ı bahār
Gül ola gülşen ola bir dilber-i şehnāz ola

56a

Veh ne ḫoş saʿatdir oldım bezm-i ḫurremgāhıda
Mest-i meyden neş'elü raḳḳāṣ raḳṣ ola

Ey Ṭabīboġlı bu cān-baḫş hevā nev-rūzīde
Mey ola sāḳī ola bir naġme-ḫˇān bir sāz ola

172

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Geldi ʿışḳ-ı yār gönlim bī-ḳarār oldı yine
ʿAḳl u fikrim ṣabr u kārım tārumār oldı [yine]

Gitdi semt-i yāre dil sīnemde rāḥat bulmadı
Bülbül-i şūrīdeye faṣl-ı bahār oldı [yine]

Sāḳiyā göster yüziñ devr eylesin peymāneler
Bezm-i ʿışḳın māyili hep bir ḳarār oldı [yine]

Rūşen oldı rūzımız ḫurşīdimiz itdi ṭulūʿ
Bezmimiz oldı müzeyyen ʿıyd-sār oldı [yine]

Ey Ṭabīboġlı dīvānında mürekkeb ḳalmadı
Ṣafḥa'-i ruḫsāra çeşmiñ eşk-bār oldı yine

173

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Ḳaddimi dal eyledi ol ṭāḳ-ı ebrūlar yine
ʿAḳlımı yaġmaya virdi ḫāl-i Hindūlar yine

Çekdim el seyr-i çemenden nergisi yād itmeden
Ḳoymadı rāḥat göñülde çeşm-i cādūlar yine

Aldı bād būy-ı zülfin ġonçe-renk ʿārıżın
Bāġı sīrāb itdi çeşmim aḳıdıb [ṣular yine]

Nāz ile güftār idib dilber cemālin gösterir
Açdı sevdālar serimde seyre ḳapular [yine]

ʿIşḳ cāmın nūş idib olmış Ṭabīboġlı ḫumār
Sākin-i meyḫāne olmış çaġırur hevālar yine

56b

174

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

ʿĀleme virdi ṣafā nev-rūz-ı raʿnālar yine
Açdı zaḫm-ı sīnemi dāġ üzre lāleler yine

Uyandı berḳ-i bahār cūş ḳıldı cūylar
Aḳdı çeşmim yaşı mevce geldi deryālar yine

Dökdi gözden ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı dil ʿuşşāḳlar
Dutdılar erbāb-ı ʿişret cām-ı ḥamrālar yine

Dāmen-i ṣaḥrāya naṣīb oldı muraṣṣaʿ cāmīler
Salṭanat taḫtında gül gösterdi īmālar yine

Sünbül-i ḫoş-bū enīs oldı muʿanber zülf ile
Daġa düşdi Ḳays-tek ʿuşşāḳ-ı şeydālar yine

Çıḳdı seyre ḳāmet-i serv gül-i ruḫsār ile
Nergisi mest eyledi ol çeşm-i şehlālar yine

Künc-i ġamdan çıḳ Ṭabīboġlı temāşāya nola
ʿIydgāh seyre çıḳmış serv-sīmālar yine

175

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Güller açılur şevḳ-i ruḫ-ı yāri görince
Bülbül yaḳılur ol gül-i bī-ḫārı görince

Ney bir dem eger nāle vü feryādım işitse
Odlara yanar āh-ı şerer-bārı görince

Ḳalmaz saña ey bülbül bī-çāre bu gülşen
Birgün üzilür ebr-i ḫazān-bārı görince

Yoḳ kimse benim ḥālimi dildāra disünler
Yā Rab ne olur ol meh-ruḫsārı görince

Pervāne Ṭabīboġlı yanar şuʿle'-i şemʿe
Ben hem yanarım şuʿle'-i dīdārı görince

176

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Efsūs ki cānım giderir yār gidince
Ol rūḥ-ı revānım dil-i dildār gidince

57a

Bülbül gibi nālīde olur murġ-ı derūnım
Ol ḳāmet-i raʿnā gül-i ruḫsār gidince

Dil ḳaldı perīşān u tehī menzil-i ġamda
Bī-çāre ġarīb neyleye ġam-ḫˇār gidince

Pervāne gibi cānımı bir şuʿleye virdim
Ol bezm-i ṣafā-gāha gelüb yār gidince

Göz ḳaldı Ṭabīboġlı yolında o perīniñ
Biñ kerre duʿālar didi tekrār gidince

177

Müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün müstefʿilün

Virmiş kemāli ḥüsniñe güliñ muṣavver böylece
Bir ġonçe yoḳ aġızıñ gibi ey māh envār böylece

Nergis degil çeşmiñ gibi maḫmūr-ı ṣaḥbā-yı sürūr
Raʿnā degil ḳaddiñ gibi serv ü ṣanavber böylece

Reyḥān-ı dil ḫaṭṭıñ gibi meşḳ-i niyāz-ı ʿāşıḳān
Hindū degil ḫāliñ gibi hem heft kişver böylece

ʿAnber degil zülfiñ gibi dāyim dil-i ʿālemleri
Mest eyleye bir bū ile bād-ı seḥerler böylece

Ḳaddin Ṭabīboġlı duta ḳılmış benefşe-i nāb-tek
Urdıñ aña zaḫm-ı sitem ey ġamze ḫançer böylece

178

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Bahār oldı güle yār oldı bülbül ḫoş nevālarla
Açıldı tāb-ı sünbül kākül-i müşkin hevālarla

Durıb ʿazm eyledim bāġa o şūḫın iştiyāḳından
İtürdim rāhı āh itdim dutar başım belālarla

Ṭabībā derdimi teşḫīş idersen dāġ-ı ḥasretdir
Yeter her dem helāk itdiñ beni acı devālarla

Firāḳ-ı yāre bāʿiś ol raḳīb sifle-perverdir
Uṣandırdı ḥayātımdan beni cevr ü cefālarla

57b

Cihānda ey Ṭabīboġlı mücerred ḥāl olan kimse
Giçer ʿömri bahār-āsā anıñ ẕevḳ ü ṣafālarla

179

Mefʿūlü mefāʿīlün mefʿūlü mefāʿīlün

Bir seyr-i çemen ḳıldım murġān aña dem-beste
Bir şūḫ perī gördim ḫubān aña dem-beste

Bir bezm-i ṣafā gördim aġyārdan āẕāde
Bir sāḳī’-i gül-çehre mestān aña dem-beste

Bir cām-ı feraḥ içdim laʿl-i mey-i nābından
Bir şevḳ-i ṭarab buldım fincān aña dem-beste

Bir şūḥa esīr oldım hicrān almayan bilmez
Bir derde girift oldım dermān aña dem-beste

Bir dāġ-ı dil-i sūzım dildāra Ṭabīboġlı
Pervāne ṣıfat göñlim sūzān aña dem-beste

180

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

Bir duḫt-ı ʿArab sevdim anıñ adı ḥamīde
Neẕẕāre'-i ruḫsārına müştāḳ dü dīde

Ruḫsār-ı gül üzre ḳalem zülf-i muʿanber
Evrāḳ-ı cilā-dādeye ṭuġrā-yı keşīde

Bilmezdi göñül ḳıymet-i laʿl-i leb-i yāri
Bāzār-ı benān içre olub şimdi şenīde

Şeb reft seḥer āmed fikr ile perīşān
Bu ḥāl ile pīrāhen-i ʿaḳl oldı derīde

Mümkin mi Ṭabīboġlı gide ḫāk-i derinde
Tā ḥaşre degin baġladı ʿahdin bu ümīde

181

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gidib bir ḫayli demdir murġ-ı dil kūy-ı dilārāya
Ṣabā ḳıl merḥamet yār ile cemʿ eyle bir araya

58a

Temāşā-yı ruḫ-ı yāre o deñlü iştiyāḳım var
Degişmem bir nigāhını Semerḳand u Buḫārāya

Cihānı laʿl dutsa ser-te-ser kimse naẓar ḳılmaz
Seniñ kim ʿaks-i ruḫsārıñ düşibdür cām-ı ḥamrāya

Seḥer gülşen güẕārında işitdim gülden ey bülbül
Nidā ḳıldı bu gün ʿışḳ ehli gelsünler bir araya

Seniñ vaṣf-ı dürr dendānını söyler Ṭabīboġlı
Degil nisbet bu maʿnīler Sikender şāh dārāya

182

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ḳaçan ol gülʿiẕārım ʿarż-ı dīdār itse gülzāra
Düşer bülbül firāḳ ile çemende āh ile zāra

Sürūr-ı ḫoş ḫırāmın servler görse çemenlerde
Olur Mecnūn-veş ʿüryān libāsın yandırır nāra

Düşüb göñlim feżā-yı ʿışḳa bir āhū şikār içün
Şikār oldı şikār-ı ḳaṣd iken bir çeşm-i ḫammāra

O şūḫa dil virelden olmadım āẕāde'-i miḥnet
Meger muʿtād olub göñlim ezelden cevr-i aġyāra

Kimi gördiñ Ṭabīboġlı felekden kām-yāb olsun
Naẓar ḳıl çeşm-i ʿibretle çemende bülbül-i zāra

183

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gelmeseydim bezm-i dünyāya ezelden veh nola
Çünkü geldim buldım vāye emelden veh nola

Dem-be-dem iḳbāl-i ḳāṣır żaʿf-ı ṭāliʿ yār dūr
Dönmek olsaydı müyesser bu maḥalden veh nola

Leşker-i endūh dil mülkin perīşān eyledi
Sīnede aʿdā-yı ġam geçse cedelden veh nola

Nev-bahār oldı yine gülşende ʿışret çağıdır
Dil ḫalāṣ olmaz bu hengām-ı ḫalelden veh nola

58b

Ey Ṭabīboġlı göñül sevdā-yı ḥüsn-i yār ile
Her zaman olsa münevver ol güzelden vah nola

184

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Düşmiş ol zülf-i siyāhıñ rūy-ı pür-nūr üstine
Bir Süleymān gencidir mār oldı me'mūr üstine

Ġamze'-i müjgānıñ üzre ḳaşlarıñ ṭuġrāsını
Çekmiş ol naḳḳāş-ı ḳudret çeşm-i maḫmūr üstine

Ḥoḳḳa'-i laʿliñde lü'lü dişlerin muʿciz midir
Ya śureyyā ʿaks ṣalmış āb-ı engūr üstine

Ġabġab-ı sīminiñ üzre ḫāl-i Hindūlar mıdır
Yoḳsa ʿanberdür ṣaçılmış şemʿ-i kāfūr üstine

Gerdeninden sīneden her dem aḳandur ʿaraḳ
Feyż-i ḳudretden midir nûrun 'alâ nûr üstine

Ḳılma ḥurşīd-cemāliñ ey perī gözden nihān
Ḫāṭır-ı ʿuşşāḳı mehcūr itme mesrūr üstine

Vaṣf-ı ruḫsārıñ Ṭabīboġlı yazar müjgān ile
Naḳd-i ʿömrin ṣarf ider ol dürr-i menśūr üstine

185

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Be-naẓar çeşmim ṣataşdı ol gül-i ḫandānıma
Dest-i ḥasretden girībān irdi tā dāmanıma

Bir temāşāya fedā-yı cān-ı şīrīn eylerem
Sūziş-i pervāne-tek şemʿ-i meh-i tābānıma

Ey firāḳ-ı derd-i hicrān Tengri içün bir mehl vir
ʿArż idem derd-i derūnım ol şeh-i ḫubānıma

Leḥce'-i ġamda serim bir keştī'-i miḥnetdurur
Ḳaşlarım lenger bir aḳmış gözyaşı ṭūfānıma

Āh u feryādım Ṭabīboğlı irişdi göklere
Ol melek bilmem neden raḥm eylemez efġānıma

59a

186

Fāʿilātün fāʿlātün fāʿlātün fāʿilün

Ṣafḥa'-i gülşende bir gün ḥüsniñi didim güle
Gül hemān şevḳ-i ruḫıñla yandı döndi bülbüle

Bülbül-i dil şevḳ-i ruḫsārıñla bir dem olmasa
Ateş-i sūz-ı cihānı eylerem ṭarḥ-ı dile

Dil degil mi pertev-i ruḫsārıña pervāne-tek
Bir naẓar ḳıl bezm-i ʿuşşāḳ içre her dem ġulġule

Ġulġul-i ʿuşşāḳı efzūn eyleyen ol ṭurradır
Bāri kayd olsun göñüller tār-ı zülf-i sünbüle

Sünbül-i zülfiñ Ṭabīboğlın perīşān eylemiş
Resmdir dīvāne'-i ʿışḳ ola ḳayd-ı silsile

187

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Sivdigim teklīf ḳıldım seyr-i Tisʿīn bağına
Gözler iken yolını gitdi raḳīb otāġına

Reşk iden ḳan oldı bağrım aḳdı çeşmimden sirişk
Bu sitem bir taze dāġ urdı derūnım dağına

ʿĀḳıbet ayırdı benden yāri ol bī-dīn raḳīb
Dağıdıb raḫtım felek oda verdi ʿayşim bağına

Ḥasret-i yār ile şekkerden mey içsem acıdır
Yār elinden zehr şekkerdir dimāġım çaġına

Ey Ṭabīboġlı viṣāl-i yār içün yaḳdım çerāġ
Gözyaşım imdād ider her dem çerāġım yaġına

188

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

ʿAyn u şin bir ḳuş uçub dār-ı selām gülşenine
Yaḳdı hicrānı bizi şemʿe seniñ rūşenine

Rūz u şeb ḫayr duʿā itmek içün vālidesi
İki destini yaba ḳıldı duʿā ḫürmetine

Çekme ġam ḳısmet içün luṭf-ı Ḫudāvend-i kerīm
Herkesin ḳande ise rızḳı gelür dāmenine

59b

Nev-bahār oldı geliñ ʿazm-i çemenzār idelim
Varalım seyr idelim ṣaḥn-ı çemen gülbenine

Gözimiz ḳaldı Ṭabīboġlı uzun yollarda
Tā gele nāme ḫaber vire göñül aḫzenine

189

Mefʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü feʿūlün

ʿIyd oldı ḳadim döndi yine ʿıyd hilāle
Dildārdan ayru çekerem āh ile nāle

Fāş itdi gözim yaşı yine ḥāl-i derūnım
Her kim ki görib ḥālimi ḥayf itdi bu ḥāle

Gör ḥālimi hicrān ile ey çarḫ-ı sitemkār
İr gör beni aḥbāblara girme vebāle

Baġdād yolın gözimde gelmedi peyġām
Medd-i naẓar itmekde gözim irdi zevāle

ʿIyd oldı Ṭabīboġlı duʿā ile niyāz it
Eyyām-ı saʿīd ola o maḥmūd ḫiṣāle

190

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Bu çarḫın gerdişi ġamla ṭolu peymānedir bence
İçen hem içmeyen maḫmūr bir meyḫānedir bence

Ne deñlü fikr idersem olmaz āẕāde'-i miḥnet
Ümīdim rişţesin ḳaṭʿ eyleyen bir şānedir bence

Degil her şubḥ dem ḫurşīd-rūyı seyr ider ʿālem
Çerāġ-ı bezm-i ġam cemʿiyyet-i pervānedir bence

Esīr-i derd-i hicrānım çemen seyrine imkān yoḳ
Ciger dāġı bu derd ile bir āteş-ḫānedir bence

Gel ey zāhid yeter zühd ile taḳvādan ḫaber söyle
Ḫayāl-i ḫāṭırım cānāna ḫalvet-ḫanedir bence

Ne deñlü irtikāb-ı būs-ı dāmen ilticā itdim
Yine rām olmaz ol āfet hemīn bīgānedir bence

60a

O şūḫın nev-bahār-āsā ḫaṭṭ-ı ruḫsārını görmek
Çemenzār-ı ṣafā-baḫş dil-i dīvānedir bence

Kemāl-i ṣunʿ-ı Ḥaḳ'dır her ne deñlü diḳḳat eylersen
Ser-ā-pā mülk-i ḥüsn-i dilberin ayāndır bence

Ḫumār ālūde ṣanma nergisi çeşm-i ḫayāl ile
Ser-ā-ser cām-ı laʿlin ġonçeler mestānedir bence

Kerem ḳıl ehl-i derdin ḥāline raḥm eyle ey sāḳī
Göñül bir ḫayli demdir sākin-i meyḫānedir bence

Ṭabīboġlı ġam-ı hicrān ile miḥnetde ḳalmışdır
Saray-ı ṣaḥn-ı ḫāṭır şimdilik vīrānedir bence

191

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Yine dil arzū-yı seyr-i Baġdādı ḫayāl itdi
Yine bülbül dutub gül dāmenin meyl-i viṣāl itdi

Gel ey murġ-ı göñül feryāda gel ḳayd-ı ḳafesden çıḳ
Bahār eyyāmı oldı ġonçeler ʿarż-ı cemāl itdi

Beni hicrān ile taʿvīḳ iden hep ābudānemdir
Dem-ā-dem meylimi rāh-ı ṭalebde infiʿāl itdi

Bahār eyyāmıdır ẕevḳ ehli hep çıḳdı temāşāya
Beni endīşe' hicrān-ı derūnım pür-melāl itdi

Kebūter-i āhımla nāme gönderdim Ṭabīboġlı
Meger nāme cevābın 'avḳını Maḥmūd ḫiṣāl itdi

192

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Beni devr-i felek ḳayd-ı taʿalluḳ birle zār itdi
Derūnım pür-keder ḳalb-i ḥazīnim bī-ḳarār itdi

Virür her dem baña biñ dürlü mekr ile küdüretler
Perīşān ḫāṭırım cemʿ eyler iken tārumār itdi

Ne ṭāliʿdir ki bir dem olmaz āsūde'-i ḫāṭır
Şeb-i hicrān-ı ẓulmet ḫānemi bī-ʿayş u tār itdi

60b

Göñül virdim temāşā-yı cemāl-i yāre aldandım
Nigāh-ı ġamzesi ġāfil urub göñlim şikār itdi

Ṣorarsan ey gül-i raʿnā Ṭabīboġlı nedir ḥāli
Seniñ sūz-ı fırāḳıñdan gidib terk-i diyār itdi

193

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gitdi elden murġ-ı cān ol gülʿiẕārım gelmedi
Bülbül-i dil ḫastayım faṣl-ı bahārım gelmedi

Ḳalmışam tenhā perīşān miḥnet-i hicrān ile
Sāye ṣalsun başıma ol sāye-dārım gelmedi

Āh u feryādım görüb ey dostlar ʿayb eylemen
Ol gül-i nevres nigārım nazlu yārim gelmedi

Ḥasret-i dīdār ile āvāreyem ṣubḥ u mesā
Ol gözi āhū-yı sermest-i ḫumārım gelmedi

Ey Ṭabīboġlı bu sevdā perdemi çāk eyledi
ʿĀḳıbet fāş itdi rāzım rāz-dārım gelmedi

194

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

Dil viṣāli diyerek vāṣıl-ı hicrān oldı
Firḳat ile o ḳadar yandı ciger ḳan oldı

Bunca ḳan aġladıġım ḳaldı baña beyhūde
Ṣanma her aġlayanıñ derdine dermān oldı

Āh her ḳande ẓuhūr eylese bī-fā'idedir
Āh ile söyle kimin müşkili āsān oldı

ʿAhd ḳılmışdı viṣālin bize cānān evvel
Şimdi miḥnetde görüb ol da pişmān oldı

Ne ḫaṭā ḳıldı Ṭabīboġlı ne yüzden bilmem
Cemʿ-i ḫāṭır deyr iken göñli perīşān oldı

61a

195

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

Derde ṣaldım ġam-ı ʿışḳ ile dil-i nā-kāmı
Ger devā ḳılsam aña nola mey-i gül-fāmı

Felek-i süfle-girin teşvīşi rāḥat ḳoymaz
Dem-be-dem ḫāṭıra taṣvīr ḳılur ālāmı

Bir perī zülfine murġ-ı dili peyvend itdim
Āh kim rām idemez ḫˇāheş olan eyyāmı

Ṭaʿn-ı aġyāre nece ʿāşıḳ olan ṣabr eyler
Meded ey Bārī Ḫudā göñlime vir ārāmı

Ne ḳadar saʿy idesin kām müyesser olmaz
Ey Ṭabīboġlı ölümdir her işin encāmı

196

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Bulınmaz cism-i zārımda ġam-ı bīdādiden ġayrı
Dil-i pür-ıżṭırāb hicr ile muʿtādiden ġayrı

Görinmez ʿārıż-ı āyine'-i ṭāliʿde bir ṣūret
Ten-i zārımda āb u nār u ḫāk u bādiden ġāyrı

Dil-i sūz ile yād itdim leb-i şīrīn-i cānānı
Ki kesmez ʿışḳ dağın bir göñül Ferhādiden ġayrı

ʿAceb üftādedir göñlim temenna-yı viṣāl ile
İşim yoḳ gece gündiz āh ile feryādiden ġayrı

Vaṭan dārında ʿācizdir Ṭabīboġlı iḳāmetden
Bulınmaz cāy-ı ḳalbinde reh-i Baġdādiden ġayrı

197

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

Göñlimi ṣayd idemez zülf-şikenden ġayrı
Boynımı ḳayd idemez öyle resenden ġayrı

Seyr-i ḥüsniñ ideli ḳılmadım ārāyiş-i gül
Gülşeniñ seyri nedir serv ü semenden ġayrı

Murġ-ı dil bülbül-i şūrīde gibi nāle ḳılur
Ki gerekmez aña ol ġonçe-dehenden ġayrı

61b

Yaḳmasa ʿışḳ beni ġam yaḳar āḫir bilürem
Budurur bildigim ol vech-i ḥüsnden ġayrı

Geliñ şiʿr ile tesellī virelüm göñlimize
Ey Ṭabīboġlı nemiz var süḫandan ġayrı

198

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün faʿlün

Dil ṭaleb eylemez ol dürr-i ʿadenden ġayrı
Derdimin çāresi yoḳ laʿl-i dehenden ġayrı

Murġ-ı cān aldıġçün gülşen-i kūyıñ būyını
Aña şāyeste degil yād-ı vaṭandan ġayrı

Göñlimi ʿūd gibi yaḳdı buḫurdān-ı firāḳ
Dimezem çāresine zülf-i semenden ġayrı

Rişte'-i ṣabrımı ḳaṭʿ eyledi miḳrāż-ı hevā
Ḥāṣılım ḳalmadı beyhūde süḫandan ġayrı

Ey Ṭabīboġlı giden bār-geh-i dünyādan
Ne bulur kendi ile cāme-i kefenden ġayrı

199

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Benim ġamdan açılmaz ḫāṭırım faṣl-ı bahār oldı
Miyān-ı ehl-i dilde bezm-i ʿişret bī-ṣomār oldı

Beni ṣaldı ayaḳdan sāḳiyā derd-i ġam-ı firḳat
Elim dut bir neçe cām ile göñlim bī-ḳarār oldı

Degil meyden bu maḫmūrım ḫumāram çeşm-i mestinden
Hele ṣad āferīn olsun bize ol ṣūḫ yār oldı

Beni gördi raḳīb-i bed-liḳā dildār bezminde
Dutışdı cümle endāmı ḥasedden ḫalḳı dār oldı

Ṭabīboġlı raḳībin mekrine zinhār aldanma
O bed-baḫtın baña cevri nice dem āşikār oldı

62a

200

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Aldı elden ʿişve’-i nāz ile göñlim bir perī
Ol güzeller şāh-ı ḫūbānıñ ser-ā-ser serveri

Ḳoydı tenhā ben ġarībi bī-kes ü zār u ḥazīn
Raḥm yoḳ ʿuşşāḳına ey dil zamanın dilberi

Gice gündiz intiẓār ile gözim yollardadır
Āh kim bir dem göreydim ol cemāl-i enveri

Firḳat-i yār ile hicrān baġrımı ḳan eyledi
Gözlerimden aḳıdır ḥüzn ile ḫūn-ı aḥmeri

Her gice bī-ḫˇāb u tenhā ey Ṭabīboġlı benim
Ditredir āhım feleklerde ser-ā-ser aḫteri

201

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Bir zamandır dāġ-ı sīnem ʿışḳ-ı sūzān eyledi
Hicr-i yār ile gözimden āb-ı rīzān eyledi

Göñlimi rāḥat ḳılurdı būy-ı güllerden ṣabā
Esdi bir bād-ı muḫālif baġı vīrān eyledi

Seyr iderken ḥüsn-i dildārı meger bildi raḳīb
Çekdi perde ebr-veş ol māhı pinhān eyledi

Yetmesün maḳṣūda yā Rab ol raḳīb-i saḫt rū
Her zaman bir cevr ile baġrım benim ḳan eyledi

Ṣormadı kimse Ṭabīboġlı bu feryādıñ nedir
Giceler tā ṣubḥa dek ḫalḳı perīşān eyledi

202

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Şevḳ-i ḥüsniñ ḫāne'-i ḳalbim fürūzān eyledi
Nergis-i çeşmiñ ḫayāli gözyaşım ḳan eyledi

Bir gün olmaz ḫāṭırım ġamdan açılsun gül gibi
Gül ruḫıñ ṣaḥn-ı çemende verdi ḫandān eyledi

ʿĀḳıbet şeydālıġım fāş eyledi ʿālemlere
Her ne itdiyse baña ol çeşm-i fettān eyledi

62b

Bir meded ḳıl ġam güni düşdim ayaḳdan sāḳiyā
Senden özge kim benim derdime dermān eyledi

Ey Ṭabīboġlı ne ġam gelse baña aġyārdan
Ġam degil yārim benimle ʿahd ü peymān eyledi

203

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Bahār oldı yine el virdi ṣaḥrānıñ temāşāsı
Göñül geldi yine dildār ile vuṣlat temennāsı

Nolaydı faṣl-ı gül sermest olaydım bezm-i gülşende
Elimde cām-ı mey-i ḫurrem başımda ʿışḳ sevdāsı

Gel ey ṣāḳī getür cāmı raḳībin raġmına mey vir
Dutuşsun ateş-i ḳahr ile ol şeyṭān vesvāsı

Degil her demde sermest oldıġım beyhūde ey hemdem
Beni şeydā ḳılub bir gülʿiẕārın çeşm-i şehlāsı

Degil tenhā Ṭabīboġlı beni sevdā-yı ʿışḳ aldı
Ṣalubdur velvele şehre o şūḫın ḥüsn-i zībāsı

204

Mefāʿīlün mefāʿīlün feʿūlün

Göñül geşt ü güẕār eyler beyātı
Beyātın ḫūbları mışır nebātı

Ne dem seyrān idende ḫāne ḫāne
Bulur şeydā göñül ġamdan necātı

Ḫayāl-i yāridir her dem refīḳim
Odur baḫş eyleyen cāna ḥayātı

Ezelden rūz-ı fıṭratda yazılmış
Cebīnimde bu sevdānın berātı

Ṭabīboġlı yazarken ʿışḳ ḥālin
Ḳalem yaḳıldı ḫuşk oldı dīvānı

63a

205

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Göriñ ol āfetiñ ʿışḳı nice yaḳmış dil i cānı[118]
Degil tenhā beni yaḳmış nece kibr ü müselmānı

Bu sevdālar kim açılmış anıñ zülf-i ḫayālinden
Anıñçün ṭıfl diller meşḳ iderler ḫaṭṭ-ı reyḥānı

Ne ṭāliʿdir yine āfāḳı dutmış ʿanberīn būlar
Meger ruḫsār-ı āl üzre döküb zülf-i perīşānı

Nigāh-ı ġamzesi yaġmaya virdi ehl-i ʿuşşāḳı
Bugün oldır melāḥat mülkiniñ ʿālemde sulṭānı

Perīşān eylemiş ḥālin Ṭabīboġlı bu sevdālar
Meger maḥşerde bir de cemʿ ola ḥāl-i perīşānı

206

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

Her kimiñ başına bir neş'e düşer ʿışḳ eśeri
Ki özinden özine olmaya aṣlā ḫaberi

Ḳıldı çoḳlar heves ʿışḳ-ı dil i cānı[119] gidib
Yetmedi menzil-i maḳṣūdına aṣlā seferi

[118] Bu mısrada atıf vav'ı ye şeklinde yazılmıştır.
[119] Bu mısrada atıf vav'ı ye şeklinde yazılmıştır.

Dām-ı ʿışḳa olalı bend dil-i cān u göñül
Bilmedim ʿışḳ yolında var imiş bu ẖaṭırı

Ey göñül mihriñi meh-veşlere ṣarf eyleye gör
Ṣaḳınub itmeyesin ẖavf deyu var żararı

Ey Ṭabīboġlı ʿaceb neyledim ol māh-veşe
Beni dil ẖasta görür eylemez aṣlā naẓarı

207

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Nev-bahār oldı geliñ seyr idelim gülgūnı
Açalım jeng-i ẖalelden bu dil-i maḥzūnı

Geliñ ey ehl-i naẓar faṣl-ı bahār oldı yine
Varalım seyr idelim serv-ḳadd-i mevzūnı

Yine dīvān-ı güle geldi gedā-yı nergis
Gehī sīminde dutub kāse'-i zer-i maġbūnı

63b

Çekme ʿālem ġamını seyr-i çemen elde iken
Bu ġamın defʿine ḳıl seyr-i gül-i afyonı

Seyr-i gülzāra bugün çıḳsa Ṭabīboġlı nola
Pāymāl eylemeden derd-i dil-i maḥzūnı

208

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Nāzenīnler ʿışḳdır şeydā göñül leẕẕetleri
ʿAḳlımı yaġmaya virdi ol cihān āfetleri

Cūy-veş gülzār-ı dehre āb-ı çeşmim aḳıdıb
Her nihāle bī-sebeb ṣarf eyledim ẖiẕmetleri

Kām-ı dil mümkin mi gülden bülbül-i şeydāya kim
Bunca āh u nāleden bilmem nedir niyyetleri

Cāmiʿ-i nev seyrine vardım temāşā ḳılmaġa
Anda gördim nev-be-nev ārāyiş-i ṣanʿatları

Andan añla ey Ṭabīboġlı kemāl-i ḳudreti
Bunca ʿālem birbirine benzemez ṣūretleri

209

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gel ey dilber bu dem bī-çāre ḥālinden ol āgāhı
Yazuḳdır sivdigim ʿuşşāḳiden kimse naẓargāhı

Vücūdım naḳdini sermāye'-i ʿışḳıñda ṣarf itdim
Gönül gözi nigāhıyla görince sen şehenşāhı

Sitem ḫārından ey bülbül ḥaẕer ḳıl reh-güẕārıñda
Tikendirüptür güller gülistān içre hemrāhı

Derūn-ı sīnemi gencīne'-i ʿışḳıñ mekān itmiş
Zihī Yūsuf ki mesken eylemişdür ẓulmet-i çāhı

Ṭabīboġlı reh-i ʿışḳıñda geçmiş cümle ʿālemden
Yolıñda cism ü cānın terk idib vallāh billāhı

64a

210

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gül olmış ʿışḳ-ı ḥüsniñle çemen bezminde şeydāyı
Hemīşe vuṣlatıñ bülbül gibi eyler temennāyı

Gelüb reftāra ʿarż-ı ḳāmetiyle seyr-i bāġ itdiñ
Görib nergis dutışmış sürmelü ol çeşm-i şehlāyı

Müzeyyen gerden-i billūra inmiş sünbül ü şebboy
Turracılar iki yandan öper zülf-i semen-sāyı

Dükendi māye'-i ṣabr-ı dil-i ʿuşşāḳ ey ṣāḳī
Getür peymāne peymāne ṣarāb sūḫ-ı mīnāyı

Gezer çoḳdan Ṭabīboġlı serinde ʿışḳ sevdāsı
Hemīşe dīdebān olmış arar kūy-ı dilārāyı

211

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Gül itdi meyl-i gülşen bülbülin göñli şebāb oldı
Bahār oldı gülistān içre güller bāb bāb oldı

Seniñ taḥrīr iderken şāhid-i şehnāme'-i ḥüsniñ
Ḫayāl-i maʿnī'-i dil vara vara bir kitāb oldı

Ser-i rehde duran bī-dillere bir luṭf u iḥsān it
Nedir bunca teġāfül ʿāşıḳın baġrı kebāb oldı

Bu kūy ʿālem temāşā-yı cemāl-i yāre çıḳmışdır
Giderken ben temāşāya göze āhım ḥicāb oldı

Yaḳıldı ateş hicrān derdiyle Ṭabīboġlı
Dutışdı ʿışḳ ile mānend-i iksīr turāb oldı

212

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Göz açdım ḥüsniñe seyr-i temāşāya dura ḳaldı
Dil oldı bī-ḫaber ḫāl-i ruḫıñda mübtelā ḳaldı

Geldi iḫtiyārım gitdi ʿaḳlım tārumār oldı
Göñül murġı ser-i zencīr-i zülfiñde aṣā ḳaldı

Yanub yaḳıldı eczā-yı vücūdım nār-ı ʿışḳ ile
Gözimden ḳaṭre ḳaṭre ḫūn-ı eşkim bī-behā ḳaldı

64b

İrişdi her yeten maḳṣūdına dāmān-ı luṭf ile
Bize ancaḳ ʿaṭālar ḳıldıġıñ cevr ü cefā ḳaldı

Saña ḳaldı Ṭabīboġlı ḫayāl ḳadar … [120]
Büküldü ḳāmetiñ ġamdan eliñde bir ʿaṣā ḳaldı

213

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Ṣaff-ı müjgānlarıñ sīnemde bir tīr-i belā ḳaldı
Ḫayāl-i zülfleriñ dilde miśāl ictihā ḳaldı

Seniñ vaṣf-ı ruḫıñdır söyleden bülbülleri yoḳsa
Gülistān içre güller yādına āh u nevā ḳaldı

Şehīd-i nāvek-müjgānıñ olmışdır ḳamu ʿālem
Bu maʿnīden velī ʿālemde nām-ı Kerbelā ḳaldı

Ne deñlü ilticālar var ise dergāha ʿarż itdim
Ḳabūl olmadı ḥayfā dilde bir ḫavf ü recā ḳaldı

Budır ṭūl-i ḥayātımdan Ṭabīboġlı bu ʿālemde
Benim kesb itdigimden ġayr ṣanma bir cefā ḳaldı

214

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Dil oldı māyil ruḫsār-ı yāre mübtelā gitdi
Nedir ey ʿaḳl git sen de ezeliñi mācerā gitdi

[120] Bu mısranın devamındaki kelime silik çıkmıştır.

Ḳalub tenhā girībān çāk olub pīrāhen-i ümmīd
Neçe gündir o māhı görmezem gözden żiyā gitdi

Dutışdı ḥasret ḥarmān ile dil būte-i ġamda
Ḫayāl-i ḥall-i ʿaḳdin ṣūretinden kimyā gitdi

Perīşānlıḳ saña ḳaldı hemān ey ḫāṭır-ı nālān
Ser-i zülf-i dilārā çıḳdı elden āşinā gitdi

Te’essüf eylerem her dem göñülde ey Ṭabīboġlı
Bī-raḥ yārān ile mābeynimizden merḥabā gitdi

65a

215

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gülşen-i dehr içre kim seyr-i gülistān eyledi
ʿĀḳıbet ḫār-ı sitem baġrın anıñ ḳan eyledi

Virmedi kāmınca mühlet kimseye bu dehr-i dūn
Her kimi dānā bulub pāmāl-i devrān eyledi

Ey ṣoran Müftī Süleymān-ı zamanın ḥālini
Gör felek bünyād-ı ʿömrin nice vīrān eyledi

Ḳıldı zer naḳş-ı saray-ı perde-dārın ʿankebūt
Pāsbān-ı menzilin bayġūş-ı nālān eyledi

Ey Ṭabīboġlı ḳıyās it dehr-i dūnın ḥālini
Gör neçe ẕīşān nedīmi ḫāke yeksān eyledi

216

Mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün mefāʿīlün

Viren cāna yine cān istemez bu fānī dünyāyı
Gider cānān ilinde ẕevḳ ile eyler temāşāyı

Nedir ey dil murādıñ bilmezem bu dār-ı miḥnetde
İrişdi āḫire ʿömriñ bires ḳıl fikr-i dānāyı

Yeter endīşe’-i ṭūl-i emel ile derūnıñda
Degil bāḳī bu mülk-i fānīye ḳılma temennāyı

Gelür bir gün ecel ḳılmaz saña bu māsivā imdād
Ḳıla gör bir ʿamel yāri ki bir gün aḳdem it rāyı

Gider her dem degil ḫāli ʿadem iḳlīmine ʿālem
Saña hem gelmeden nevbet müheyyā eyle taḳvāyı

Oḳu her dem kelāmullah olur her derdiñe dermān
İki ʿālemde ger bulmaḳ dilersen rāḥat-efzāyı

Münācāt eyle istiġfār birle ḫāliḳa her dem
Revān it āb-ı çeşmiñ her seḥer ẕiḳr eyle Mevlāyı

İlāhī vir baña feyz-i ḳanāʿat tā nefs vardır
Ki senden ġayrıya muḥtāc ḳılma dest hem pāyı

Ne naḳṣ ola İlāhī vāsiʿ-i ġufrān-ı raḥmetden
Ki ʿafv itsen Ṭabīboġlı gibi bī-çāre ednāyı

65b

Der-beyān-ı Aḥvāl-i Maḥbusḫāne

217

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Nüzhet-i ʿayşım dirīġā ẓulm ile tār itdiler
Tīġ-ı töhmetle dil-i mecrūḥımı zār itdiler

Ḥāsid-i pür kīneden cevr ü cefālar yetdi çün
ʿĀḳıbet menzilgehim zindān-āzār itdiler

Çekdigim ehl-i ġarażdan cevrlerdir bī-ʿaded
Dāġ-ı töhmetle derūn-ı sīnemi nār itdiler

Ṣubḥa tek bīdādiden ḳalmaz mecālim āh kim
Nāle'-i bend-i pür liḳā çün baña yār itdiler

Adımı ḳaṭʿ-ı ḥayāt eyler şu istinṭāḳ-ı āh
Vaḳfe'-i rūz-ı cezādan ne ki iẓhār itdiler

 sūz-i kederden ḫāli olmaz ḫāṭırım
Dest-i nā-ḥaḳla ser-ā-ser cevri tekrār itdiler

Siviñ sāʿat-i derūnı pür-sūzide
Cismi iḥrāḳ idib bīdādı bisyār itdiler

Ey ṣoran ḥālim kederden ġayr yoḳ göñlimde sīm
Dem-be-dem bu ḫāṭır-ı nā-şādımı zār itdiler

Tīġ-ı töhmetle ḥayātım riştesin ḳaṭʿ eyleyüb
Her zaman bir cevr ile cismimde āzār itdiler

Rūzgārın cevridir baḫtım benim yār olmadı
Her ḳażā dārında göñlim cāy-ı berdār itdiler

Kimseden ḳılmam şikāyet ṭāliʿmdendir benim
Kim elinden ṭīnetim taḫmīr-i ġubār itdiler

Ḳılmamışken gülşen-i dehrin temāşāsın göñül
Cevr-i nā-ḥaḳla vücūdım pisterin ḫār itdiler

Yoḳ mecālim ehl-i iḥḳāḳa ḳılam taḳrīr-i ḥāl
Beste'-i maḥbus-ı ġamla göñlimi dār itdiler

Ḳıl Ṭabīboġlı tevekkül ḫāliḳa āh eyleme
Gerçi kim devr-i felek cevri saña kār itdiler

66a

218

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Gülşen-i dehr içre bülbül-tek perīşān olmuşuz
Sīne-çāk ḫançer-i ḫār muġaylan olmuşuz

Menzil-i miḥnetde sergerdān olub āhū-yı dil
Veh nice ḳılıb dehre ṣayd-ı nālān olmuşuz

Eylemiş murġ-ı göñül bezm-i belā içre vaṭan
Bülbül-i zāruz ḳafes ḳaydında giryān olmuşuz

Mesken-i me'lūḳ olub dār-ı vaṭanda ġurbete
Ṣubḥ u şām ālūde-i şām u ġarībān olmuşuz

Ṣubḥa tek gözden nihān olmaz yanar şemʿ-i firāḳ
Her gice manẓūr-ı çeşm-i şemʿ-i sūzān olmuşuz

Her seḥer bīdār ḫāb nāle-yi zencīrden
Beste-yi bend pür-niḳābirle yeksān olmuşuz

 pür-sūzīden kesb ideli sūz-i firāḳ
Nevbahār-ı firḳat içre ġonce-tek ḳan olmuşuz

Bu bahār faṣl-ı maḥbusḫānedir nevruz-u ġam
Bağban-ı şebboy-u ġamda seyr-i bostān olmuşuz

Eylemiş āhım benefşe-zār maḥbusḫāneyi
Bir ḳadi ḫam gerdeni ḫam ḳadd-i çevgān olmuşuz

Sūsen-i sīmīn varaḳda ḳaplamaġa taḥrīr-i ġam
Sünbül-i mūy-ı şikāf ḫaṭṭ-ı reyḥān olmuşuz

Ḫūn-ı dildir merdüm-i çeşmimde yāḫūd lāledür
Kūh-ı maḥbusḫānede hicr ile pinhān olmuşuz

Āh-ı serd rūy-ı zerd yāsemen-i gülzārdır
Eşk-i al dīdeden cūyān-ı heryan olmuşuz

Olmuşuz sermest-i ġam bezm-i elemde sāḳiyā
Nergis-i ẕerrīn ḳadeḥ-tek mest-i zindān olmuşuz

Dil ḳarār itmez çiçekler firḳatinden āh kim
Baġbān-ı seyr-i çemenden böyle büryān olmuşuz

Şerḥ-i ġam taḥrīrine dut ey Ṭabīboğlu ḳalem
Kātib-i sadr-nişīn dīvān-ı zindān olmuşuz

66b

219

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

Nev-bahār mihr-i ġonçe fetḥine ḳıldı güẕer
Tercümān-ı bād gülden bülbüle virdi ḫaber

Refʿ idib her perçemiñ yüzden niḳābı ser-te-ser
Yār ilinden ʿāşıḳa vir müjde ey bād-ı seḥer

Bir naẓar-ı irşād ḳıl ʿāşıḳları rindān gibi

Nev-bahār sāye ṣaldı sünbül ü şebboydan
Vaṣf-ı ruḫsārın ḳaranfil naḳl ider dil-cūydan

Açdı envā'-ı çiçek ṣaḥrāya misk būydan
Dil-fezādır yāsemin gülşende zerd-i rūydan

Dil viṣāliñ şemʿine pervāne'-i sūzān gibi

Nev-bahār ʿarż-ı dīdār eylemiş nev-rūzdan
Her çiçek evrāḳ-ı raʿnā sebze'-i fīrūzdan

Düzdi laʿlin sīne'-i ṣaḥrā çemen-efrūzdan
Lāle-veş dil dāġ dāġ sīne'-i dil-sūzdan

Pāy-ı bendim bir ḳafesde ṭūṭī'-i nālān gibi

Nev-bahār bülbüle gülzārı me'vā eylemiş
ʿIşḳ u mihrin ġonçenin fetḥinde inşā eylemiş

Sünbül ü reyḥān ter-i zülfin temāşā eylemiş
Nergis-i mestāne çeşmin gör ne şehlā eylemiş

Dīde’-i neẕẕāre açmış her çiçek māhān gibi

Ey ṣabā feyz-i bahārı yār ilinden yād ḳıl
Lāle-veş ġamdan ḳırılmış göñlimi bir şād ḳıl

Dem-be-dem būy-i benefşe sünbüli ābād ḳıl
ʿĀşıḳa bunca sitem bes bir kerem-i muʿtād ḳıl

Ḳoyma sūz-ı ʿışḳ ile Mecnūn-ı sergerdān gibi

Nergise ḳılsam naẓar çeşmiñ baña itmez nigāh
Ḳoḳlasam miski baña ġam arturır zülf-i siyāh

Bī-ḳarār itmiş ḳaranfil göñlimi ʿışḳ ile āh
Ṣanma maʿşūḳ ey Ṭabīboġlı saña eyler nigāh

Neyleyem ḥayretde ḳaldım ṣūret-i bī-cān gibi
Temmet bi-ʿavnillāhi teālā

SONUÇ

Kerküklü Tabiboğlu, Klasik Türk edebiyatı geleneğini sürdüren Irak Türkmen edebiyatının önemli bir temsilcisidir. Eserinde konularını kısa ve sade olarak ele alan Tabiboğlu'nun şiirlerinde edebî kültür oldukça yüksektir. Divan edebiyatı şâirlerinin aksine yerli kelimeleri ve mahallî söylemleri kullanmayı tercih etmiştir. Tabiboğlu, şiirlerinde tasannudan ziyade daha çok açık ve sade bir anlatım tarzını benimsemiştir. Öyle ki kendisini manzum hikâyeler yazan şairler gibi "kıssahan" olarak ifade etmektedir.

Klasik Türk edebiyatı ürünleri arasında divanlar önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu sebeple Kerküklü Tabiboğlu'nun şiirlerinin incelendiği bu divanın da gerek nazım şekillerini gerekse Irak Türkmen Edebiyatı'nın gelişimini ve meydana gelen sosyal, kültürel ve siyasi olayları takip etme noktasında uygun bir kaynak eser olduğu kanaatindeyiz.

Tabiboğlu divanı mürettep bir divandır fakat divanın bazı varaklarında eksiklikler olduğu tespit edilmiştir. Toplam 135 varaktır. Divanın ülke içinde bilinen tek nüshası vardır. Divan elifba sırasına göre düzenlenmiştir. Eserde gazel, kaside, terci-i bent, muhammes, müseddes, mesnevi gibi klasik Türk şiirinde kullanılan nazım şekilleri yer almaktadır. Divanda aruzun temel bahirlerinden "Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün" ve "Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün" başta olmak üzere çeşitli aruz vezinleri ile şiirler kaleme alınmıştır. Daha çok gazel ve kaside tarzında yazılmış eserde Arapça tamlamalara çok az yer verilmiştir. Ayrıca eserde Arapça ve Farsçadan Türkçeye geçmiş kelime sayısı çok değildir.

Eserin bazı yerlerinde atıf vavları bazen ى ile yazılmış ve bunlar ye'li şekliyle okunmuştur. Ayrıca ẕ (peltek z) ile yazılan "rezalet" kelimesi şâir tarafından keskin z ile yazılmıştır. Sağır kef dediğimiz "nazal ñ" bazen kef ile değil de nun ile yazılmıştır. Böylelikle damak sesi olan "-ñ", diş sesi olan "-n"ye dönüşmüştür. Görülen geçmiş zaman ekleri "-dı / -di" şeklindedir. İyelik III. tekil ve ismin –i hali genelde düz kullanılmıştır. Emir kipi ekinin genellikle yuvarlak hali kullanılmıştır.

Divanda aşk, ayrılık, tasavvuf başta olmak üzere bireysel ve toplumsal konular ele alınmıştır. Şâir genellikle sade bir anlatım tarzını benimsemiştir. Okunup anlaşılması kolay olmakla birlikte anlam derinliğine de sahip bir eserdir.

Tabiboğlu Divanı, Divan edebiyatının sahip olduğu zengin kaynaklardan biri olmuştur. Teşekkül ettiği toplumun inancını, tarihini ve kültürüne ışık tutmuş ve muhtemelen tutmaya da devam edecek bir eserdir.

Kıymetli hocam Ramadan DOĞAN'ın destek ve tavsiyeleriyle *Tabiboğlu Divanı*'nı ilim âlemine kazandırmış olmanın mutluluğu içerisindeyim.

KAYNAKÇA

Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum, 2007.

Akkoyunlu, Ziyat – Saatçi, Suphi, *Irak Muasır Türk Şairleri Antolojisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1991.

Akün, Ö. Faruk, "Divan edebiyatı", TDV İslam Ansiklopedisi, C.9, TDV Yayınları, İstanbul 1994.

Ateş, Süleyman, *Cüneyd-i Bağdâdî Hayatı, Eserleri ve Mektupları*, Sönmez Neşriyat A.ş. Yayınları, İstanbul, 1970.

Attâr, Feridüddîn, *Evliya Tezkireleri*, Çeviren: Prof. Dr. Süleyman Uludağ, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.

Attar, Feridüddîn, *Tezkiret- el Evliya,* Çev: Mehmed Zahid Kotku, İstanbul, 1959.

Ayhan, Hasan, *İmâm-ı Âzam Ebu Hanîfe Fıkh-ı Ekber,* Bayrak yayınları, İstanbul, 2017.

Banarlı, N. Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

Başlangıcından Günümüze Kadar Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1896.

Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler,* Grafiker Yayınları, Ankara, 2014.

Çağırıcı, Mustafa, *Gazzâlî,* DİB Yayınları, İstanbul, 2017.

Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* TDK Yayınları, Ankara, 2009.

Gürer, Dilâver, *Abdülkâdir Geylânî Hayatı, Eserleri, Görüşleri,* İnsan yayınları, İstanbul, 1999.

İlhan, Avni, *İmam Musa Kâzım İmam Ali Rıza İmam Muhammed Taki,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.

İsen, Mustafa, *Eski Türk Edebiyatı El kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2009.

Kardaşlık Dergisi

Köksal, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, TDV Yayınları, Ankara, 1998.

Mengi, Mine, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011.

Niyâzî-i Kadîm, *Hallâc-ı Mansûr Menâkıbnâmesi,* Hazırlayan: Dr. Mustafa Tatcı, H Yayınları, İstanbul, 2008.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

Sağıroğlu, Ekrem, *İmam-ı Azam Ebu Hanife Hayatı Siyaseti Eseri,* Yasin Yayınevi, İstanbul 2002.

Şentürk, A. Atilla, *Osmanlı Şiiri Antolojisi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1999.

Şentürk, A. Atilla – Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

Terzibaşı, Ata, *Kerkük Şairleri,* C. 2, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013.

Tezkire-i Şu'arâ-yı Bağdâd, 19. Yüzyıl Bağdâd ve Civarındaki Türk Şâirleri, Hazırlayan: Prof. Dr. Mehmet Akkuş, İstanbul, 2008.

Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, Türk Şiiri Özel Sayısı V, Sayı: 531, Mart 1996.

Türk Dünyası El Kitabı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1992.

Uludağ, Süleyman, *Cüneyd-i Bağdâdî,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2008.